savaria
a Vas megyei Múzeumok Értesítője
32/2 (2009)

A 100 éves Savaria Múzeum története

Szerkesztette: Vig Károly

A Vas megyei múzeumok fenntartója
a Vas Megyei Önkormányzat Közgyűlése

Szombathely, 2009

TARTALOMJEGYZÉK

Nagy Zoltán
7 **BARANGOLÁS A SZÁZESZTENDŐS SAVARIA MÚZEUM TÁR- ÉS TUDOMÁNYTÖRTÉNETI ÍRÁSAIBAN**

Tóth Kálmán
15 **A SZOMBATHELYI KULTÚRPALOTA ÉPÍTÉSTÖRTÉNETE (1900–1910)**
HISTORY OF THE CONSTRUCTION OF SZOMBATHELY PALACE OF CULTURE (1900–1910)

Ilon Gábor
37 **A RÉGÉSZETTUDOMÁNY MÚLTJA, JELENE ÉS LEHETSÉGES JÖVŐJE**
SZÁMVETÉS A CENTENÁRIUM JEGYÉBEN
PAST, PRESENT AND POSSIBLE FUTURE OF ARCHAEOLOGICAL SCIENCE
AN ACCOUNT ON BEHALF OF THE CENTENARY

Horváth Sándor
143 **A NÉPRAJZI GYŰJTEMÉNY TÖRTÉNETE**
HISTORY OF THE ETHNOGRAPHY COLLECTION

Vig Károly & Balogh Lajos
205 **A SZOMBATHELYI SAVARIA MÚZEUM TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRÁNAK TÖRTÉNETE**
HISTORY OF THE SZOMBATHELY SAVARIA MUSEUM NATURAL HISTORY DEPARTMENT

Dabóczi Dénes
297 **AZ IPARMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNY TÖRTÉNETE**
HISTORY OF THE APPLIED ART COLLECTION

Csák Zsófia
311 **A TÖRTÉNETI/HELYTÖRTÉNETI OSZTÁLY TÖRTÉNETE**
HISTORY OF THE HISTORY/LOCAL HISTORY DEPARTMENT

Nagy Éva
328 **SZOMBATHELY KÖZKÖNYVTÁRÁNAK TÖRTÉNETE 1880 ÉS 1949 KÖZÖTT**
THE HISTORY OF SZOMBATHELY PUBLIC LIBRARY BETWEEN 1880 AND 1949

Szabó Gizella
339 **A MÚZEUMI KÖNYVTÁR TÖRTÉNETE 1949-TŐL NAPJAINKIG**
HISTORY OF THE MUSEUM LIBRARY FROM 1949 TILL THE PRESENT DAY

Kiss Ernő Csaba
359 **A RESTAURÁLÁS TÖRTÉNETE A SZOMBATHELYI SAVARIA MÚZEUMBAN**
THE HISTORY OF RESTORATION IN SZOMBATHELY SAVARIA MUSEUM

A SZOMBATHELYI SAVARIA MÚZEUM TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRÁNAK TÖRTÉNETE

Vig Károly & Balogh Lajos

Savaria Múzeum, Természettudományi Tár
H–9700 Szombathely, Kisfaludy Sándor u. 9., Hungary
E-mail: nathist@savariamuseum.hu

HISTORY OF THE SZOMBATHELY SAVARIA MUSEUM NATURAL HISTORY DEPARTMENT

Since its creation, the Vas County Museum, later Savaria Museum natural history/natural science department/collection has been one of the most important scientific institutions for the presentation of the flora, fauna and geology of Western Hungary. This was particularly the case before the establishment of the appropriate departments in Sopron University and later Szombathely College. In contrast with the great institutions it has always remained a small workshop, but from time to time has persistently fought to fulfil its all-purpose calling as a museum: which is embodied in the field of collection, preservation, scientific treatment and educational presentation of natural history materials. Over the course of a century, this intellectual workshop has provided a home for botanists, zoologists and palaeontologists, who in numerous cases were also pioneers in nature protection movements on a local, but also on a national scale. In several periods, the gallery has also carried out intensive scientific organisation activities, in the times of Gyula Gáyer in the first half of the 20th century, Ernő Horváth in the second, and then Károly Vig. Many participatory research programs linked with their names have been the most effective periods for investigating the natural science of the region. During these, numerous researchers worked here, and not only from this region, who enriched our institution with their collections and their associated intellectual activities, as well as the treasury of artefacts and scholarship in Vas County and Western Hungary. Just as worthy of respect are the diligent activities of those performing small museological tasks, the results of which always provide a continuous and secure background to operations.

The determinative personalities and periods of the gallery history may be summarised as follows.

In 1908, the ornithologist István Chernel founded the Vas County Museum Natural History Department in Szombathely, laying a foundation for the zoology collection with his own bird material, and the botanical collection with the herbarium of botanist Antal Waisbecker, and also established the museum's first natural science exhibition. 1923–1944: After the early death of Chernel the department was led by outstanding representatives of domestic and international scholarship, the palaeontologist László Bendefy (Benda), who unearthed the Baltavár prehistoric fossil finds, and the botanist Gyula Gáyer, who portrayed the Praenoricum flora region. The museological and nature protection work of Arnold Pákay (Pauer) are important. 1954–1989: The longest period in the life of the department was represented by the work of palaeobotanist Ernő Horváth, who established the significant, Pannonian period paleobotanical collection, and for a large section of the time he embodied natural science museology in his own person. During the predominant, determinative part of the period extending from the 1990s till the present day, the department led by the leaf-beetle specialist, entomologist Károly Vig has been (part of) one of the most significant regional natural science museum institutions in Hungary. The herbarium (recent and fossil) is the largest in Hungary after the Hungarian Natural Science Museum, but the insect collection is also very significant and under intensive development. Since 2008, the Natural History Collection, under the leadership of the plant invasion researcher, botanist Lajos Balogh, with four staff members – two museologists and two preparators – has been performing professional museology duties extending across the Western Transdanubia region.

BEVEZETÉS

A Vasvármegyei, illetve a későbbi Savaria Múzeum történetéről az idők folyamán számos összegzés született (Horváth 1958; S. Pável 1963, 1964; Bándi 1983), amelyek a Természetrajzi Tár, illetve Természettudományi Osztály[1] életének eseményeit különböző mélységben érintették. Az egyes korszakok ismeretéhez adalékokat nyújtottak a tár munkatársainak elődeik munkásságára vonatkozó tanulmányai, pl. Chernel (1916), Gáyer (1916), Horváth (1963, 1983, 1984a, 1984c), Balogh (1994, 1996, 1997, 2002), Balogh & Kovács (2002), Balogh & Vig (2001), Dankovics & Vig (2003), Vig (1997a, 1997b, 1997c, 1997d, 1998a, b, 1999), Vig *et al.* (1999, 2002), vagy a nagyobb léptékű tudománytörténeti áttekintések (Vig 2000, 2003). Alapvető források a múzeum (benne az osztály, illetve tár) évi jelentései, amelyek egyes időszakokban publikáltak, mint például Gáyer (1925b, 1927b, 1929) és Horváth (1964–1984), máskor azonban kéziratban maradtak. Jelen áttekintésünk – főleg utóbbi időszakok tekintetében – elsősorban az adattári anyagra támaszkodik, vagyis eredeti forrásokat közöl. Meg kell említenünk még a régi leltári dokumentumokat (pl. Gáyer *mscr*. 1928, Pákay *et al.* ~1932–1940), érkezési (gyarapodási) naplókat is, amelyek szintén segítségül szolgáltak. De nem feledkezhetünk meg a nagyközönség számára készült népszerűsítő kiadványokról, évkönyvekben megjelent ismertetésekről, dolgozatokról sem (Anonym 1908, Bodányi 1910, Pável 1931, Thirring 1933, Fábián 1936, Fábián *et al.* 1936, Janzsó 1943, Boross 1947, Hargitai *mscr*. 2004).

ELŐZMÉNYEK

A Vasvármegye című napilap 1899. október 26-i, csütörtöki száma adta közre, hogy a *... kultur-egylet alakuló közgyűlését f. hó 29-én, jövő vasárnap fogja megtartani.* A rövid cikk írója így folytatta: *Nagy dolgok megvalósítására készül az új egyesület. A magyar művelődést igyekszik majd különféle irányú tevékenységével előmozdítani.* A lap második oldalán *Egyletek fúziója* címmel részletesebb írás is foglakozik az eseménnyel. *Megalakul a vármegyei Kulturegyesület, mely feladatául tűzte ki a vármegyénk területén található régészeti emlékek, képek, könyvek stb. összegyűjtését, a Szombathely város egyik szép terén fölállítandó közművelődési palotában minden, a vármegye történetét, jelenét, múltját illető emléktárgyak elhelyezését, könyvtárak fölállítását ... s a vármegyénket lakó népek szokásait, viseletét feltüntető etnográfiai gyűjtemény összeállítását.* A figyelmes olvasónak azonnal feltűnik, hogy a második cikk írója megfeledkezett a természetrajz említéséről, pedig köztudott volt, hogy az új intézményben, Chernel István személyében (1. ábra), a természettudomány is hangsúlyos szerepet követelt magának.

1. ábra. Chernel István (1865–1922), a magyar madártan kiemelkedő alakja, a Vasvármegyei Múzeum Természetrajzi Osztályának alapítója és első őre (Savaria Múzeum, Természettudományi Tár, KT.210.1.)
Figure 1. *István Chernel (1865–1922), a celebrated Hungarian ornithologist, founder and first curator of the Vas County Museum Natural History Department (Savaria Museum, Natural History Collection, KT.210/1.)*

Chernel István (1865–1922) ekkor már – Herman Ottó mellett – a magyar madártani kutatások egyik legnagyobb formátumú alakja volt. Élete fő műve, a három kötetben, 1899-ben megjelent *Magyarország madarai, különös tekintettel gazdasági jelentőségökre* című hatalmas munkája (2. ábra) Európában is ismertté tette személyét.

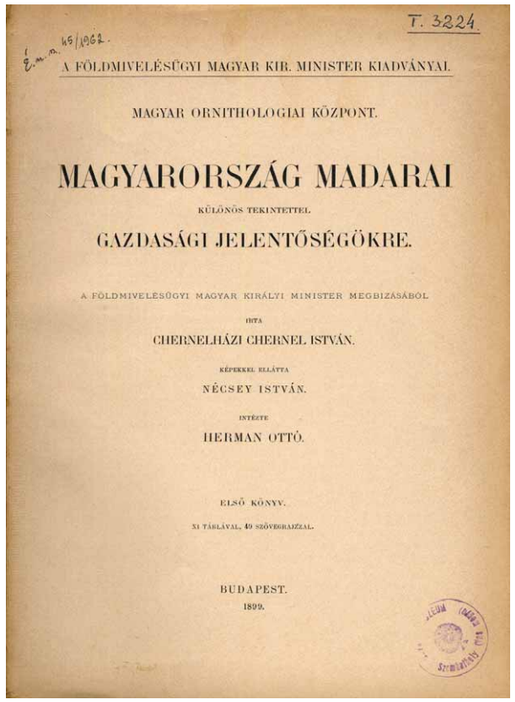

2. ábra. Chernel István főműve, a *Magyarország madarai ...* címlapja (Budapest, 1899)
Figure 2. *Title page of István Chernel's main work,* Birds of Hungary... *(Budapest, 1899)*

CHERNEL ISTVÁN – A TERMÉSZETTUDOMÁNYI OSZTÁLY MEGALAPÍTÁSA

1899. október 29-én Szombathelyen, a vármegyeház nagytermében, 500 tag jelenlétében alakult meg a Vasvármegyei Kultur-Egyesület. A lelkes hangulatban széles körű gyűjtőmozgalom indult a jövendő kultúrpalotába tervezett múzeum felszerelése érdekében. Az egyesület 1900. évi június 27-i közgyűlésén jelentette be Chernel István, hogy az új múzeum helyiségeiben saját munkájával és saját költségén Vasvármegye madárvilágát bemutató kiállítást rendez (S. Pável 1963). Naplójába 1901. január 15-i bejegyzésben így írt: *Délben Szombathelyre, ahol Károlyi alispán elnöklete alatt a kulturpalota tervezetét beszéltük meg. Benyújtottam tervemet* (Horváth 1963). A napló tanúsága szerint a kultúregylet 1903. április 26-i ülésén választmányi taggá is választották. (Chernel 12 éves korától élete végéig vezette naplóját, amely nemcsak növénytani, állattani vonatkozású bejegyzéseket tartalmaz, de Vas megye életének kultúrtörténeti szempontból is értékes forrása /3. ábra/).

A kultúrpalota terveit Czigler Győző műegyetemi tanár készítette el, bár az építkezés befejezését nem érhette meg. A tervek szerint az emeleten 71,96 m² és 96,32 m² területű kiállítótér készül a természetrajz számára.[2] Vagyis nincs még tényleges gyűjtemény, a Chernel által adományozandó anyag a kiállítást és a teljes állattani gyűjteményt jelenti egyben (4. ábra).

A leendő múzeummal kapcsolatban 1907-ben találunk újabb feljegyzéseket: November 16. *Szekrényterveket és berendezést készítek a vasmegyei múzeum részére.* November 18. *Szombathelyen Kálmánnal és Végh Gyulával. Kárpáti igazgatóval séta. 4 órakor a városházán ülés a múzeum berendezése ügyében. Tervemet előadom.* November 22. *Mederl asztalosnál a szombathelyi múzeum szekrényeiről költségvetést készíttettem.* November 29. *A szombathelyi múzeumi szekrények költségvetését stb. megkaptam, tervezetemet elküldtem az építési bizottságnak.*

1908. Február 3. *... Szombathelyen ülés a múzeum berendezése ügyében.* Február 9. *... Szombathelyen ülés a berendezés árlejtése ügyében (Kultúrpalota).* Február 26. *... Szombathelyen ülés a Kultúrmúzeum berendezésének verseny tárgyalása alkalmából. A természetrajzi berendezést Mederl kőszegi asztalos kapta.* Február 29. *Délben Szombathelyre. ... Kultúr közgyűlés. Rendezem*

1 A korabeli iratokban mind a Természettudományi Osztály, mind a Természettudományi Tár megnevezés szerepel, gyakran mindkét kifejezés ugyanabban a dokumentumban. 1925 és 1929 között az *osztály* átmenetileg szétválik Állat- és Növény*tár*ra, illetve Ásvány-, Kőzet- és őslénytani *Tár*ra. Az egység Gáyer Gyula utáni őre, Pákay (Pauer) Arnold maga is hol *tár*-at, hol *osztály*-t említ, de az idő előrehaladtával szinte kizárólag a *tár* szóval találkozunk írásaiban. A publikált források szóhasználata következetesebb, jellemzően az alábbi: az alakulástól 1928-ig *osztály*, 1929-től 1952-ig *tár*, majd 1953-tól ismét *osztály*, illetve – az 1925–1929 közötti időszakon kívül – ennek állat-, növény-, ásvány- és kőzettani *gyűjteményei*. 2008-tól újra a *tár* megnevezés lett felelevenítve, mivel a Természettudományi Tár napjainkban a Gyűjteményi és Adattári Osztály része. Az egyég megnevezésének előtagja 1952-ig *természetrajzi* ~, 1953-tól *természettudományi* ~. Áttekintésünkben – különösen az alapítás utáni és a Pauer (Pákay)-i időkre vonatkozóan – számos esetben mindkét megnevezést (osztály / tár) egyenértékűen használjuk.

2 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1905/1.

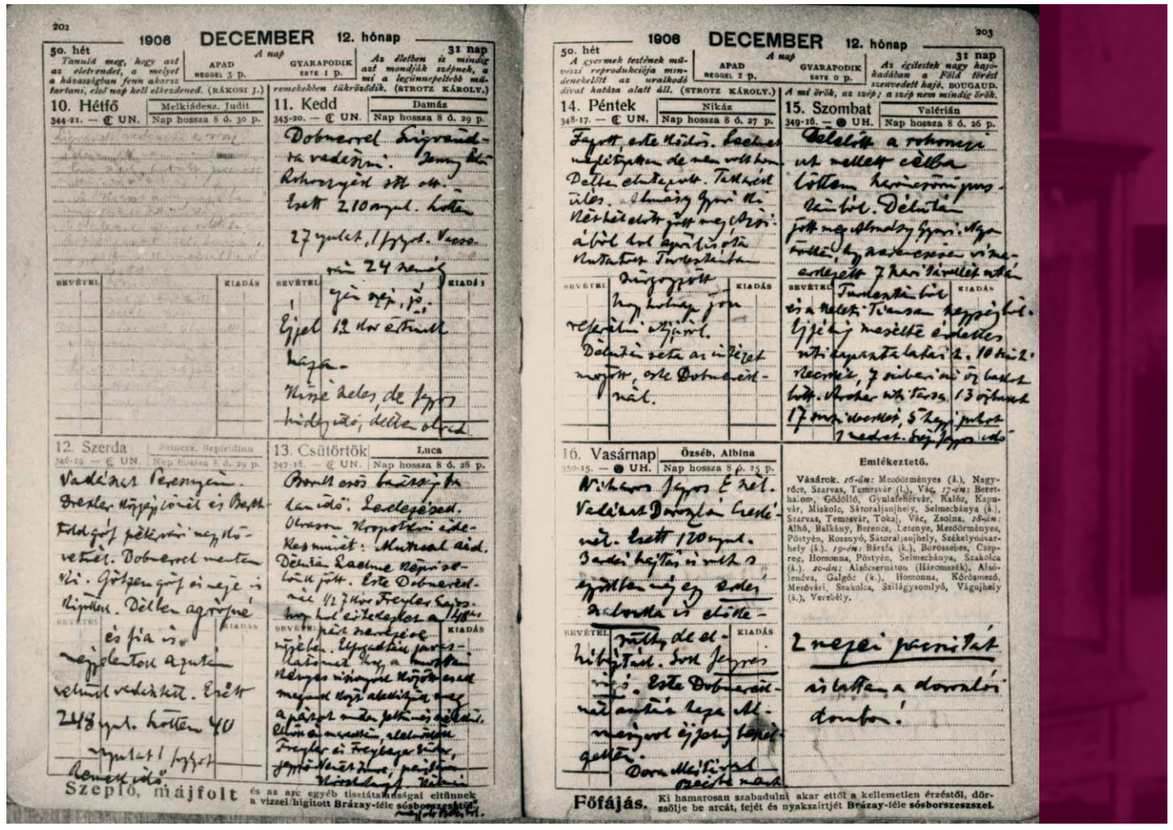

3. ábra. Chernel István naplójának részlete
Figure 3. *Two pages of István Chernel's diary*

Waisbecker növényajándékát és köszönetet indítványozok. Augusztus 4. *Leszállítottam a madárgyűjteményt és a biológiai csoportokhoz való anyagot Szombathelyre.* Augusztus 5–8. *Megkezdtem a munkát Szombathelyen a Télikép egybeállításával. Arvéd*[3] *segít.*

1908. augusztus 5-én, Kőszegen kelt levelében így írt Kárpáti Kelemennek az előkészületekről: *Nagyon sajnáltam, hogy tegnap megkéstem kissé látogatásommal. No de beszélhettem Bodányi főmérnökkel s így nyélbeüthettük azt, hogy a természetr[ajzi] terem hétfőig annyira elkészüljön, hogy belevonulhassak. Ugy intézkedtem tehát, hogy a már készen lévő 7 nagy szekrényt hétfőn hajnalban elszállítsák innét. Ugyanaznap én a 8 órai vonattal reggel lejövök …*[4]

Chernel a gyűjtemény felállítása során, Molnár Lajos molnaszecsődi ornitológustól is számos preparátumot vásárolt a múzeumnak. Fentebb már idézett levelében így számolt be erről: *Tegnap voltam Molnaszecsődön Molnár Lajos körjegyzőnél s kiválogattam gyűjteményéből a szükséges madarakat. Nagyon szép és érdekes dolgokat találtam közöttük s oly ritkaságokat, melyekhez nem egy hamar juthatni. Preparátumai kifogástalanok s csak kár, hogy nincsen módunk egész gyűjteményét megvenni! A ritkaságokat egy szálig mind lefoglaltam, mert úgy gondoltam ilyen alkalmat elmulasztani nem szabad, másrészt meg mert a megnyitás napján szép és teljes gyűjteménnyel előállni többet nyom, mint hiányos, hézagos csoportokat mutatni be s kiegészítésüket a jövőtől várni. Ezért az előirányzott költséghez nem tartottam magam, hanem az vezetett leginkább, hogy a gyűjtemény mielőbb teljes legyen. Az is lesz így, mert most már alig néhány faj hiányzik csak a megyéből,*

3 Mansberg Arvéd, Chernel István unokaöccse.
4 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1908/2.

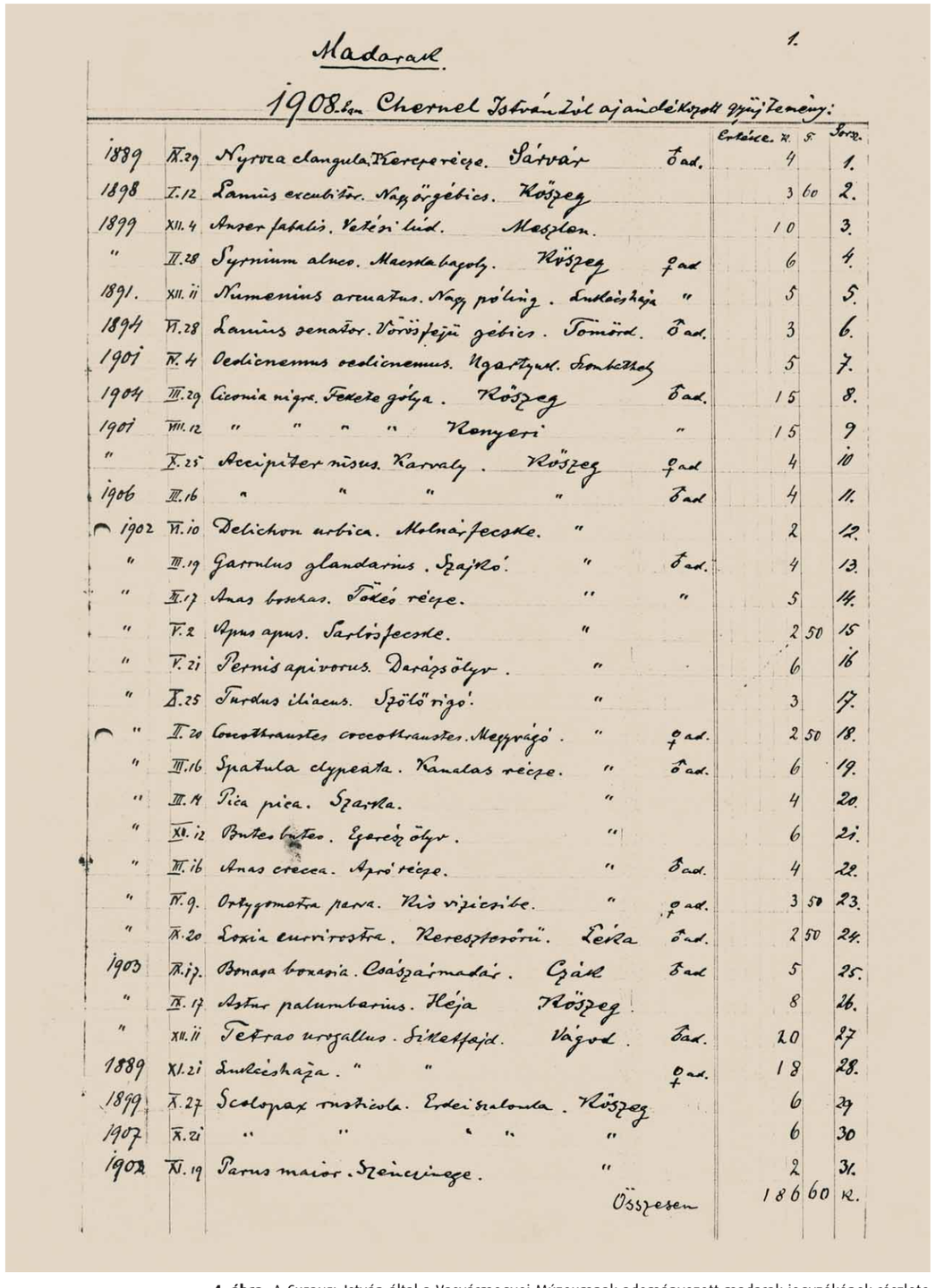

4. ábra. A Chernel István által a Vasvármegyei Múzeumnak adományozott madarak jegyzékének részlete
Figure 4. *A detail from the list of the birds donated by István Chernel to Vas County Museum*

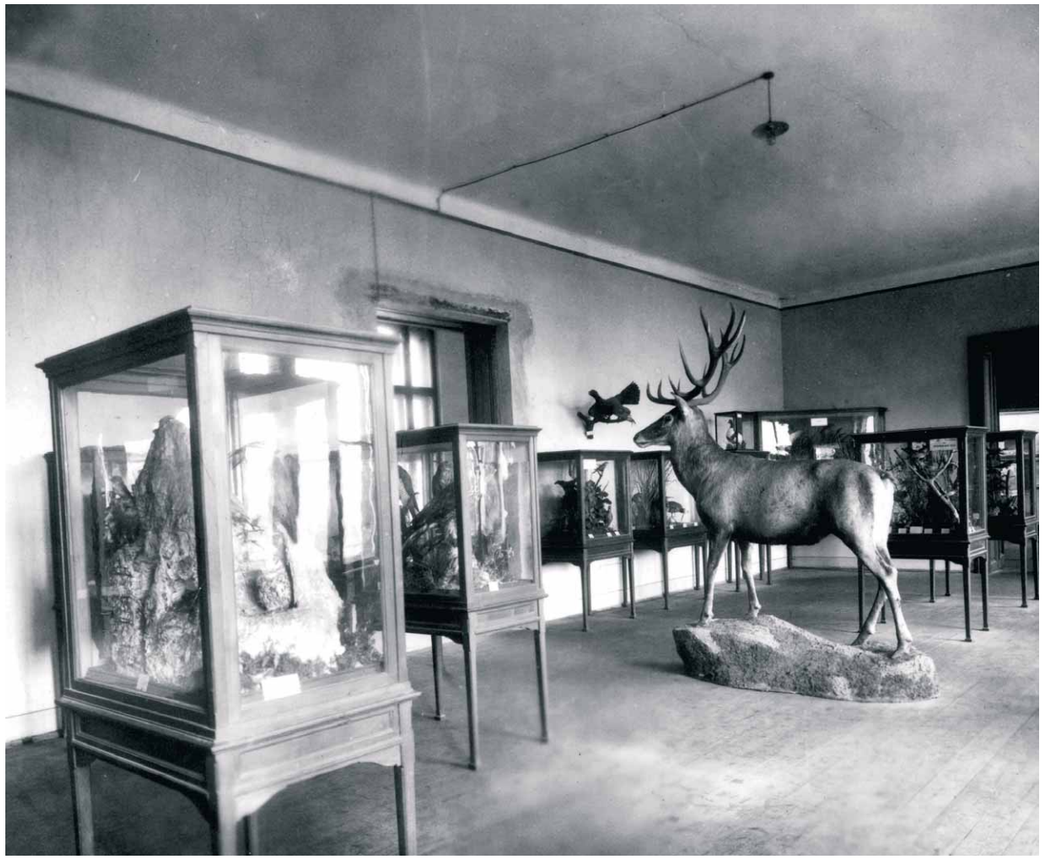

5. ábra. A Vasvármegyei Múzeum természetrajzi kiállításának egy terme 1914-ben (Knebel-fotó, Savaria Múzeum HK.241.)
Figure 5. *One of the rooms in the Vas County Museum's natural history exhibition in 1914 (Knebel photo, Savaria Museum HK.241.)*

azok is oly ritkaságok, melyek talán egyszer kétszer fordultak csak elő eddig. Mellékelem Molnártól kiválogatott fajok jegyzékét. Az árakat Schlüter katalógusa alapján szabta meg, mely azt mondhatom a legközkeletűbb ilyen becsléseknél, s jóval olcsóbb mint pl. a honi preparáló intézetek árszabása. Hodell, a bécsi preparátor csak egy fajdkakasért 60 koronát kér, de csak a kitömésért! Molnár beleegyezett abba is, hogyha az idei dotációból nem futja, egy részét az összegnek a jövő évi dotációból fizethetjük majd annak idején. Azt hiszem tehát, hogy akárhogyan, de meg kellett szerezni gyűjtését, vagyis biztosítani, mert ő különben eladta volna külföldre drágábban. Schlüter áraiból úgyis még 10%-ot engedett a Kultúregyesület javára.

Az egyesület székházát 1908. október 11-én avatták fel, s az ünnepélyes megnyitóra kész volt a megye orniszát bemutató kiállítás is (5. ábra). Az utolsó simításokat pár nappal a megnyitó előtt maga Chernel végezte. *Hétfőn bejövünk a múzeumba, s felcédulázom a csoportokat, ez alkalommal jó volna az üvegtáblák belső oldalát megtisztíttatni s a termet felsikáltatni, hogy végre rendbejöjjön ez az osztály. A Szombathelyen készült szekrények egyikén még nincs meg az üvegajtó s a lakatok is hiányoznak. Ezeket is jó volna rendbehozatni!* – írta Ujváry Ede városi főjegyzőnek 1908. október 3-án.[5] A mintegy 200 példányból álló, többségében saját ajándékát képező gyűjteményt 17 nagyméretű tárlóban mutatta be.[6] (Ezen felül 23 emlőspreparátumot is adományozott az intézménynek.) Mannsberg Arvéd visszaemlékezéseiből tudjuk, aki annak idején szintén közreműködött a munkálatoknál, hogy gyakran családtagjaival együtt, időt és fáradságot nem kímélve dolgozott a múzeumban.

A kiállításban a kitömött madarak, természetes környezetüknek megfelelően, a következő csoportosításban szerepeltek: I. Sziklás erdőrészlet, II. Tórészlet, III. Mocsárrészlet, IV. Legkárosabb madaraink, V. Téli kép, VI. Leghasznosabb madaraink, VII. Síkság és mezőrészlet, VIII. Fenyveseink lakói, IX. Vizeink ritka téli vendégei, X. Parlagi madarak, XI. Átvonuló vízi madarak, XII. Ritka ragadozók, XIII. Legritkább fészkelőink és tüskés bokraink lakói, XIV. Átvonuló mocsári madarak, XV. Sziklák és falak lakói, XVI. Erdőségeink ritkább fészkelői és átvonuló vendégei. A XVII. táróban a fészek- és a tojásgyűjteményt helyezte el (Gáyer 1925b; Csaba 1963).

A megnyitót számos hazai természettudósunk megtisztelte jelenlétével. A napló szerint itt volt Méhely Lajos, Horváth Géza és Herman Ottó. A meghívottak között volt Emich Gusztáv[7] és Vángel Jenő[8] is, azonban mindkettő október 10-i sürgönyben lemondta a részvételt. (Vángel-t a sürgöny tanúsága szerint légcsőhurut kínozta.)[9]

5 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1908/18.
6 A hajdani, kézzel írott lista alapján pontos képünk van arról, hogy Chernel milyen fajokat adományozott az intézménynek (Dankovics & Vig 2003).

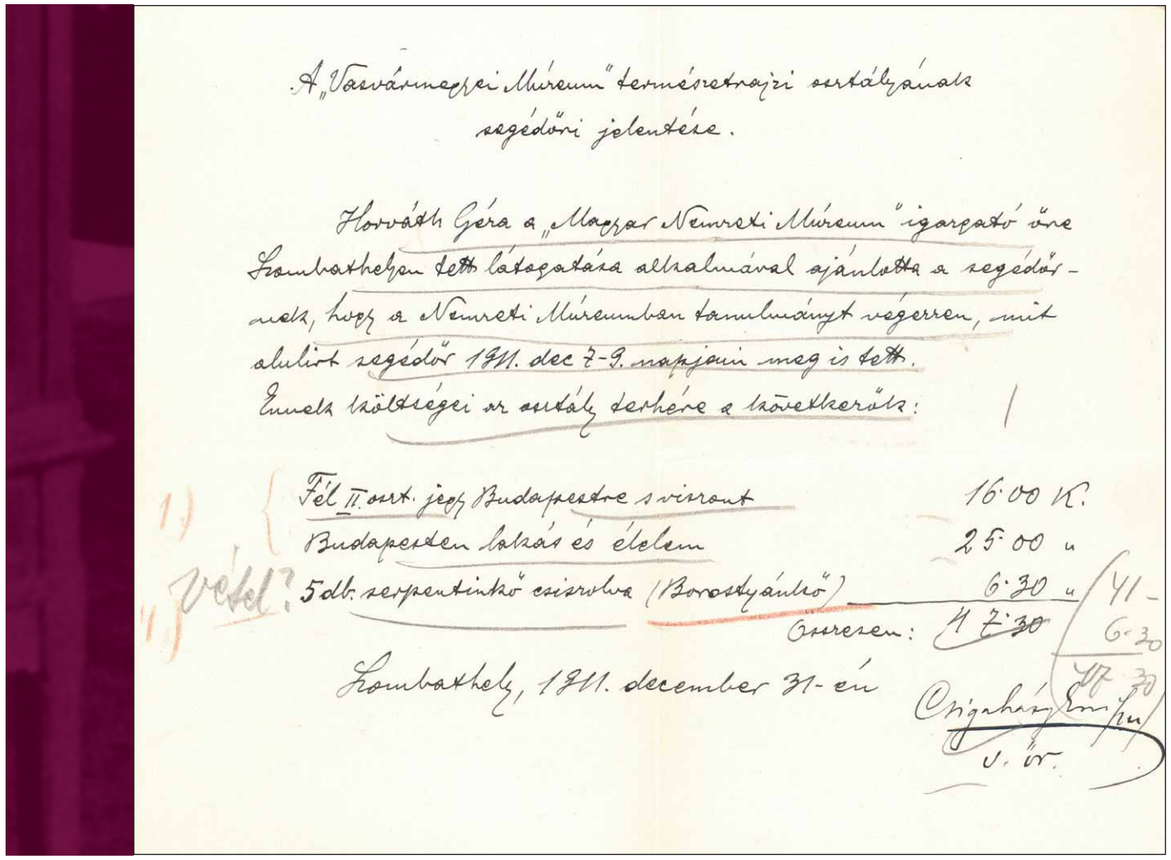

A „Vasvármegyei Múzeum" természetrajzi osztályának
segédőri jelentése.

Horváth Géza a „Magyar Nemzeti Múzeum" igazgató úr
Szombathelyen tett látogatása alkalmával ajánlotta a segédőr-
nek, hogy a Nemzeti Múzeumban tanulmányt végezzen, mit
alulírt segédőr 1911. dec 7-9. napjain meg is tett.
Ennek költségei az osztály terhére a következők:

1) Fél II. ost. jegy Budapestre s vissza 16·00 K.
Budapesten lakás és élelem 25·00 „
5 db. serpentinkő csiszolva (Borostyánkő) 6·30 „ 41·-
Összesen: 47·30 6·30

Szombathely, 1911. december 31-én

Csigaházy s.k.
s. k.

6. ábra. Csigaházy Ernő segédőr jelentése budapesti tanulmányútjáról
Figure 6. *Deputy curator Ernő Csigaházy's report on his study trip to Budapest*

7 Emich Gusztáv (1843–1911) cs. kir. asztalnok, könyvkiadó, entomológus. A fiumei Haditengerészeti Akadémián tanult, majd a lipcsei egyetemen jogot és filozófiát hallgatott, később apja üzemében megtanulta a nyomdászatot. Átvette apja cégét és könyvkereskedését, amely Athenaeum Irodalmi és Nyomdai RT-vé alakult. Később visszavonult pölöskei birtokára. Frivaldszky János kedveltette meg vele a rovartant és kezdetben lepkéket gyűjtött. 1877-ben a lausannei, majd a berni nemzetközi Filoxéra-értekezleten hazánkat képviselte (1888). Több rovartani munka szerzője.
8 Vángel Jenő (1846–1918) zoológus, tanár. Tanári és doktori oklevelet a budapesti tudományegyetemen szerzett (1886). Egyetemi magántanár (1897), Margó Tivadar után helyettes egyetemi tanár. A Budai Polgári Iskolai Tanárképzőben (Pedagógium) tanáraként (1900) tanított, s annak igazgatója lett (1910). Az Országos Pedagógiai Könyvtárnak és Tanszer-múzeumnak elnöke. A Magyar Rovartani Társaság alapító tagja (1911), a *Rovartani Lapok* társszerkesztője (1886).
9 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1908/13.

Chernel 1909. február 4-én írta meg első jelentését Kárpáti Kelemennek a természetrajzi tár 1908. évi állapotáról. Február 13-án a Kultúregyesület közgyűlésére írt beszámolót. A Kultúregyesület közgyűlését 1909. február 15-én tartotta Szombathelyen, ahol megválasztották Chernel Istvánt a természetrajzi tár első őrévé.

1911-ben a tárban folyó munkához Csigaházy Ernő személyében – aki segédőrként tevékenykedett – segítséget is kapott Chernel. Érdekes adalékul szolgál a korabeli viszonyokhoz a „Vasvármegyei Múzeum természetrajzi osztályának" segédőri jelentése (6. ábra):

Horváth Géza a „Magyar Nemzeti Múzeum" igazgató őre Szombathelyen tett látogatása alkalmával ajánlotta a segédőrnek, hogy a Nemzeti Múzeumban tanulmányt végezzen, mit alulírt segédőr 1911. dec. 7–9. napjaiban meg is tett.
Ennek költségei az osztály terhére a következők:

Fél II. oszt. jegy Budapestre s viszont	*16.00 K.*
Budapesten lakás és élelem	*25.00 K.*
5 db. Szerpentinkő csiszolva (Borostyánkő)	*6.30 K.*
Összesen:	*47.30 K.*

Szombathely, 1911. december 31.én.
Csigaházy Ernő
s.őr[10]

1912. március 23-án, délután négy órakor tartotta Szombathelyen a Kultúr egyesület rendes közgyűlését. Chernel naplójában a következő bejegyzést találjuk erre a napra: *[Miske] Kálmán sógorom múzeumi igazgató lett, engem is 3 évre megválasztottak term. rajzi őrré.* Az osztály berendezéseinek bővítését és a gyűjtemény gazdagítását tovább folytatta. Naplója szerint: Június 5. *Megrendelem a kultúrmúzeumi szekrényeket Tangl asztalosnál.* Július 27. *Reggel Szombathelyre, a múzeumban dolgoztam. Megérkeztek az új szekrényeim.*

Az új szekrények érkezéséről és az emlőskiállítás berendezéséről az 1913. április 13-án kelt *Közgyűlési beszámoló a Vasvármegyei Kultur-Egyesület 1912. évi működéséről* című irat is említést tesz: *A természetrajzi osztályban az osztály őre 1272 korona 50 fillér költségen belül elkészítette a vasmegyei emlősállatok egy részének igen sikerült biológiai csoportját 2 szekrényben.*[11] A szekrényeket a korabeli számlák alapján – a naplóbejegyzéssel megegyezően – a Kőszegen működő Tangl Adolf építő- és bútorasztalos és temetkezési vállalkozó készítette.[12]

A jelentés részletesen kitér a természetrajzi tár 1912. évi államsegély elszámolására is:

Előző évről áthozott maradvány:	*1255 korona 47 fillér*
1912 évi államsegély:	*1000 korona*
Kiadás:	*1272 korona 50 fillér*
Maradvány a következő évre:	*982 korona 97 fillér*

Őr: Chernel István évi díjazása 300 korona
Segédőr: Csigaházy Ernő (főgimnáziumi tanár) évi javadalmazás 200 korona

A jelentés alapján a gyűjtemény 1912-ben a következő tételekből állt: állat: 452, állami segélyből vett 1912. évi gyarapodás: 30, év végi állapot: 482; növény: 2340, év végi állapot: 2340; ásvány: 0, állami segélyből vett 19 db. Összes darab 1912. végén: 2841 darab

Csigaházy Ernő segédőr egy 1912. április 27-én kelt elismervény tanúsága szerint 50 koronát vett fel *... a Vasmegyei Kultúregylet múzeuma részére 1912. évben eszközlendő gyűjtések, beszerzések finanszírozásra Chernel István úrtól...*[13] Az 1912 decemberében készült beszámoló szerint Csigaházy 19 db ásványt és kőzetet gyűjtött Rohonc környékén, rovarokat gyűjtött, 3000 db különböző méretű „rovargombostűt", 1 liter spirituszt és 10 db megmunkálás nélküli famintát vásárolt, összesen 21 korona értékben. Megjegyzése szerint: *A főfelügyelőségtől igért külön segítség üvegnemüekre és rovarszekrényekre nem jött meg, ezért nem akartam vaktába belevágni. Az 50 Kt nem költöttem el.*[14]

1912-ben műtárgyvédelmi célokra 35 db kocka kámfort vásároltak Babics István Szombathelyen, a Sabária mellett üzemelő Kígyó Gyógyszertárából 3,50 korona értékben.[15] A rovardobozok bélelésére alkalmas préselt tőzeglapokat Németországból (Halle a. Saale) Wilhelm Schlüter-től rendelték.[16] Feltehetően az emlősöket bemutató szekrény hátterének kialakításához rendeltek meg számos növénypreparátumot a Budapesten működő Szekulesz Ede művirág- és dísztoll-gyárából, illetve a Kálazdy-nővérek művirág-gyárából.

1913-ban tovább bővült a gyűjtemény. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége 1913-ra a természetrajzi tárnak 600 korona államsegélyt irányzott elő,[17] amiből jelentős gyűjteménygyarapítást valósíthattak meg. 1913 januárjában érkezett egy számla Rosonowsky Frigyes, cs. és kir. udvari preparátortól, a következő tételekről: 1 db őzbak, 1 db vidra hallal, 1 db borz, 1 db fanyest,[18] 1 db görény tyúkkal, 1 db tüskés disznó,[19] 3 db fiatal róka, 1 db vadmacska, 1 db menyét, 1 db ürge. A számla tartalmazza annak a vándorsólyomnak a preparálási díját is, amelyet Chernel István adott át 1911. november 17-én. A számla végösszege 444 korona volt (7.1–2. ábra).[20] Feltehető, hogy ezek a preparátumok is a megye emlőseit bemutató szekrényekbe kerültek. Egy 1913. december 31-i keltezésű számla – 80 korona értékben, további állatpreparátumokról szól: *1 db Schell sas – Angilla elanga (ajándékul), 1 db mezei nyúl, 1 db Anser brevirostris, 1 db Anser arvensis, 1 db házi patkány* (8. ábra).

Számos korabeli irat alapján úgy tűnik,[21] hogy Chernel István 1913 után egyre kevesebb időt tudott a tárral kapcsolatos teendőkre fordítani. Az éves jelentések szűkszavúak, a gyarapodás megáll. Bár ezek a jelentések minden esetben megemlítik, hogy a tár őre Chernel István, tényleges muzeológiai munkáról nem tudósítanak.

Az 1914. évi jelentésben[22] a természetrajzi tárról nem esik szó, pusztán számszerű adatok szerepelnek a gyarapodásról. Az 1914. évi gyarapodás 5 példány állat. A természetrajzi osztályon csak Chernel István dolgozik, éves javadalma 200 korona. Az őrök javadalmazását az egyesület fizette, ezért az egyesület nehéz anyagi viszonyaira való tekintettel az őrök tiszteletdíjuk 33%-áról önként lemondtak.

A Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége 1915. január 27-én kelt levelében értesítette a Kultúregyesületet, hogy a háborús helyzetből kifolyólag az *1914/15. évi állami javadalmak tetemes részét a háborús helyzetből kifolyólag az államkincstár rendelkezésére visszabocsátván, a felügyelete alá rendelt intézetek állami segélyezése ez évben csak redukált mértékű lehet s csupán a nélkülözhetetlennek felismert kiadásokra szorítkozhatik.* Ennek ellenére a főfelügyelőség a minisztériumi előterjesztésben – a helyzetre való tekintettel – mégis jelentős államsegélyt irányzott elő: a szombathelyi múzeum 2200 koronát kapna.[23] (Ennél többet csak a kassai és a szegedi múzeum és könyvtár /4000 korona/ és a sepsiszentgyörgyi múzeum /2500 korona/ kapott.) A miniszter az államsegély összegét jóváhagyta.[24]

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége 1915. május 29-én kelt levelében számos pontban fogalmazta meg a szombathelyi múzeum működésével kapcsolatos kérdéseit. A 11. pontban a természetrajzi gyűjtemény részére létesült törzskönyv megléte felől érdeklődik, illetve hogy bevezették-e ebbe az illető csoport anyagát.[25] Miske Kálmán válaszában szűkszavúan közölte, hogy *... a természettudományi törzskönyv megvagyon.*[26]

Az első világháború hatásai alól Szombathely sem vonhatta ki magát. A természetrajzi kiállítás létét fenyegette, hogy a kiállítási termeket katonai kórház kialakítása céljából „requirálták" volna. Az irattárban Miske Kálmán a főfelügyelőségnek írott, de be nem fejezett levele tanúskodik a tárgyalás eredményéről: *Van szerencsém hivatalos tisztelettel Méltóságtokat arról értesíteni, hogy sikerült a mai napon tartott katonai körökkel folytatott tárgyalás révén kieszközölnöm, hogy a természetrajzi gyűjtemények felállítására szolgáló termekről katonai közkórház czélra, lemondottak.*[27]
Az 1915. évi jelentésben a természetrajzi osztály működéséről így számoltak be: *A természettudományi osztály szekrényeinek lezárása és az állatok beszerzésének nehézsége miatt gyarapítható nem volt. Az ekként*

10 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1916/152.
11 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1912/9.
12 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1916/234.
13 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1916/226.
14 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1916/225.
15 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1916/229.
16 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1916/232.
17 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1913/11.
18 Nyuszt *(Martes martes)*
19 Keleti sün *(Erinaceus concolor)*
20 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1916/235.
21 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 17/1938-1-3. Az idézett iratban Pauer Arnold, a tár későbbi őre így jellemzi ezt az időszakot: *A gyűjtemény 1913-tól 1923-ig gondozatlanul állott.*
22 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1914/93.
23 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1915/1.
24 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1915/17.
25 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1915/14.
26 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1915/15.
27 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1915/21.

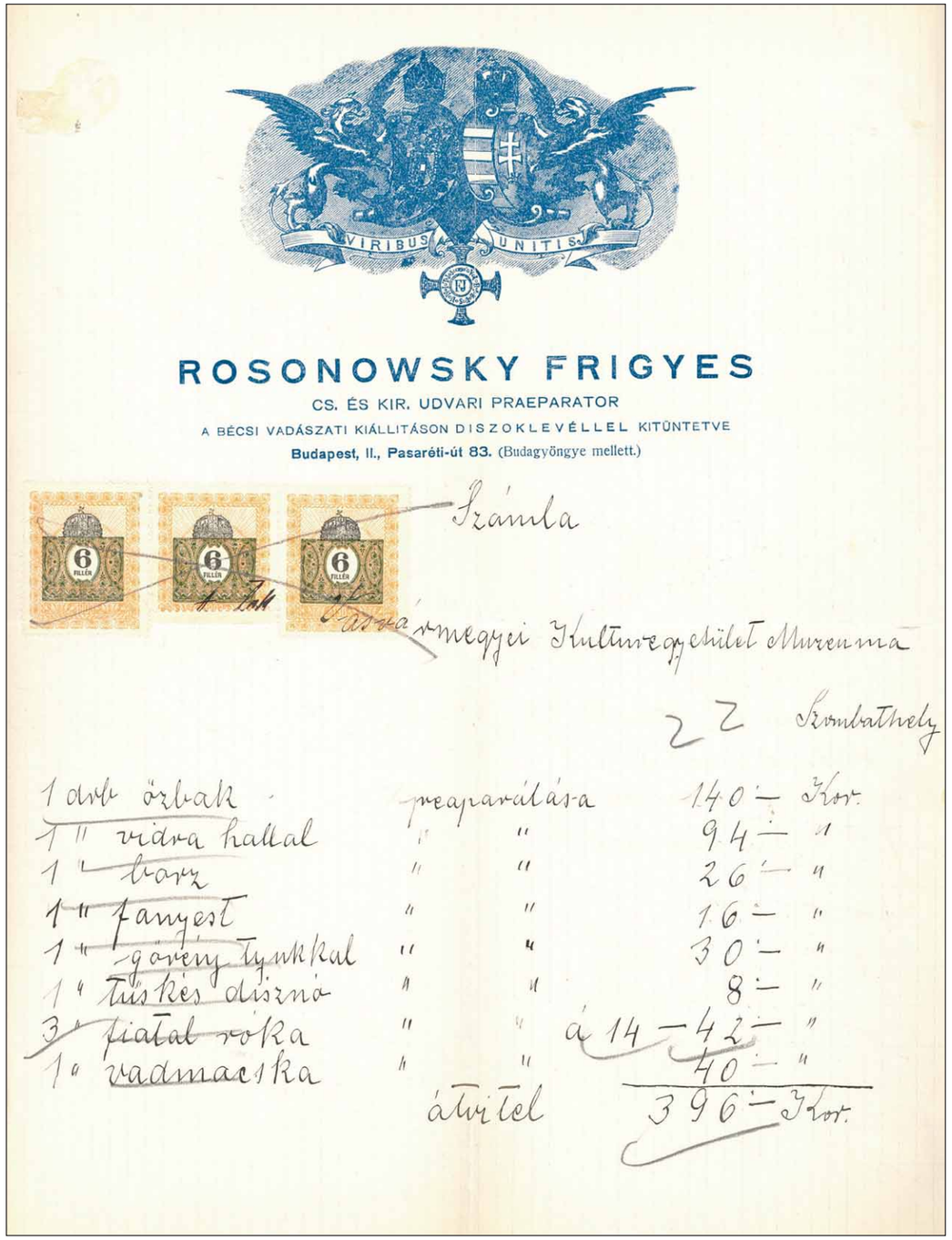

VIRIBUS UNITIS

ROSONOWSKY FRIGYES
CS. ÉS KIR. UDVARI PRAEPARATOR
A BÉCSI VADÁSZATI KIÁLLITÁSON DISZOKLEVÉLLEL KITÜNTETVE
Budapest, II., Pasaréti-út 83. (Budagyöngye mellett.)

Számla

Vasvármegyei Kulturegyetület Muzeuma

22 Szombathely

1 drb özbak	preaparálása	140.–	Kor.
1 " vidra hallal	" "	94.–	"
1 " borz	" "	26.–	"
1 " fanyest	" "	16.–	"
1 " görény tynkkal	" "	30.–	"
1 " tüskés disznó	" "	8.–	"
3 " fiatal róka	" " á 14	42.–	"
1 " vadmacska	" "	40.–	"
	átvitel	396.–	Kor.

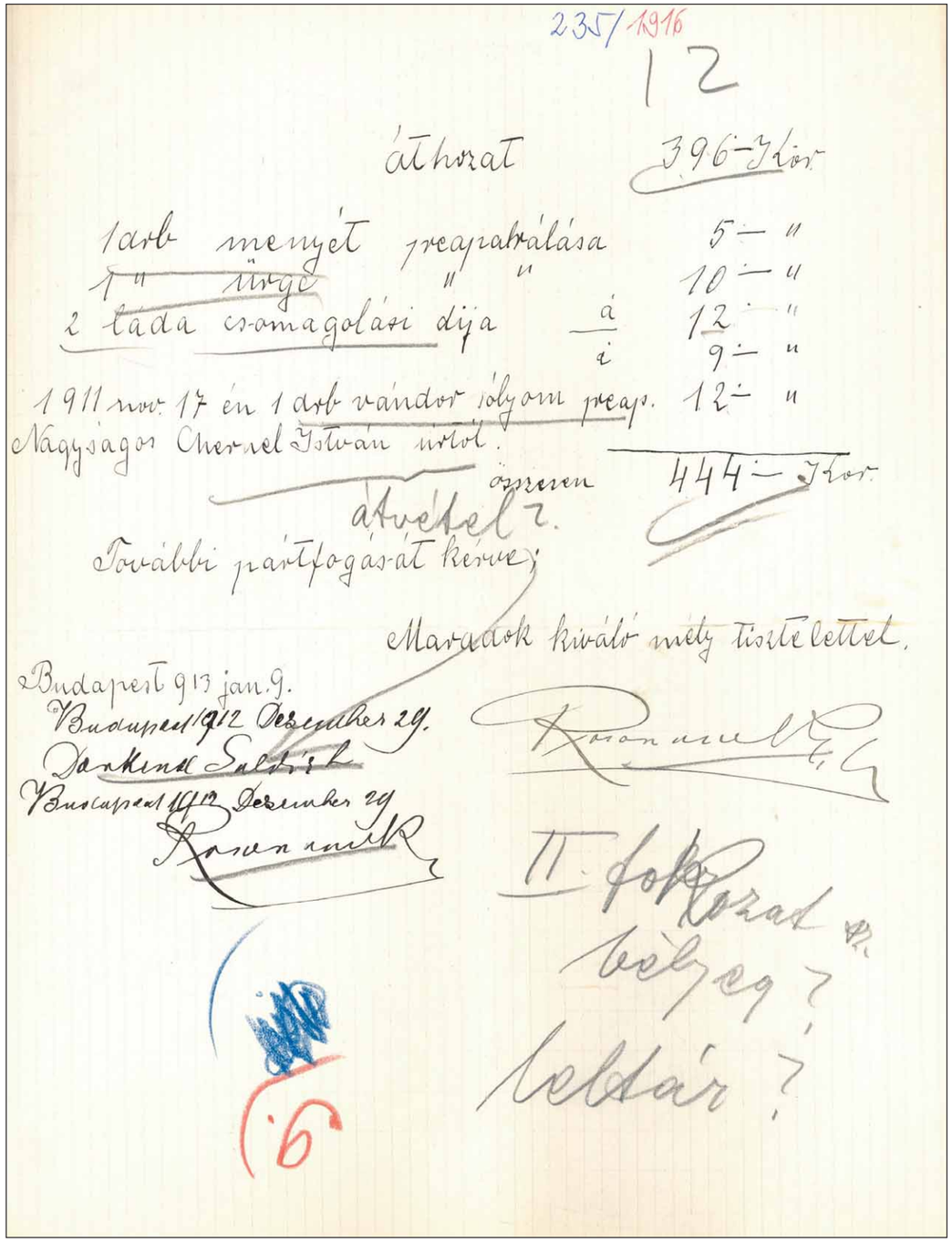

235/1916

12

áthozat		396.– Kor.
1 drb menyét preaparálása		5.– "
1 " ürge " "		10.– "
2 láda csomagolási díja	á	12.– "
	á	9.– "
1911 nov. 17 én 1 drb vándor sólyom preap.		12.– "
Nagyságos Chernel István úrtól.		
	összesen	444.– Kor.

átvétel?

További pártfogását kérve;

Maradok kiváló mély tisztelettel.

Budapest 913 jan. 9.
Budapest 1912 Dezember 29.
Dankend Saldirt
Budapest 1912 Dezember 29
Rosonowsky

II. fokozat bélyeg?
leltár?

6

7.1–2. ábra. Preparátumok vásárlásáról kiállított számla
Figures 7.1–2. *Invoice for the purchase of preparations*

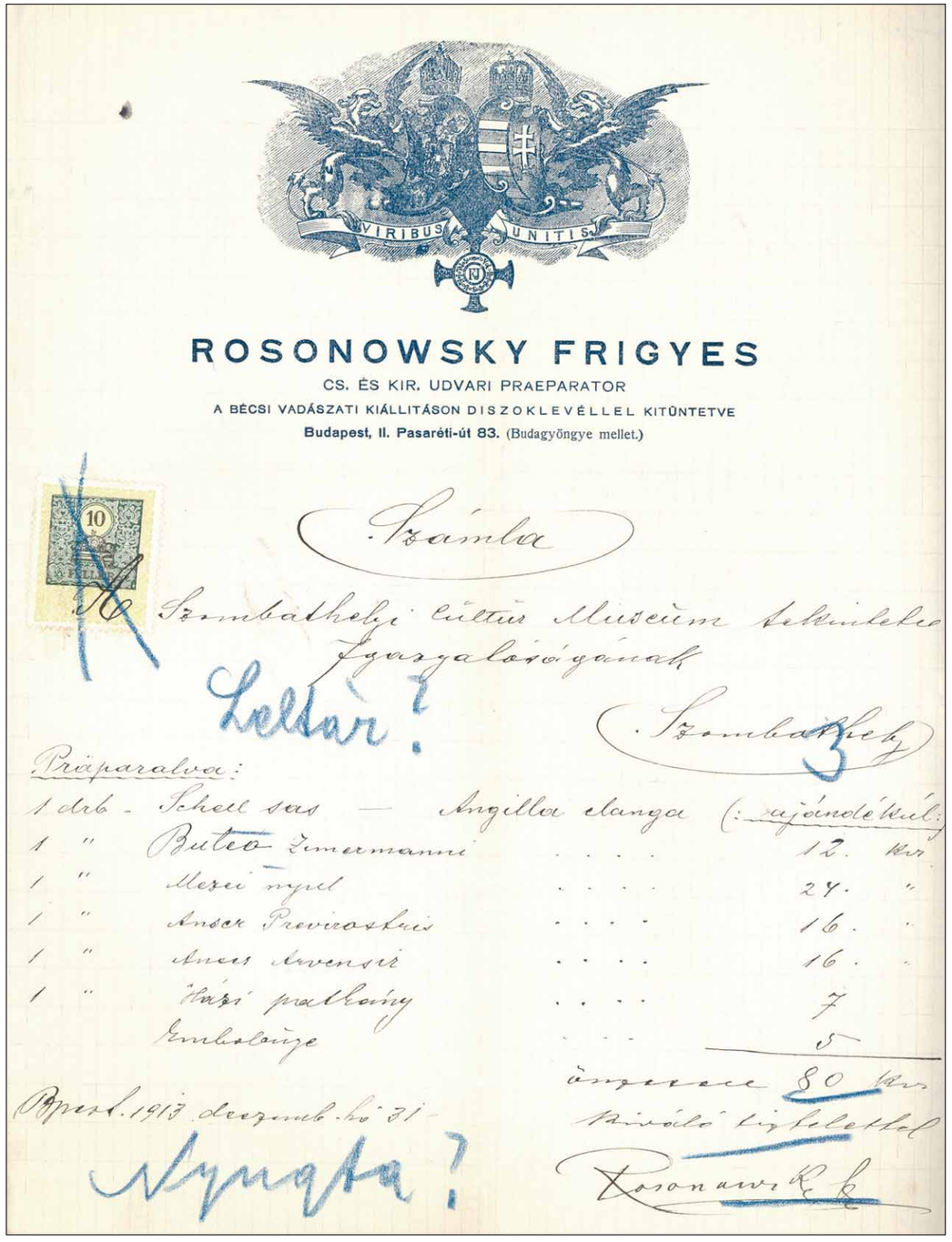

8. ábra. Preparátumok vásárlásáról kiállított számla
Figure 8. *Invoice for the purchase of preparations*

9. ábra. Az idős Chernel István
(Savaria Múzeum, Természettudományi Tár, KT.210/2.)
Figure 9. *The mature István Chernel*
(Savaria Museum, Natural History Collection, KT.210/2.)

fennmaradó állami segéllyel a háború befejezése után nagyobb állatcsoportok beszerzésére fogja felhasználni. A törzsállomány száma így nem változott: 494 állat, 2463 növény és 19 ásvány. A tár őre Chernel István volt, évi javadalma 100 korona. A Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége az 1915. évi államsegély elszámolást tudomásul vette, ill. jóváhagyta, hogy a természetrajzi tár előző évi segélyét (1916 korona 95 fillér) 1916. évre az intézmény áthozhassa.[28]

Az 1916. évi jelentés szinte szó szerint megismétli az előző évi jelentésben foglaltakat: *A természetrajzi osztály az állatok beszerzésének nehézsége s az osztály helyiségeinek lezárása folytán gyarapítható nem volt. Az ekként fennmaradó állami segélyeket az osztály a viszonyok jobbrafordulásával nagyobb állatcsoportok beszerzésére fogja felhasználni. A törzsállomány nem változott: 494 állat, 2463 növény, 19 ásvány. A tár őre Chernel István, évi javadalma 100 korona.*[29]

A Vasvármegye 1916. június 20-i számában terjedelmes írást közöl a Kultúregyesület közgyűléséről, ahol Chernel István (9. ábra) is felszólalt: *A közgyűlés Chernel István indítványára néhai dr. Waiszbecker* [sic!] *Antal kőszegi orvos nevét, aki értékes vasmegyei növénygyűjteményét a Kulturegyletnek hagyta, a kulturház márványtábláján megörökítik és arcképét elhelyezik a növénytárban.*[30] Sajnálatosan a közgyűlés jegyzőkönyve[31] hiányzik az irattárból. Az akkori adatok szerint Waisbecker Antal[32] (10. ábra), 2086 lapon 2187 db száras növényt (11. ábra), míg Piers Vilmos[33] (12. ábra) 82 lapon 388 kriptogámot (gombát, zuzmót, mohát) (13. ábra) adományozott az intézménynek; utóbbi anyagot a tizenöt kötetben elhelyezett gyűjtemény első kötete tartalmazza (Balogh *et al.* 2004, 2005).

A következő évek jelentései még inkább szűkszavúak. 1917-ben: *gyarapodás nincs, 494 állat-, 2463 növénypreparátum, 19 ásvány. A tár őre Chernel István, éves javadalma 100 korona. A tár nem használt fel semmit az államsegélyből.*[34] 1918-ban: *gyarapodás nincs, a tárőr Chernel István, javadalma 100 korona.*[35] 1919-ben: *gyarapodás nincs, a tárőr Chernel István, díjazása 600 korona.*[36] Az 1920. évi jelentés melléklete szerint: a természetrajzi tár nem használt fel semmit.[37]

A múzeum történetének kimerítő összefoglalását készítő S. Pável Judit írásának második részében (S. Pável 1964) így írt: *A tárat 1919. végétől rövid ideig Fejér Gyula vezeti, aki a bénító anyagi helyzetben, a konzerváló anyagok hiánya miatt eredményeket nem tud felmutatni.* Sajnos, az általa hivatkozott irat hiányzik az adattárból, és további adatot nem találtunk Fejér Gyula működésével kapcsolatban.

28 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1916/31.
29 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1916/39.
30 *Vasvármegye*, **49**(140): 2. (1916. június 20.)
31 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1916/64.
32 Waisbecker Antal (1835–1916), Vasvármegye tisztifőorvosa, aki a 19/20. század fordulóján a megye legjelentősebb botanikusa volt. Borbás Vince vasvármegyei flóraművének létrehozását számos florisztikai adattal segítette. Nevéhez fűződik Vasvármegye harasztjainak, valmint Kőszeg vidéke edényes növényeinek feldolgozása.
33 Piers Vilmos (1838–1920), botanikus, őrnagyi rangban a kőszegi katonai Reál Iskola természetrajz tanára. Ő létesítette az iskola parkját. Emlékét elsősorban a Savaria Múzeumban lévő, mintegy 17 000 tételes herbáriuma őrzi, amely jelentős részben Kőszeg környékének növényvilágát dokumentálja.
34 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1917/21-1.
35 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1918/14.
36 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1919/15.
37 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1920/10. (Maga a jelentés hiányzik az adattárból.)

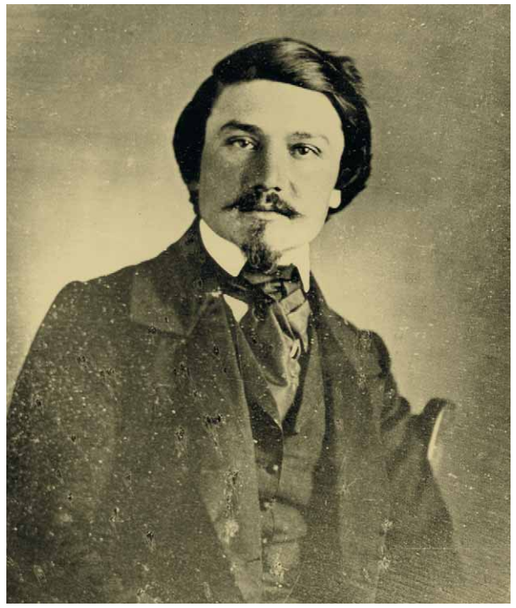

10. ábra. Waisbecker Antal (1835–1916), Vasvármegye tiszti főorvosa, botanikus, aki gyűjteményének ajándékozásával megalapozta a múzeum herbáriumát
Figure 10. *Antal Waisbecker (1835–1916), chief medical officer of Vas County, botanist, who laid the foundation of the museum herbarium by donating his collection*

Ugyanakkor a gyűjtemény helyzetével kapcsolatban leírtak teljes mértékben fedhetik a valóságot. Az első világháborút követő évek bénító anyagi helyzete, a gyűjtemény fertőtlenítéséhez használt szénkéneg (szén-diszulfid) hiánya megpecsételte a preparátumok sorsát, azok tetemes része elpusztult. A Chernel-gyűjtemény részbeni pusztulása után újból csak Molnár Lajos pótolta a hiányokat, saját gyűjteményéből. A korabeli sajtó így tudósított az adományozásról: *A háborús évek, amikor a múzeum gondozás nélkül állott, elsősorban a madárgyűjteményt viselték meg ugy, hogy abban a szép ornithológiai anyagban, melyet Chernel István ajándékozott muzeumunknak, nagy hiányok keletkeztek. Ezek pótlására muzeumunk mindeddig nem gondolhatott. Ezt a pótolhatatlannak vélt hiányt szüntette meg most egy nagyszabású adomány. Molnár Lajos, molnaszecsődi ny. körjegyző, a szakkörökben jól ismert kiváló ornithológus nem kevesebb, mint 49 gyönyörűen preparált madarat ajándékozott muzeumunknak. Az értékes anyagot maga helyezte el az egyes biológiai madárszekrényekben ugy, hogy a muzeum látogatói most már a felfrissült és kiegészített madárgyűjteményben gyönyörködhetnek. A nagybecsü gyűjteményből kiemeljük a ritka hajnalmadarat és a harkályfélék teljes és rendkívül tanulságos gyűjteményét.* Molnár Lajos összesen 54 madárpreparátumot adott el, illetve ajándékozott az intézménynek (Csaba 1938), melyek közül sajnos csak kevés darab, összesen 28 vészelte át az elmúlt évszázad viharait és őrződött meg, de ezek közül számos példány igen rossz megtartású. Az átadott példányok teljes listáját már közöltük (Vig 1997c), így azok újbóli felsorolásától most eltekintünk.

GÁYER GYULA – ELSŐ A TUDOMÁNY

1923-ban vállalja Gáyer Gyula (1883–1932), törvényszéki bíró a tár vezetését (14. ábra). Gáyer már évek óta nagyszabású gyűjtéseket végzett a megyében és tanácsait már eddig is többször kikérte a múzeum vezetése. Ténykedésének első – a múzeumi irattárban megmaradt dokumentuma egy számla hátuljára írt néhány sor: *... néztem a zoológiai gyűjtemény részére üvegeket. Csak békáknak való alacsonyabb üvegeket találtam, dbja 4000 kor. Ezekből elég lenne 6 darab. Légy szíves Róberttel megbeszélni...* Ugyanakkor a múzeumi állapotokat jól tükrözi a levél folytatása: *Most rendszerint 5 óra után dolgozom s gyakran megtörténik, hogy mikor kijövök, a bejárat zárva van s vagy a vívóklubbon át vagy János bűzbarlangján keresztül kell kijönnöm. Igen kérlek ezért, hogy légy szíves Jánossal részemre egy kulcsot a bejárati ajtóhoz készíttetni.*[38]

Az 1923. évi kézírásos munkajelentés így méltatja a természetrajzi gyűjteményben megkezdett munkát: *Legnagyobb a fejlődés természetrajzi gyűjteményünkben. Raktárunk moly okozta kárait eltüntettük, részben adomány, részben vásárlás útján pótoltuk, az eddig teljesen hiányzó ásványtár, csiga, kövület, mag és termés gyűjteményünk alapjait vetette meg ez évben az új őr, Gayer Gyula törv. bíró hozzáértése és munkakedve. Bogár és lepkegyűjteményünk teljesen elpusztult, visszaállítása folyamatban van. Sokat költött a fenntartó Kultúregyesület a tár bővülésével szükségessé vált szekrény stb. beszerzésre és javításokra, mibe megértő támogatásra talált a nagyközönségben is.*

38 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1923/61.

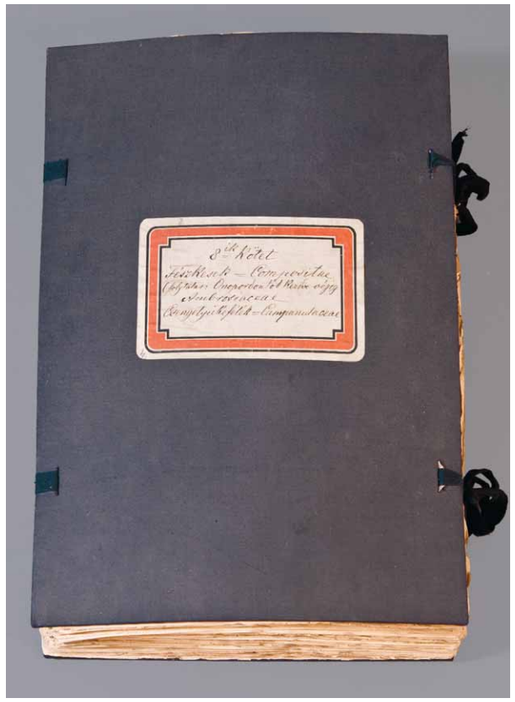

11.1–2. ábra. Waisbecker Antal herbáriumának egy kötete, és egy növényének cédulája
Figure 11.1–2. *A tome from Antal Waisbecker's herbarium, and the label of a plant*

1923 végén tűnt fel a tár életében a vasvári születésű egyetemista, Benda László (1904–1977) (15. ábra). Azonnal hatalmas lendülettel látott a munkához, hiszen már az 1924. évi munkatervben jelentős ásatást tervezett: *A természetrajzi osztály fossilis állatok kiegészítése céljából Baltaváron 3 napig szándékozik ásatni* – írta a helyettes igazgató.

Gáyer színrelépése nyomán megpezsdül az élet az elárvult, gazdátlan tárban. Feltehető, hogy személye nem volt ismeretlen Szombathely és Vasvármegye lakossága előtt, és ez pozitívan hatott a tárban folyó munkára. Nagyszabású terveket fogalmazott meg a megye növényvilágának kutatása irányában, különböző jellegű botanikai gyűjtemények, botanikai tárgyú fénykép- és festménykollekció felállítását tűzi ki célul: 1924-ben vetette meg a Vas megye kerti növényeit magában foglaló *Herbarium hortense* gyűjtemény alapjait (Gáyer 1925b). (A gyűjteménybe kerülő példányok java része Baich Mihály alsószelestei (Gáyer 1927b), Saághy István kámoni és Rohrer Ödön szombathelyi kertjéből származott.) Múzeumi ténykedése során létrehozta a megye vadon élő és termesztett fáinak, cserjéinek törzsszelvényeit, termés- és maggyűjteményét, valamint teratologikus alakjait felsorakoztató dendrológiai gyűjteményt, továbbá az itt termesztett mezőgazdasági termények termés- illetve maggyűjteményét (Gáyer 1927a). Nemcsak maga gyűjt, de külső adományok, ajándékok ügyében is eljár.

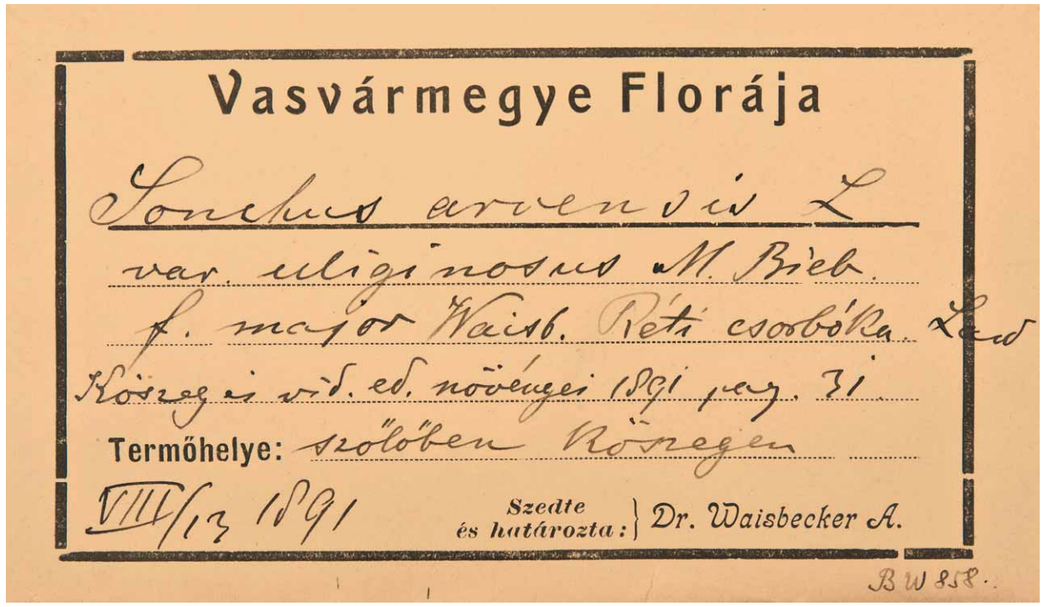

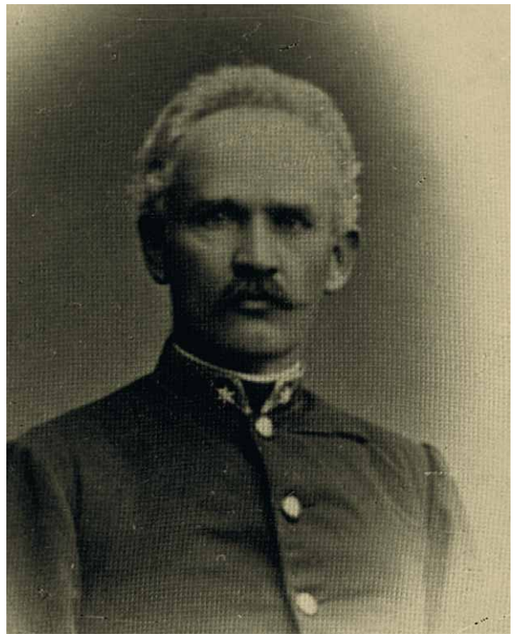

12. ábra. Piers Vilmos (1838–1920) hivatásos katona (őrnagy), botanikus
Figure 12. *Vilmos Piers (1838–1920) professional soldier (major), botanist*

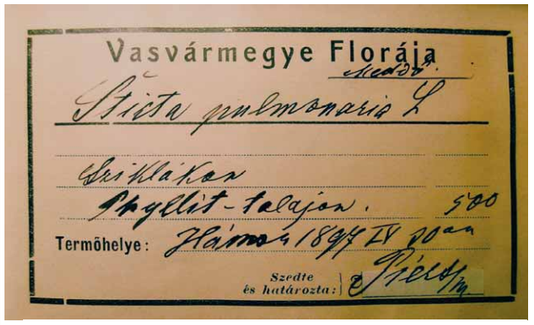

13. ábra. Piers Vilmos egy zuzmópéldányának cédulája Waisbecker herbáriumának első kötetéből
Figure 13. *The label for one of Vilmos Piers's lichen specimens from the first tome of Waisbecker's herbarium*

Sajnálatosan nincs az irattárban semmilyen előzménye annak, hogy a múzeum jelentős rovargyűjteményhez jut. Magáról a tényről a múzeum igazgatóhelyettese a vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1924. április 28-án keltezett leveléből értesülhettünk: *A rovargyűjtemény számára adományozott 30 dobozból 12-őt Csiky* [sic!] *Ernő a Magyar Nemzeti Múzeum osztályigazgatójához kérjük eljuttatni, aki azokat duplumaival megtöltve fogja hozzánk lejuttatni, a hátralevő 18 darabot szombathelyre küldetni méltóztassék.*[39] A minisztérium válaszlevelében jelzi, hogy intézkedett a rovargyűjtő dobozok ügyében.[40]

Egy 1924. július 22-én érkezett értesítés alapján a Nemzeti Múzeum 300 aranykorona értékű ásványgyűjteményt adományozott a Vasvármegyei Múzeumnak, a szállítási költségek kiegyenlítése esetén. A szállítási költség 39 800,- korona volt (16. ábra). Kapi Béla püspök[41] 100 000,- koronát utalványozott erre a célra, amiből az osztály más jellegű kiadásokat (mikroszkópi vegyszerekhez 3 csepegtető üveg, természetrajzi képgyűjteményhez kartonok) is eszközölt.[42] Nyilvánvaló, hogy az ásványkollekció adományozása mögött is Benda közbenjárását sejthetjük.

A Gáyer által létesített botanikai képgyűjtemény egyik részét Vas megye öreg fáit, jellemző növényeit és tájait megörökítő fényképek jelentették, amelyek az első ilyen tárgyú rendszeres kollekciót alkották hazánkban (17. ábra). A gyűjtemény másik felét, Vargha Andor rajztehetségét dicsérő, művészi kivitelű akvarellek, fekete és színes tusrajzok képezték (18. ábra) (Gáyer 1927a, 1927b, Balogh & Vig 2001).

Gáyer Gyula Vizkeleti Vargha Andor – egy időben bírósági írnok – személyében jutott kiváló kezű rajzolóhoz. Vargha Gáyer útmutatásai alapján megkezdte a *Vasvármegye jellemző növényei* című album képeinek rajzolását.[43] Vargha nemcsak rajzolt, de a múzeumnak más szolgálatokat is tett, legalábbis erre enged következtetni egy 1924. október 12-én kelt nyugta, amelyen elismeri, hogy 20 ezer koronát őrködés címén felvett a múzeum pénztárából (19. ábra).[44]

1924 nagypéntekén utazott Benda László Baltavárra, ahol a már a Pethő- és a Kormos-féle ásatásokat is figyelemmel kísérő Kiss Károly Emil segítségével rövid idő alatt megtalálta az ősgerinces-lelőhelyet. Rövid idő alatt 15–20

39 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1924/20.
40 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1924/27.
41 Kapi Béla (Sopron, 1879. augusztus 1 – Győr, 1957. április 2.): evangélikus püspök, egyházi író. Teológiai tanulmányait Sopronban, Rostockban és Hallében végezte. 1901-ben avatták lelkésszé. 1902 és 1905 között püspöki titkár, utána Körmend lelkésze. 1916-ban a dunántúli egyházkerület püspökévé választották.
42 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1924/142.
43 A további részletekért lásd Balogh & Vig (2001) írását.
44 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1924/156.

14. ábra. Gáyer Gyula (1883–1932), törvényszéki bíró, botanikus
Figure 14. *Gyula Gáyer (1883–1932), court judge, botanist*

csonttöredéket találtak. Egy helyi gazdálkodótól, Mészáros Vincétől pedig Benda egy orrszarvúcsontot kapott. A lelőhely azonosításán fellelkesülve Benda a közelben táborozó 48-as Rákóczi-cserkészcsapat diákjait hívta segítségül, akik kétnapi munkával több *Hipparion-*, *Gazella-*, *Cervus-* és *Dinotherium*-csontot találtak (Benda 1927a, 1927b). Az ásatás költsége 403 200 koronát tett ki (20.1–2. ábra).

Az 1924. évi jelentésből a természetrajzi tár pezsgő élete világlik ki. Gáyer hatalmas energiákkal láthatott neki a tár életének újraindításához. A segédőrként tevékenykedő Benda Lászlóból sugárzó tettrekészség, dinamizmus is ösztönzően hathatott rá: *1923-ban, amikor a természetrajzi osztályban is az élet újból megkezdődött, az osztály a Chernel István által biológiai csoportokban összeállított állattani, főleg madár, gyűjteményből és a Waisbecker és Piers által adományozott növénygyűjteményből állott.*

A növénygyűjtemény épségben volt meg, ellenben a nagyértékű madárgyűjtemény a konzerváló szerek hiánya miatt a háború és forradalmak éviben sokat szenvedett. A természetrajzi osztály munkája tehát mindenek előtt a madárgyűjtemény megmentésére irányult, ami sajnos, csak több, de szerencsére nem a ritkaságok közé tartozó präparatum kiselejtezése útján volt csak lehetséges. Az így támadt hiányok teljes pótlását és az állattani gyűjtemények intenzívebb gyarapítását azonban a tömés drágasága s az állattani gyűjtemények felszerelésének általában költségesebb volta az azóta elmúlt években sem engedte meg. Kivétel itt a bogár és lepkegyűjtemény, mely dr. Pető Ernő és neje, Szegedy Gina, valamint a Nemzeti Múzeum adományaként értékes anyaghoz jutott.

A növénygyűjtemény 1923 óta tetemes gyarapodást mutat annyiban, hogy a Vasvármegye vadon termő növényeit tartalmazó Waisbecker–Piers féle herbáriumon kívül a gyűjtemény jelenleg a megye kerti növényeit tartalmazó herbárium hortense-ből, a megyében vadon termő és kultivált fákra vonatkozó dendrológiai gyűjteményből, Vasvármegye jellegzetes tájrészleteinek és növényeinek képeit tartalmazó botanikai képgyűjteményből és egyéb, ma még kisebb gyűjteményekből áll.

Teljesen új az ásvány-, kőzet- és őslénytani gyűjtemény, amely egyfelől a speciális vasvármegyei anyagot tartalmazza, mint az osztály őrei gyűjteseinek eredményét, másfelől e gyűjtemény tudományos háttere gyanánt általános jellegű anyagot, mint Benda László, dr. Koch Ferenc, dr. Kurz Gusztávné, dr. Schafarzik Ferenc, a Nemzeti Múzeum és mások ajándékát.

A természetrajzi osztály működéséhez tartozik még a földművelésügyi miniszter által újból megindított természetvédelmi akcióban való részvétel és a harmadkori állatok világhírű lelőhelyén, Baltavárott 1924. évben folytatott ásatás,[45] *mely szélesebb alapon a Kultuszminiszter által e célra kiutalt pénzen ezidén* [1925-ben] *újból meg fog indulni.*

A természetrajzi osztály gyűjteményeinek nagy része fiókokban s ládákban van elhelyezve és hozzá nem férhető, mert a pénz hiánya miatt szekrényeket a legújabb időkig beszerezni nem lehetett. Két, sajnos csak festetlen szekrény most van munkában,[46] *de még szükség van 3 nagy szekrényre és 6 kis tárlóra. Ezek a nagy beszerzések, melyek múlhatatlanul szükségesek s melyet a természetrajzi osztály részére biztosított összegeket majdnem teljesen felemésztik, jó időre akadályai maradnak az osztály nyugodt fejlődésének.*

45 A baltavári ásatások költsége 1924-ben 403 200 korona volt.
46 A raktározási gondok enyhítésére két nagyméretű szekrényt 65 000 korona költségen áthelyeztet a madárterembe (1924. június 10.). A számla hátoldalán az igazgatóhelyettes felé még megjegyzi: *Légy szíves Szukkerrel a számla redukálása irányában tárgyalni, mert ez a követelése kétségtelenül túlzott.* (Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1924/93.)

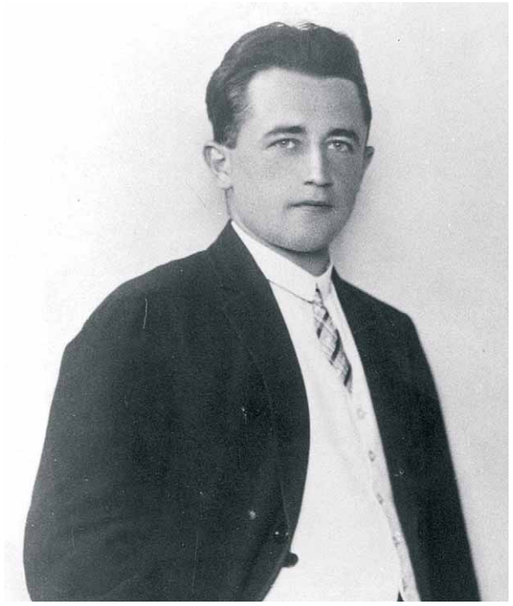

15. ábra. Az ifjú Benda László (1904–1977)
Figure 15. *The young László Benda (1904–1977)*

Az osztály őre 1923 óta dr. Gáyer Gyula, segéd őr 1924. év óta Benda László és őszinte sajnálattal kell itt megemlékeznünk arról, hogy Benda László, amikor karácsonyi ünnepeit feláldozva a múzeum ásványgyűjteményét rendezte, sajnálatos baleset következtében a lábát törte. Reméljük azonban, hogy fiatal tudósunk minél előbb felépül és e sajnálatos eset nem fogja őt meggátolni abban, hogy ismert ügybuzgóságával továbbra is támogassa Egyesületünk muzeális céljait.[47]

Bár a jelentés hangvétele bizakodó és lelkesedéssel átitatott, a valóság ennél jóval kijózanítóbb lehetett. Hogy mennyire szűkösek voltak a természetrajzi osztály anyagi lehetőségei, azt mutatja, hogy Gáyer tervei megvalósítása érdekében 1 200 000 koronás tiszteletdíjáról is lemondott az osztály javára és átengedte azt a múzeumnak.[48] (Az osztály kiadásai 1924-ben 2 729 800 koronát tettek ki.) A nehéz anyagi helyzetet jól jelzi az is, hogy a Kultúregyesület levélben kereste meg a földművelésügyi helyettes államtitkárt, hogy ez egyesületnek *a természetvédelem szolgálatában kifejtett érdemes tevékenységét* támogassa. A válaszlevél az állam súlyos financiális helyzetére hivatkozva kizárta az anyagi támogatás lehetőségét.[49]

A helyzet a következő évben csak romlott. Gáyer számos levelet intézett Horváth Tibor Antalhoz, melyek hangvétele gyakran megkeseredett a tárban uralkodó lehetetlen állapotok miatt. A szóváltás alapján úgy tűnik, hogy Vargha Andor jelenléte is konfliktusok forrásává vált. Az 1925. április 22-én kelt levélben Gáyer így fogalmazott: *Kérem, hogy intézkedni szíves legyen aziránt, hogy, 1. A természetrajzi osztályon levő ún. koporsó-szekrényekbe az üvegtáblák ismét visszarakassanak, 2. a természetrajzi osztály összes helyiségei alaposan kitisztíttassanak és a tisztításból ne hagyassék ki a szekrények teteje, szekrények alja és ablakok köze, miként ez a múlt évben megtörtént. A belső tisztogatás elvégzése után kérem az összes ablakok és üvegtáblák lemosását. 3. Kérem végül legalább 5 liter szénkéneg és legalább 3 deci kreosot és egy kisebb csomó vatta beszerzését.*

A szekrény rendbehozatala és a helyiség tisztítása nélkül a természetrajzi osztály a közönség előtt meg nem nyitható s amíg ezek a munkák el nem végeztetnek, kénytelen lennék a természetrajzi osztályt zárva tartani.

Szénkéneg és kreosot nélkül a gyűjtemények nem tarthatók s ezek beszerzése iránt sürgős intézkedést kérek."[50] 1925. április 29-én újabb levelet fogalmaz: *... újból kérem, hogy a szénkéneg mielőbbi beszerzéséről sürgősen gondoskodni, azonkívül a 3 deci kreosotot és a vattát is mielőbb beszerezni szíves legyen. Az utóbbiakra vonatkozólag átirata* [nincs meg] *nem tartalmaz választ. A gyűjtemények konzerválása nem szenvedhet további halasztást.*

A lepkegyűjtemény ügyét, bár olyan tanácsi határozat nem létezik, ezúttal nem kívánom tovább tárgyalni, felkérem azonban, hogy jövőben a természetrajzi osztályt illető ügyekben nélkülem ne méltóztassék intézkedni.[51] Horváth Tibor Antal válasza 1925. május 2-án kelt: *... szénkéneg és kreosot még nem érkezett meg. Vattát átküldöttem. (...) 4. Egyúttal kérem, Varga urat a kiállítási helyiségből május 15-ig távolítsa el. Jelenléte u. is ellenkezik a tűz és vagyonbiztonsággal, tisztasággal, 1924. évi Tanácshatározattal, s kellemetlenségnek teszi ki az igazgatóságot, ha erről bármiféle felsőbbség tudomás szerez.*[52]

47 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1925/35.
48 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1925/5.
49 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1924/38.
50 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1925/12.
51 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1925/14.

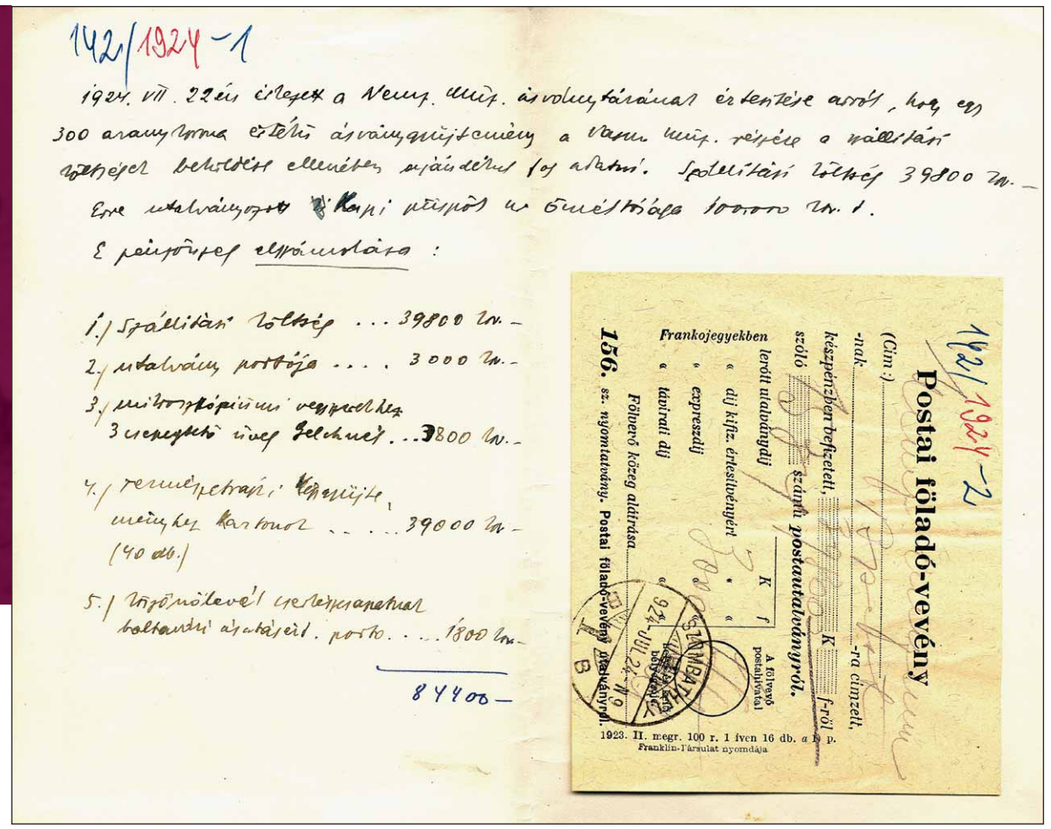

16. ábra. A Nemzeti Múzeum által ajándékozott ásványgyűjtemény szállítása (és egyéb költségek) fedezésére Kapi Béla püspök által adományozott 100 korona elszámolása
Figure 16. *Settlement of the 100 crowns donated by Bishop Béla Kapi to cover transportation of the mineral collection presented by the National Museum (and other expenses)*

1925. május 5-én kelt Gáyer Gyula terjedelmes válaszlevele: *1925/16. sz értesítésére válaszom a következő: 1. A természetrajzi osztály anyagának konzerválása nem tűr halasztást. Minden nap újabb veszedelmet jelent. Amennyiben nincs kilátás arra, hogy szénkéneget kapjunk, kérem, hogy formalint méltóztassék beszerezni, a kreosot helyett pedig mirbánolajat.*

Testtel-lélekkel beleláradtam abba a meddő küzdelembe, melyet 2 év óta folytatok abban az irányban, hogy a természetrajzi osztály a múzeum belső életében a meg nem értett és félretolt mostohagyermek sorsából kikerüljön és belső adminisztrációjába némi egyenlőség és rendszer vitessék be. Nem szándékozom ezért a múzeum természetrajzi osztályának ügyeit már sokáig ellátni. De kérem a tekintetes igazgatóságot, hogy ezt a rövid időt ne nehezítse meg és ha már le kell mondani arról, hogy a természetrajzi osztály kifelejtessék és más osztályok nívójára emeltessék, legalább a létező anyag fenntartására méltóztassék a természetrajzi osztályt támogatni, annál is inkább, mert nincs kedvem ahhoz, hogy a természetrajzi osztály nehéz helyzetére a múzeumok feletti hatóságnál keressem az orvoslást. (...) 4. Varga urat én nem helyeztem el a múzeumban. Ottléte tűrt állapot, melyben a múzeum igazgatóságának éppen annyi része van, mint nekem. Eltávolítása nekem módomban nem áll, de humanitárius szempontból el is hárítok magamtól minden ilyen irányú intézkedést.

52 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1925/15.

17. ábra. Egy felvétel Gáyer Gyula fényképgyűjteményéből, a 648 cm kerületű „Banyafáról" *(Quercus petraea),* Farkas-erdő, Sárvár–Gérce, 1925. május 10. (Fotó: Mályusz Egyed) (Savaria Múzeum, Természetrajzi Tár, FT.205.)
Figure 17. *A snapshot from Gyula Gáyer's photograph collection of the 648 cm circumference sessile oak (Quercus petraea), Farkas Wood, Sárvár–Gérce, 10 May 1925 (Photo: Egyed Mályusz) (Savaria Museum, Natural History Collection, FT.205.)*

Ez ügyben még csak azt kívánom megjegyezni, hogy a muzeális célokra annyira szükséges rajzok elkészítésére olcsóbb munkaerőt nem találna a kultúregyesület, jobb rajzolót is nehezen. Hogy Varga rajzolótehetségét jobban ki nem használhattam, annak csak a természetrajzi osztály pénzforrásainak teljes hiánya az oka. Vasmegyei képsorozata azonban az elmúlt évben ittjárt minden szakembernek legnagyobb elismerésével találkozott. Még egyéb irányú képek elkészítését is tervbe vettem, ami az ő eltávolítása esetén mindenkorra lehetetlenné válnék.

Az igazgató úr levelében említett momentumok egynémelyikét magam is állandóan éreztem és érzem, mindazonáltal a cél érdekében s ez múzeumunknak természetrajzi képekkel való ellátottsága, háttérbe szorítottam azokat.

Mindenesetre kérem, hogy ez ügyben minden körülményt gondosan mérlegelni méltóztassék.[53] Horvát Tibor Antal május 7-én a levél hátoldalára írt megjegyzése: *Szénkéneg, creosot, vatta már tegnap elmentek. Az elnök úrral való személyes megkeresést 8.-án kísérlem meg. Varga ügye attól függ.*

A következő időszakban hasonló lendülettel folyt a tár gyarapodása, ahogyan azt a *Jelentés a Múzeum állapotáról az 1925. év első felében* című dokumentumban olvashatjuk: *... személyi tekintetben új: dr. Gáyer Gyula, a természetrajzi gyűjt. őre egyetemi magántanár lett a szegedi egyetemen, s ugyanezen tár ásvány, kőzet és kövület-gyűjteményeinek kezelése Benda László kezeibe ment át. (...) A természetrajzi gyűjtemény egy nagyobb, exotikus lepkesorozattal, számos ásvány és kövülettel gyarapította máris fiókba rejtett anyagát. A megye flórájának összegyűjtése az őr kiváló gondját képezte. A természetrajzi gyűjtemény kiadása az év első felében 5 540 250*

53 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1925/17.

18. ábra. Vargha Andor egy növényábrázolása a *Vasvármegye jellemző növényei* című albumból (szelídgesztenye – *Castanea sativa*)
Figure 18. *A plant illustration by Andor Vargha from the album entitled* Plants typical of Vas County *(sweet chestnut – Castanea sativa)*

korona volt.[54] Az osztály 1925-ben is szűkös anyagi feltételek között működött. 1925. évi költségei Horváth Tibor Antal kézzel írott összesítése szerint: jan. 1–jún. 30. között a tár felhasznált 5 207 800 koronát, júl. 1–dec. 31. között nincs adat.[55] Az irattárban megőrzött egyéb számlák nemcsak a kiadásokat és bevételeket mutatják, de a tár mindennapi életébe is bepillantást engednek: Benda László 300 000 koronáért egy faragott pásztorbotot vett,[56] továbbá *Négy darab fiókos szekrény elhelyezése 15 000 korona kiadás a természetrajzi osztály részére, 1925. április 26.-án. Benda.*[57] 1925. május 26-án 50 000 koronát ősállatcsontokért báró Miske Kálmán felvett.[58]

Gáyer nyomtatásban megjelent 1925. évi jelentése is arról győzheti meg az olvasót, hogy lelkéből elillant a kezdeti idők bizakodása és az a hátrányos megkülönböztetés, ami a tárat sújtotta, számára lassan a szakmai munkavégzést akadályozó tényezővé vált: *Amily gyönyörű lendülettel indult meg 1908-ban az osztály élete s amily örvendetes a gyűjteménynek 1923 óta történt gyarapodása, annyira elszomorító tény, hogy a Müller Ede (Szombathely) által 1923-ban adományozott 1 szekrényen kívül a gyűjtemény tárlókban 1908 óta semmiféle gyarapodást sem mutat, ami nemcsak nagyértékű gyűjteményrészek kiállítását teszi lehetetlenné, hanem a további munkának és anyaggyűjtésnek is súlyos akadálya. Pedig a természetrajzi osztály kifejlesztésének éppen a vármegye természetrajzi viszonyainak különleges jellegénél fogva egészen speciális tudományos jelentősége volna* (Gáyer 1925b).

1925 nyarán Benda László báró Miske Kálmánnak, továbbá a környék befolyásos embereinek (Horváth Kálmán, Tulok József, Tóth Gábor, Zrínyi József) segítségével és gróf Klebelsberg Kunó kormánytámogatásával előkészítette a következő évi, nagyobb ásatást. Hogy miből állt Klebelsberg Kunó támogatása? A vallás- és közoktatási miniszter levélben fordult a vasvármegyei alispánhoz, hogy a baltavári ásatások folytatásához a birtokosok engedélyét szíveskedjen megszerezni (21. ábra).[59] Ezzel párhuzamosan a minisztérium tájékozódott a baltavári ásatások költségeiről és jelezte, hogy július előtt segélyt fedezet híján nem tud folyósítani.[60]

A természetrajzi tár 1926. november 5-én kapta kézhez a 2 500 000 korona összegű államsegélyrészletet. Felhasználásáról Gáyer Gyula 1926. december 31-én adott elszámolást. A fontosabb tételek az alábbiak:

1.) Id. gróf Széchenyi Rezső által adományozott, a fiumei öbölből származó zoológiai anyag preparálásával és elrendezésével kapcsolatos kiadások (maguk a számlák az 1926/111–126. szám alatt találhatók):

Üvegek	*287 900 K*
Kampós szegek	*20 000 K*
Formalin	*43 000 K*
Spiritusz, petróleum	*72 900 K*
Összesen	*423 800 K*

54 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1925/31.
55 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1925/39.
56 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1925/40.
57 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1925/62.
58 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1925/80.
59 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1925/18.
60 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1925/23.

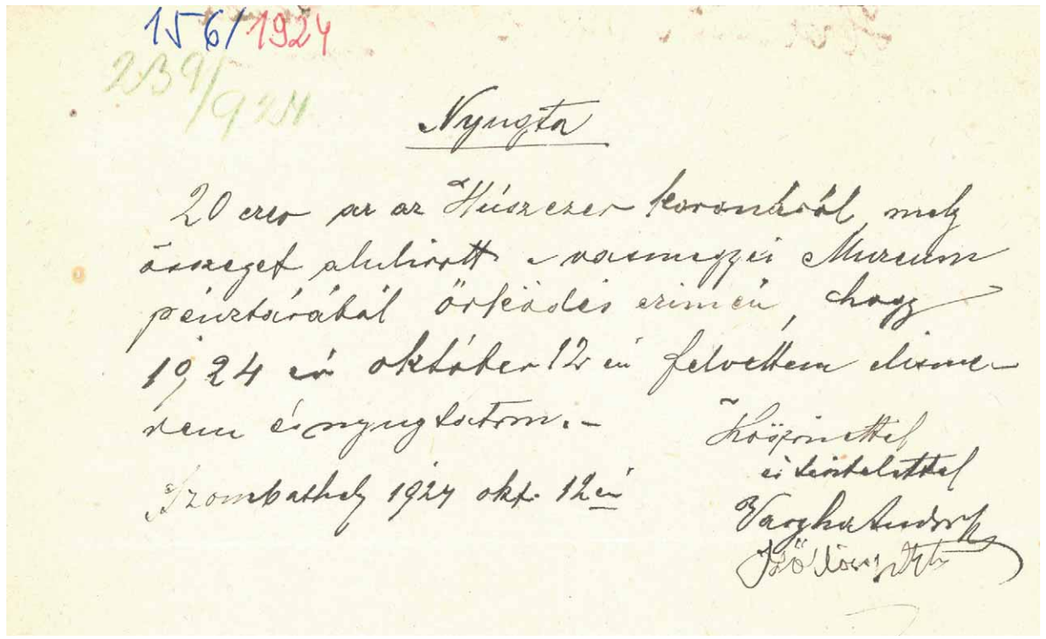

156/1924
239/924

Nyugta

20 ezer az az Húszezer koronáról, mely összeget alulírott a vasmegyei Múzeum pénztárából őrködés ezimén, hogy 1924 évi október 12-én felvettem elismerem és nyugtatom.–

Szombathely 1924 okt. 12-én

Köszönettel és tisztelettel
Vargha Andor
Köllöny Ott

19. ábra. Elismervény 20 000 koronáról, amit Vargha Andor őrködés címén vett fel a Vasvármegyei Múzeum pénztárából
Figure 19. *Receipt for the 20 000 crowns, withdrawn by Andor Vargha from the Vas County Museum cash office under the title of invigilation*

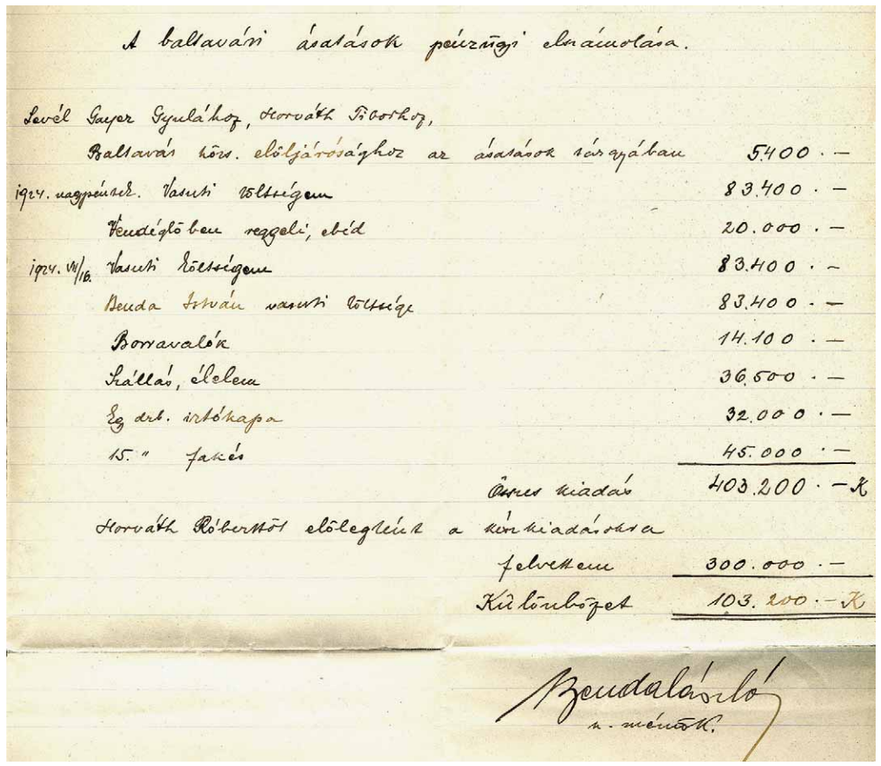

A baltavári ásatások pénzügyi elszámolása.

Levél Gayer Gyulához, Horváth Tiborhoz,

Baltavár körs. elöljárósághoz az ásatások tárgyában	5.400.–
1924. nagypénzt. Vasuti költségem	83.400.–
Vendéglőben reggeli, ebéd	20.000.–
1924. VI/16. Vasuti költségem	83.400.–
Benda István vasuti költsége	83.400.–
Borravalók	14.100.–
Szállás, élelem	36.500.–
Egy drb. irtókapa	32.000.–
15." fakés	45.000.–
Összes kiadás	403.200.– K
Horváth Róberttől előlegként a készkiadásokra felvettem	300.000.–
Különbözet	103.200.– K

Bendalászló
n. mérnök.

20.1. ábra. Az 1924-es baltavári ásatások költségeinek elszámolása
Figure 20.1. *Settlement of expenses for the 1924 Baltavár excavations*

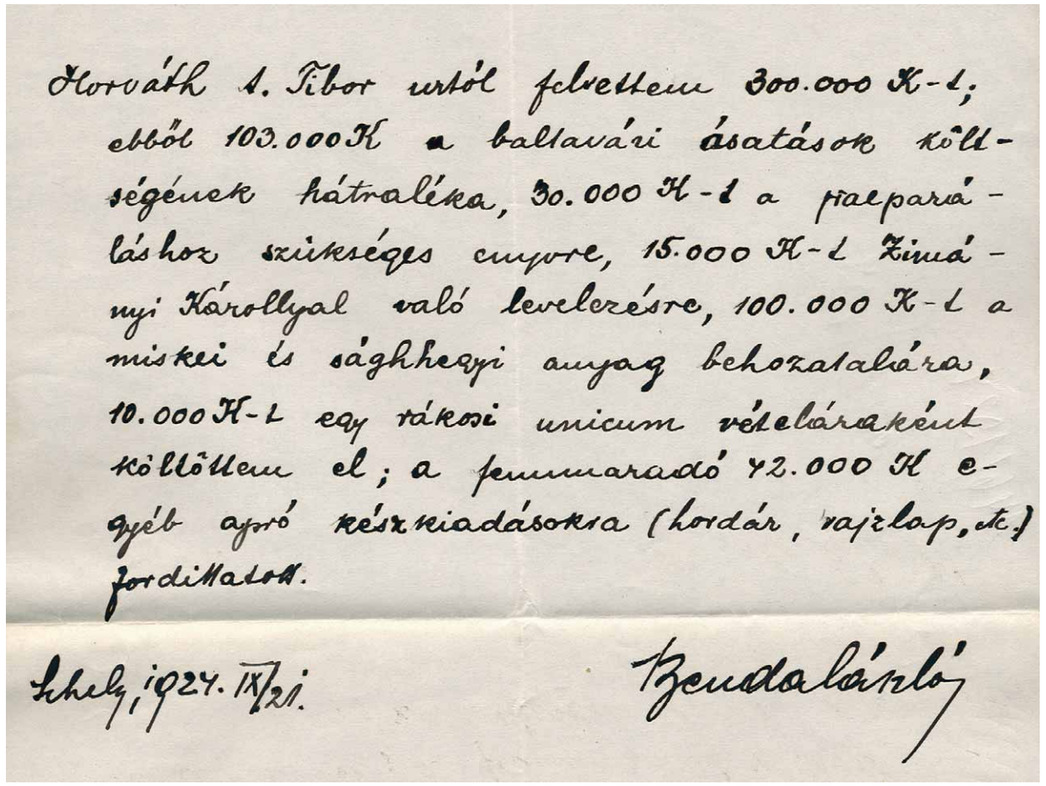

Horváth A. Tibor urtól felvettem 300.000 K-t; ebből 103.000 K a baltavári ásatások költségének hátraléka, 30.000 K-t a fraeparáláshoz szükséges enyvre, 15.000 K-t Zimányi Károllyal való levelezésre, 100.000 K-t a miskei és sághhegyi anyag behozatalára, 10.000 K-t egy rákosi unicum vételáraként költöttem el; a fennmaradó 42.000 K egyéb apró készkiadásokra (hordár, rajzlap, etc.) fordittatott.

Schely, 1924. IX/21.

Bendalászló

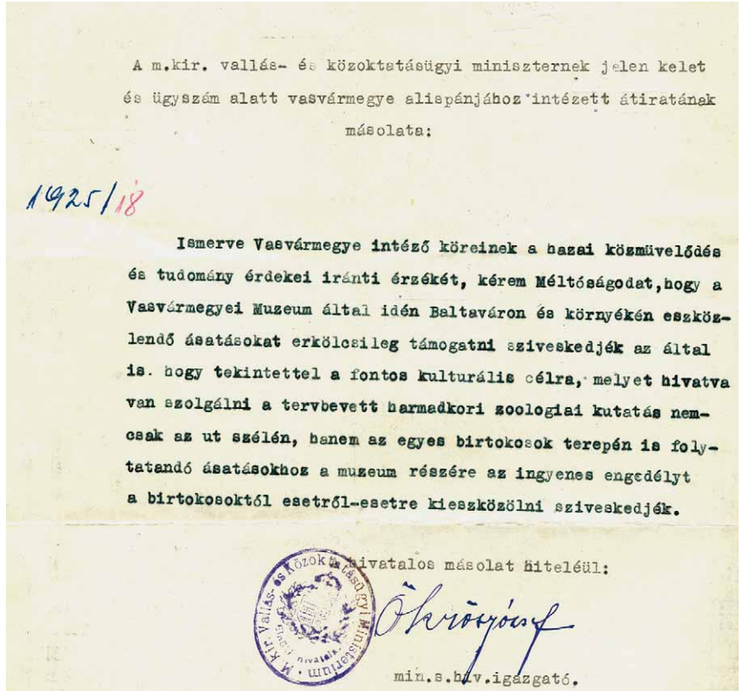

A m.kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek jelen kelet és ügyszám alatt vasvármegye alispánjához intézett átiratának másolata:

1925/18

Ismerve Vasvármegye intéző köreinek a hazai közmüvelődés és tudomány érdekei iránti érzékét, kérem Méltóságodat, hogy a Vasvármegyei Muzeum által idén Baltaváron és környékén eszközlendő ásatásokat erkölcsileg támogatni sziveskedjék az által is, hogy tekintettel a fontos kulturális célra, melyet hivatva van szolgálni a tervbevett harmadkori zoologiai kutatás nemcsak az ut szélén, hanem az egyes birtokosok terepén is folytatandó ásatásokhoz a muzeum részére az ingyenes engedélyt a birtokosoktól esetről-esetre kieszközölni sziveskedjék.

A hivatalos másolat hiteléül:

Ökrösjózsef
min.s.hiv.igazgató.

20.2. ábra. Az 1924-es baltavári ásatások költségeinek elszámolása
Figure 20.2. *Settlement of expenses for the 1924 Baltavár excavations*

21. ábra. A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter átiratának másolata a baltavári ásatásokkal kapcsolatban
Figure 21. *Copy of the communication from the Hungarian Royal Minister of Religion and Public Education in connection with the Baltavár excavations*

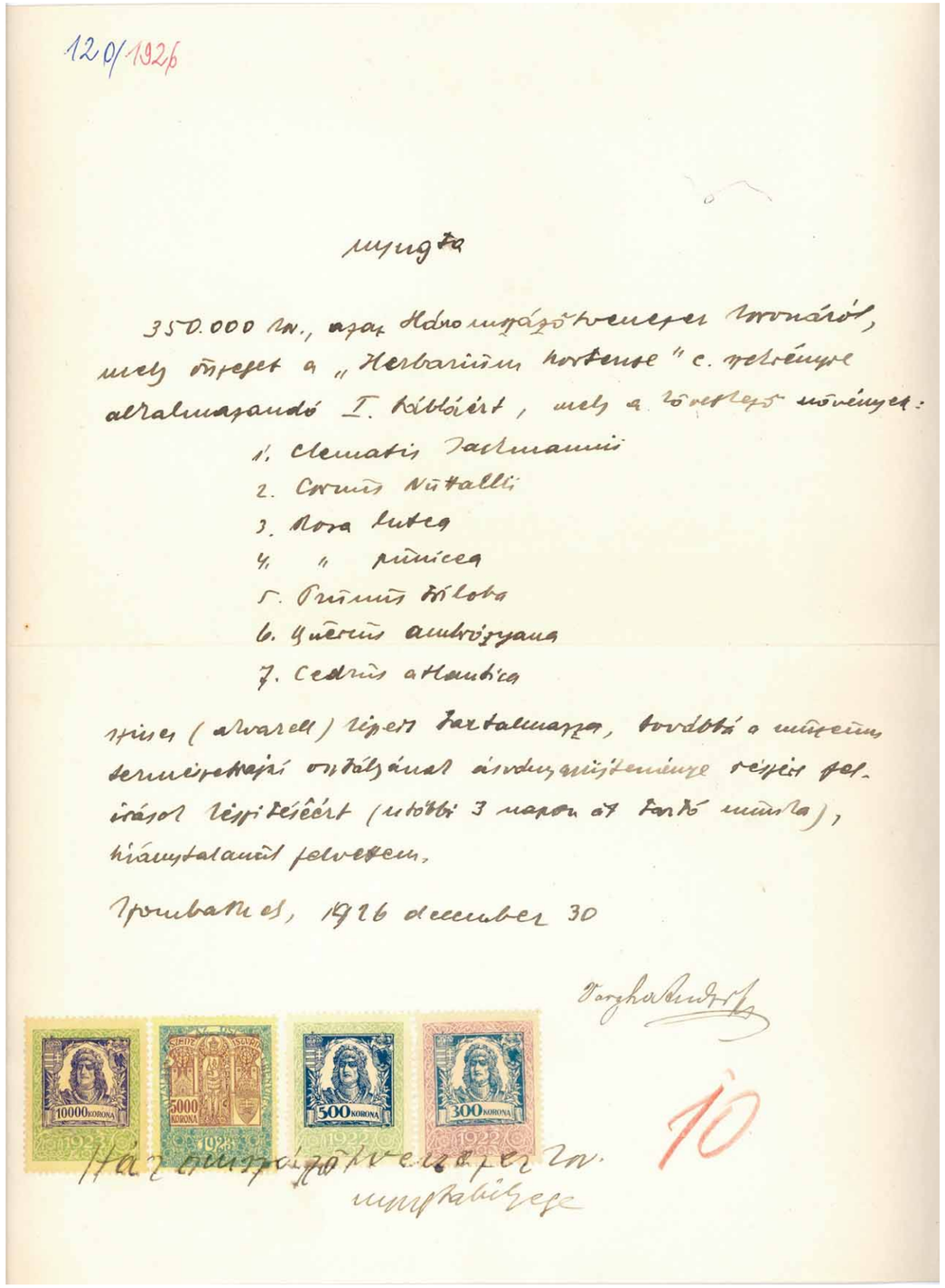

22. ábra. Vargha Andor által kiállított számla 350 000 koronáról, amelyet növények rajzolása címén vett fel a múzeum pénztárából
Figure 22. *Invoice issued by Andor Vargha for 350 000 crowns, withdrawn from the museum cash office under the title of plant drawing*

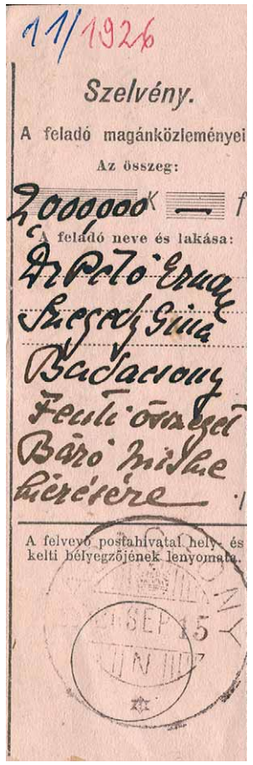

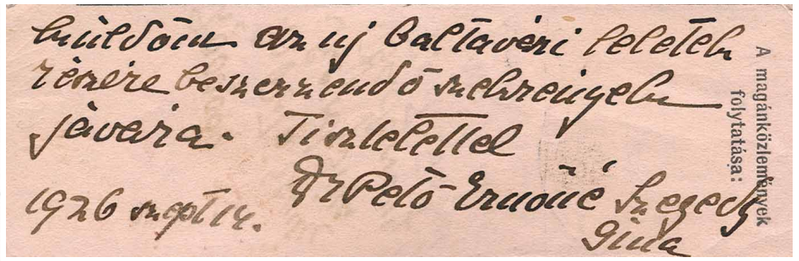

23.1–2. ábra. Postai utalvány Dr. Pető Ernőné Szegedy Gina 2 000 000 koronás adományáról
Figure 23.1–2. *Postal order for the gift of 2 000 000 crowns from Dr. Gina Szegedy (Mrs Ernő Pető)*

2.) A növénygyűjteménnyel kapcsolatos kiadások. Képkeretezés, képüvegezés, rajzlapok, festék, ecset, tustál, növényképek, felírások elkészítése.[61]

Gáyer az 1926–27. évekről írott jelentésében beszámol a zoológiai gyűjtemény lényeges gyarapodásáról, id. gróf Széchenyi Rezső adománya révén. *A gróf jelenlegi lauranai tartózkodását arra használta fel, hogy múzeumunk részére összegyűjtse a Quarnero gazdag állatvilágát. Bár ez a gyűjtemény múzeumunk voltaképpeni keretein kívül esik, szépségénél és tanulságos voltánál fogva értékes gyarapodását jelenti gyűjteményeinknek. Id. gróf Széchenyi Rezső ez idő szerint is folytatja a gyűjtést a természetrajzi osztály részére. Ennek befejezése után válik majd aktuálissá az egész anyagnak külön Adria-szekrényben lehetőleg biológiai elvek szerint való elhelyezése* (Gáyer 1927b).

Hogy mit takarhat ugyanezen elszámolásban a *növényképek, felírások elkészítése* tétel, azt a Vargha Andor által 1926. december 30-án kiadott nyugta részletezi (22. ábra): *350 000 Kr., azaz Háromszázötvenezer koronáról, mely összeget a* «Herbarium hortense» *c. szekrényre alkalmazandó I. tábláért, mely a következő növények: 1.* Clematis jackmannii, *2.* Cornus Nuttallii, *3.* Rosa lutea, *4.* Rosa punicea, *5.* Prunus triloba, *6.* Quercus ambrozyana, *7.* Cedrus atlantica *színes (akvarell) képeit tartalmazza, továbbá a múzeum természetrajzi osztályának ásványgyűjteménye részére felírások készítéséért (előbbi 3 napon át tartó munka), hiánytalanul felvettem.*[62]

Az osztály életében a mecénások is meghatározó szerepet játszottak, hiszen nem egyszer segítették ki a pénzszűkében lévő gyűjteményt. Az adományozók között a megye progresszív elitjének tagjait találjuk: 1926. szeptember 14-én Miske báró kérésére dr. Pető Ernőné Szegedy Gina 2 000 000 koronát küldött *...az új baltavári leletek részére beszerzendő szekrények javára* (23.1–2. ábra).[63] Báró Baich Mihály 1926. szeptember 21-én 1 800 000 koronát adományozott a természetrajzi osztály növénygyűjteménye részére.[64]

Ugyanakkor a hiányosan fennmaradt korabeli iratok alapján szinte lehetetlen megállapítani, hogy miért hiányzik a természetrajzi osztály költségvetése az 1926. szeptember 1-én, Horváth Tibor Antal által, a múzeum 1925/26 évi gazdálkodásáról készített számadásából,[65] illetve egy Horváth által kézzel írott összeállításából, ami az 1925. július 1. és 1926. június 30. közötti időszak pénzforgalmát dokumentálta.[66]

1926 júliusában Benda megkezdte az előző évben előkészített, az 1924. évi ásatásnál jóval nagyobb

61 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1926/8.
62 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1926/120.
63 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1926/11.
64 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1926/4.
65 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1926/18.
66 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1926/19.

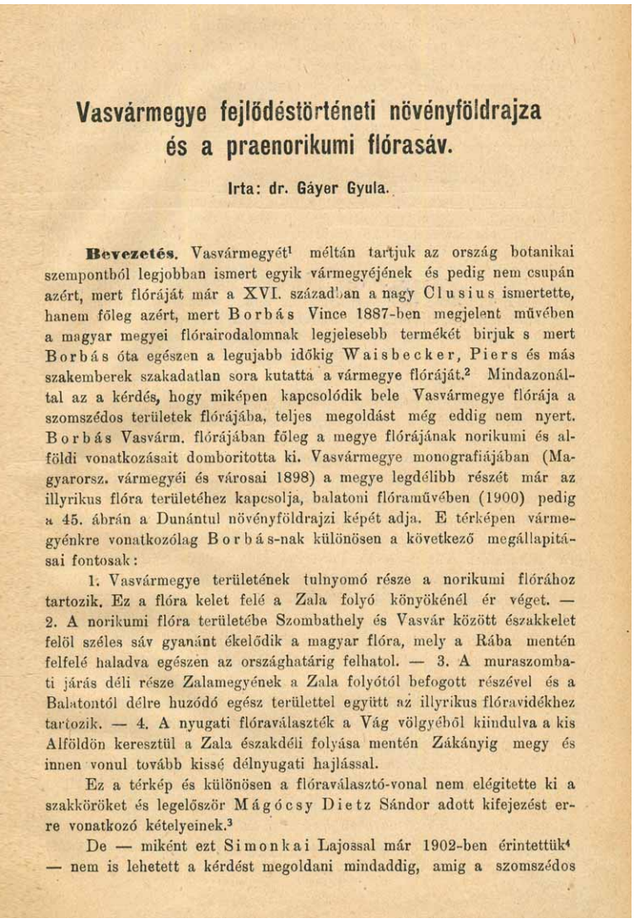

Vasvármegye fejlődéstörténeti növényföldrajza és a praenorikumi flórasáv.

Irta: dr. Gáyer Gyula.

Bevezetés. Vasvármegyét[1] méltán tartjuk az ország botanikai szempontból legjobban ismert egyik vármegyéjének és pedig nem csupán azért, mert flóráját már a XVI. században a nagy Clusius ismertette, hanem főleg azért, mert Borbás Vince 1887-ben megjelent művében a magyar megyei flórairodalomnak legjelesebb termékét birjuk s mert Borbás óta egészen a legujabb időkig Waisbecker, Piers és más szakemberek szakadatlan sora kutatta a vármegye flóráját.[2] Mindazonáltal az a kérdés, hogy miképen kapcsolódik bele Vasvármegye flórája a szomszédos területek flórájába, teljes megoldást még eddig nem nyert. Borbás Vasvárm. flórájában főleg a megye flórájának norikumi és alföldi vonatkozásait domboritotta ki. Vasvármegye monografiájában (Magyarorsz. vármegyéi és városai 1898) a megye legdélibb részét már az illyrikus flóra területéhez kapcsolja, balatoni flóraművében (1900) pedig a 45. ábrán a Dunántul növényföldrajzi képét adja. E térképen vármegyénkre vonatkozólag Borbás-nak különösen a következő megállapitásai fontosak:

1. Vasvármegye területének tulnyomó része a norikumi flórához tartozik. Ez a flóra kelet felé a Zala folyó könyökénél ér véget. — 2. A norikumi flóra területébe Szombathely és Vasvár között északkelet felől széles sáv gyanánt ékelődik a magyar flóra, mely a Rába mentén felfelé haladva egészen az országhatárig felhatol. — 3. A muraszombati járás déli része Zalamegyének a Zala folyótól befogott részével és a Balatontól délre huzódó egész területtel együtt az illyrikus flóravidékhez tartozik. — 4. A nyugati flóraválaszték a Vág völgyéből kiindulva a kis Alföldön keresztül a Zala északdéli folyása mentén Zákányig megy és innen vonul tovább kissé délnyugati hajlással.

Ez a térkép és különösen a flóraválasztó-vonal nem elégitette ki a szakköröket és legelőször Mágócsy Dietz Sándor adott kifejezést erre vonatkozó kételyeinek.[3]

De — miként ezt Simonkai Lajossal már 1902-ben érintettük[4] — nem is lehetett a kérdést megoldani mindaddig, amig a szomszédos

24. ábra. Gáyer Gyula *Vasvármegye fejlődéstörténeti növényföldrajza és a praenorikumi flórasáv* című tanulmányának címoldala, amely a múzeum 1925-ös évkönyvében jelent meg
Figure 24. *Title page of Gyula Gáyer's study entitled* Vas County phylogenic plant geography and Praenoricum flora band, *published in the museum's yearbook in 1925*

volumenű feltárást Baltavárott. Diákokkal és néhány olyan munkással, akik már Kormos-nál is dolgoztak, rövid időn belül 40 méter hosszan, átlagosan 2,5 méter mély árkot készítettek, de egy helyen 5 méterre is leástak, ahol elérték az érintetlen csonttartalmú réteget. Egyheti ásatás után a helyi emberek megmutatták neki, hogy Kormos 1913-ban hol hagyta abba az ásatást, és most ott, az érintetlen területen Benda azonosította a korábban leírt rétegeket. Az 1926. évi ásatást követően Benda a korábban a területen kutatók, valamint saját eredményei alapján összefoglalta véleményét a baltavári gerincesekről és Halaváts munkájának[67] felhasználásával a puhatestűekről. Gerincesekből 31, puhatestűekből 17 taxont különített el. Leírt egy új gazellafajt is *(Gazella baltavarensis),* de erről a paleontológusok később megfeledkeztek (Benda 1927a, 1927b).

Benda számára – bölcsészetdoktori disszertációja miatt – nagy fontossággal bírt, hogy minél több írása, lehetőleg minél gyorsabban megjelenhessen. Folyamatosan szorgalmazta egy múzeumi periodika kiadását, ennek megjelentetése azonban halasztódott. Végezetül *Vasvármegye és Szombathely város Kultúregyesülete és a Vasvármegyei Múzeum Évkönyve*-ként[68] látott napvilágot az *Annales Sabarienses* nevű sorozat, amelynek három száma 1925-re, 1926–1927-re és 1927–1929-re látott napvilágot. Az *Évkönyv* első kötetében jelent meg Gáyer egyik legfontosabb munkája, a *Vasvármegye fejlődéstörténeti növényföldrajza és a praenorikumi flórasáv* címmel (24. ábra) (Gáyer 1925a), majd a másodikban Benda (1927c) tanulmánya *A baltavári pontuskori csonttelep situsa* (25. ábra). Az intézmény az *Évkönyv* mellett egy másik kiadványt is kinyomtatott; ebben jelent meg Benda tollából a Vas megyében talált újabb Pikermi-típusú lelőhelyekről szóló írás (Benda 1928) (26. ábra).[69] Az évkönyvek és egyéb, a fentihez hasonló múzeumi kiadványok (például a *Vasvármegyei Múzeum állattani s növénytani osztályának munkálatai*)[70] megjelentetése Gáyer számára is létfontosságú volt, hiszen számos tanulmányát sikerült ezekben elhelyeznie. Ezzel párhuzamosan az *Évkönyv* beindításához[71] és szerkesztéséhez is hathatós támogatást nyújtott. Egy 1926. március 8-án, Végh Gyulának címzett levelében így számol be arról, hogyan sikerült az *Évkönyv* első számát megjelentetni: *Nagy története van annak, hogy végre ez a könyv megjelenhetett, és igazán diplomatikus módon kellett a háttérben dolgoznom, hogy először a Természettudományi Társulat növénytani szakosztályának*

67 Halaváts, Gy. (1923): A baltavári felsőpontusi korú molluszka-fauna. – *A Földtani Intézet Évkönyve,* **24**(6): 395–408.
68 *Annales Sabarienses* (Red.: I (1925) 1925, II (1926–27) 1927: Várady Imre, III (1927–29) 1929: Krisztin Ernő. – Szombathely).
69 *Acta sectionis mineral. palaeonth. Musei comit. Castriferrei – A Vasvármegyei Múzeum ásvány- és őslénytani osztályának munkálatai*
70 *Acta sectionis zool. bot. Musei comit. Castriferrei* (Red.: Gáyer Gyula. – Szombathely, 1928).
71 A Kultúregyesület I. évkönyvének (Szombathely, 1925) előszavában említett támogatók (pl. a Deutsche Dendrologische Gesellschaft és elnöke, gróf Schwerin Frigyes, valamint báró Baich Mihály) megnyerése nyilvánvalóan jelentős részben Gáyer-nek köszönhető – bár a Kultúregyesület nem hivatkozik rá.

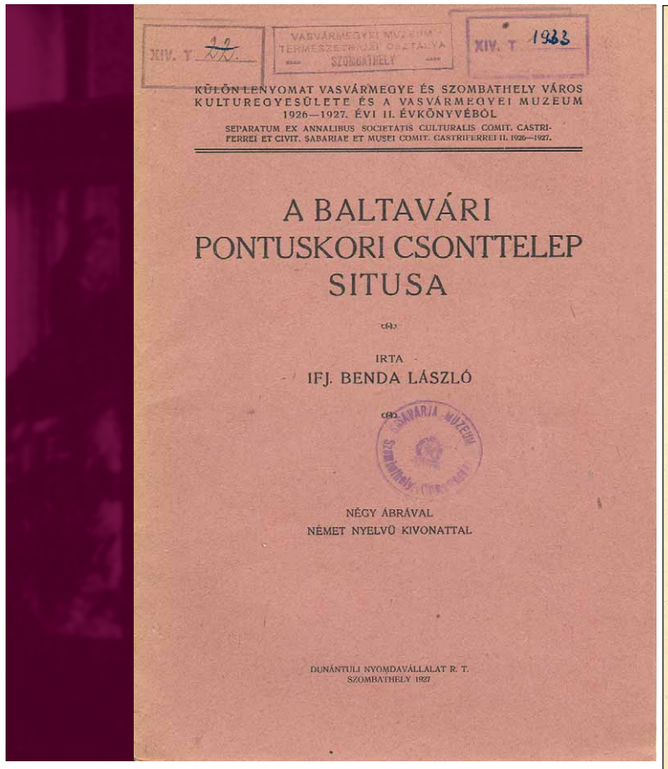

25. ábra. Benda László *A baltavári pontuskori csonttelep situsa* különlenyomatának borítója. A cikk a múzeum 1926–1927-es évkönyvében jelent meg
Figure 25. *Cover of the special issue by László Benda* The Baltavár Pontus period bone deposit site. *The article appeared in the Museum 1926–1927 yearbook*

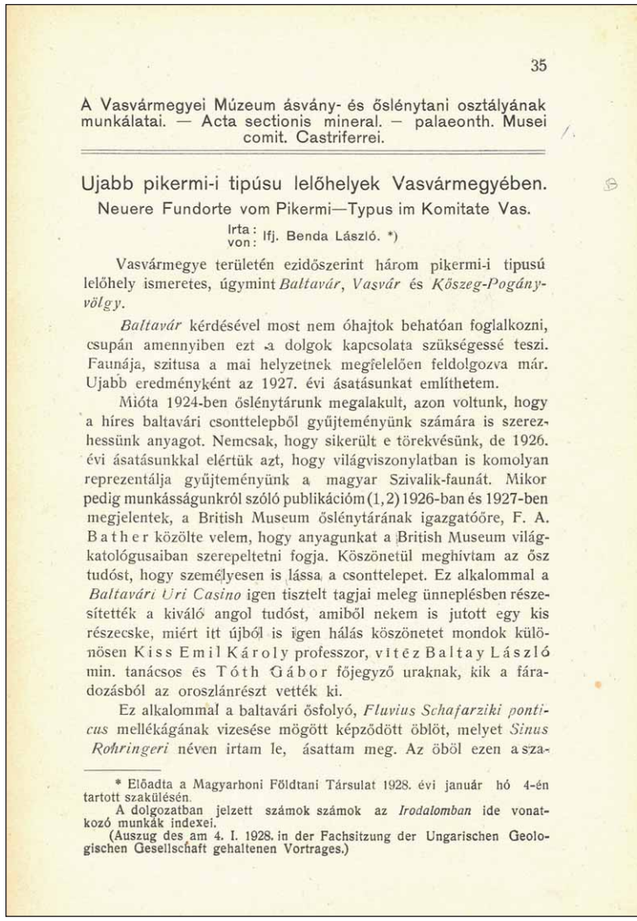

35

A Vasvármegyei Múzeum ásvány- és őslénytani osztályának munkálatai. — Acta sectionis mineral. — palaeonth. Musei comit. Castriferrei.

Ujabb pikermi-i tipusu lelőhelyek Vasvármegyében.

Neuere Fundorte vom Pikermi—Typus im Komitate Vas.

Irta: Ifj. Benda László. *)
von:

Vasvármegye területén ezidőszerint három pikermi-i tipusú lelőhely ismeretes, úgymint *Baltavár*, *Vasvár* és *Köszeg-Pogányvölgy*.

Baltavár kérdésével most nem óhajtok behatóan foglalkozni, csupán amennyiben ezt a dolgok kapcsolata szükségessé teszi. Faunája, szitusa a mai helyzetnek megfelelően feldolgozva már. Ujabb eredményként az 1927. évi ásatásunkat említhetem.

Mióta 1924-ben őslénytárunk megalakult, azon voltunk, hogy a híres baltavári csonttelepből gyüjteményünk számára is szerezhessünk anyagot. Nemcsak, hogy sikerült e törekvésünk, de 1926. évi ásatásunkkal elértük azt, hogy világviszonylatban is komolyan reprezentálja gyüjteményünk a magyar Szivalik-faunát. Mikor pedig munkásságunkról szóló publikációm (1, 2) 1926-ban és 1927-ben megjelentek, a British Museum őslénytárának igazgatóőre, F. A. Bather közölte velem, hogy anyagunkat a British Museum világkatológusaiban szerepeltetni fogja. Köszönetül meghivtam az ősz tudóst, hogy személyesen is lássa a csonttelepet. Ez alkalommal a *Baltavári Uri Casino* igen tisztelt tagjai meleg ünneplésben részesitették a kiváló angol tudóst, amiből nekem is jutott egy kis részecske, miért itt újból is igen hálás köszönetet mondok különösen Kiss Emil Károly professzor, vitéz Baltay László min. tanácsos és Tóth Gábor főjegyző uraknak, kik a fáradozásból az oroszlánrészt vették ki.

Ez alkalommal a baltavári ősfolyó, *Fluvius Schafarziki ponticus* mellékágának vizesése mögött képződött öblöt, melyet *Sinus Rohringeri* néven irtam le, ásattam meg. Az öböl ezen a sza-

* Előadta a Magyarhoni Földtani Társulat 1928. évi január hó 4-én tartott szakülésén.
A dolgozatban jelzett számok számok az *Irodalomban* ide vonatkozó munkák indexei.
(Auszug des am 4. I. 1928. in der Fachsitzung der Ungarischen Geologischen Gesellschaft gehaltenen Vortrages.)

26. ábra. Benda László *Újabb pikermi-i típusú lelőhelyek Vasvármegyében* című közleménye *A Vasvármegyei Múzeum ásvány- és őslénytani osztályának munkálatai (Acta sectionis mineral. palaeonth. Musei comit. Castriferrei)* című periodikából
Figure 26. *László Benda's communication entitled* Recent Pikermian type sites in Vas County *from the periodical* Works of Vas County Museum Mineralogy and Palaeontology Department (Acta sectionis mineral. palaeonth. Musei comit. Castriferrei)

átiratával[72] *kényszerhelyzet elé állítsam az egyesületet, majd az Évkönyv formáját vessem fel, végül kellő módon az anyagi eszközöket is megszerezzem. Most, hogy az Évkönyv készen van, bármennyire szerény is a kezdet, mindannyian büszkék rá és örülnek s most már azt hiszem, belátta a vezetőség ennek fontosságát, s most már nem lesz fennakadás a további évfolyamok megjelenésében.*[73]

A többi egységhez hasonlóan, a természetrajzi osztály is összeállította azt a címjegyzéket, ahova az évkönyvből tiszteltet-, recenziós- és cserepéldány megküldését kérte (27. ábra). További cserekapcsolatok létesítésére számos körlevelet intéztek.[74] Egy folyóirat kiadása a cserék révén a múzeum szakkönyvtárának gazdagodását is magában hordozta. Gáyer és Benda ezért is szorgalmazta múzeumi

72 Gáyer Gyula *Vasvármegye növényföldrajza* című dolgozatát Jávorka Sándor mutatta be. Mágocsy-Dietz Sándor indítványára a Természettudományi Társulat Növénytani Szakosztály elhatározta, hogy a jeles mű kiadása érdekében átirattal fordul a Vasvármegyei Kultúregyesülethez és Vasvármegye közigazgatásához. A részletek végett lásd Anonym (1925): A Növénytani Szakosztály 279. ülése 1925. évi április hó 8-án. *Botanikai Közlemények* (1924–25), **1925**(1–6): 155–156.
73 Részlet Gáyer dr. Végh Gyulához írt leveléből; kelt Szombathely, 1926. március 8. A levélre Galambos István (BTM, Zirc) bukkant rá és ajándékozta a Savaria Múzeum Természettudományi Osztályának 1977. július 14-én (közli: Balogh 2002).
74 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1927/11.

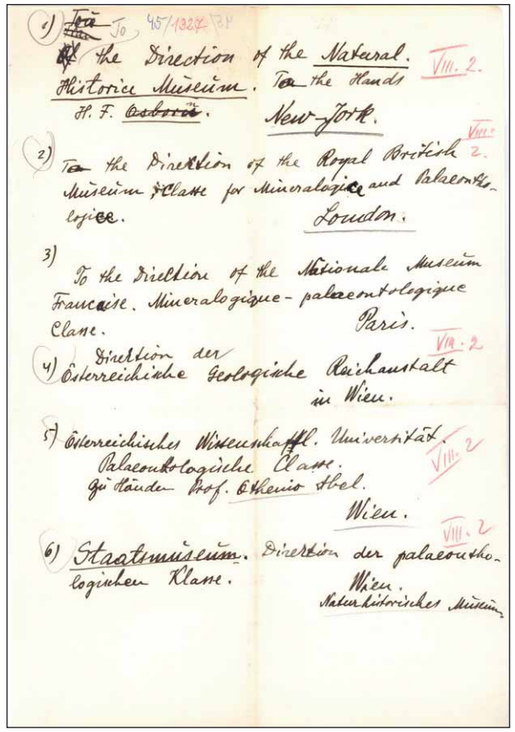

27. ábra. Részlet a Természettudományi Osztály cserepartnereinek listájából (Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1927/45.)
Figure 27. *Detail from the exchange partner list of the Natural History Department (Savaria Museum, Historical Archive, SMTA. 1927/45.)*

kiadvány megjelentetését, hiszen – a hazaiakon kívül – nemzetközi cserekapcsolatok révén – az elkövetkező évek folyamán – tucatnyi országból kapott folyóiratokat az osztály könyvtára (28–30. ábra).[75] A cserepartnerek esetenként műtárgyakkal is gazdagították a tár gyűjteményét. Az Arnold Arborétum 1927-ben például tobozgyűjteményt ajándékozott a múzeumnak (Gáyer 1927a, 1927b).

A kiadványcsere révén gyarapodó könyvtári tételek bemutatását szolgálta egy erre a célra berendezett szekrény: *Teljesen új része a természetrajzi osztálynak az irodalmi szekrény, mely az eddig elért teljességben a vármegye természetrajzi irodalmát mutatja be s ilykép a múzeum látogatóját a forrásművek felől nyomban tájékoztatja. Közszemlére vannak kitéve az osztály – főleg csere útján – egyre gyarapodó szakfolyóiratainak legújabb évfolyamai is* (Gáyer 1927b).

Ekkor már megjelent Benda *A Baltavári ásatások 70 éves története* című munkája magyar és angol nyelven is (Benda 1927a, 1927b) (31. ábra). Nagy Lajos szombathelyi könyvkereskedő,[76] a Martineum Műkereskedés[77], illetve Donáth Gyula könyvkereskedő[78] a munka magyar nyelvű változatának 5-5 példányát bizományba átvette. A kötet eladási ára 3 pengő, elszámolási ára 2 pengő volt.

1927 szeptemberében Benda még egy rövid bemutató ásatást végzett Baltaváron, az általa feltételezett vízesés alatti öböl területén. Itt egy 3,5 m²-es területen 7,7 méter mélyre ástak le, ahonnan 34 csontot gyűjtöttek össze. Erre az ásatásra azért volt szükség, mert F. A. Bather a londoni British Museum (Natural History), Geológiai Osztályának vezetője a *Pontian Mammals* maradványokról katalógust készített. A nagyhírű baltavári lelőhelyen végzett újabb kutatásokról Benda 1926. évi ásatásáról megjelent tanulmányaiból értesült (Benda 1927a, 1927b). Benda meghívására Bather eljött Baltavárra, ahol *... ez alkalommal a Baltavári Uri Casino igen tisztelt tagjai meleg ünneplésben részesítették a kiváló angol tudóst, amiből nekem is jutott egy kis részecske* – írta nem kis büszkeséggel Benda (1928). A látogatás folyományaként a londoni British Museum (Natural History) gyűjteményébe került 44 eredeti, Benda által 1926-ban gyűjtött baltavári csontmaradvány a Vasvári Múzeum eredeti alátétcédulájával. Hosszú ideig talányos volt, hogy milyen úton jutottak ki a csontok Londonba. A múzeumi irattárban 128/10. szám alatt található levélke nyomán végre kitisztult a kép: a csontokat a múzeum küldte ki Londonba a Külügyminisztérium segítségével:

A M. Kir. Külügyminister Kabinetje
Bp. 1928.IV.24.
Kedves Kálmánbácsi!
A csontokat tartalmazó csomagot a mai futár viszi Londonba. Sajnos az ingyenes szállítást nem lehetett kieszközölni, mert a fennálló szabályok szerint egészen lehetetlen – állami küldeményként is az illetékes tárcának meg kell fizetnie a szállítási díjat.

75 A Gáyer által a múzeumi évkönyvek révén létesített számos tudományos kapcsolatra utal, hogy 1929-ben a természetrajzi osztály könyvtárának 45 szakfolyóirat jár, amelyből 35 külföldi volt (Gáyer 1929). Lásd még Anonym (1929): A természetrajzi osztály folyóiratainak jegyzéke. – In: Krisztin, E. (szerk.): *Vasvármegye és Szombathely Város Kultúregyesülete és a Vasvármegyei Múzeum III. évkönyve* (1927–1929): 40. Vasvármegye és Szombathely Város Kultúregyesülete, Szombathely.
76 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1927/20.
77 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1927/24.
78 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1927/29.

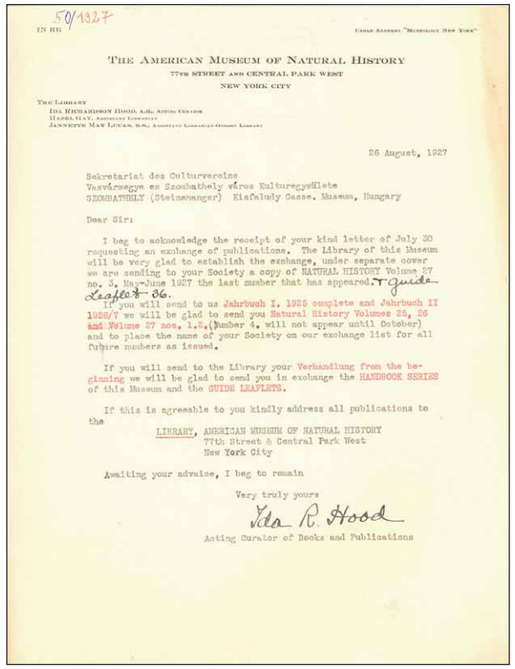

28. ábra. A *The American Museum of Natural History* válaszlevele (Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1927/50.) a cserekapcsolat létesítéséről
Figure 28. *Reply letter from* The American Museum of Natural History *(Savaria Museum, Historical Archive, SMTA. 1927/50.) on the establishment of the exchange link*

Bár a bizottsági határozat Pável Ágostont bízta meg az előkészületekkel, Benda nagy buzgalommal – és azonnal – nekikezdett a kiadvány, vagy ahogyan ő nevezte, a „Jelentés" elkészítéséhez. A Kultúregyesület siralmas anyagai helyzete 1928-ban valójában nem tette lehetővé, hogy a közeljövőben ténylegesen gondolkodjanak az *Évkönyv* mellett további kiadvány megjelentésében. Az ifjú Benda László ezért merész huszárvágással, saját felelősségére és részben saját költségére önálló kiadványtervvel rukkolt elő: a természetrajzi osztály évi jelentését *Annales Musei Comit. Castriferrei sectio Hist.-natur., A. 1928* felcímmel, valamint *A Vasvármegyei Múzeum Természetrajzi Osztályának évi jelentése az 1928. évről* címmel tervezte kiadni az Ásvány- és Őslénytár nevében. Ismertető felhívást sokszorosíttatott és küldött szét, szerzőket toborzott,

A Ti csomagotok 12 pengőbe került, mely összeget előlegeztem. A nyugta mellékelve van.
Legközelebb jövök Kőszegre, remélem hogy mindenkit jó egészségben találok ott.
Sok szívélyes üdvözlettel és kézcsókkal Sárinéninek maradok szerető öcséd Jenő
A csomag 4 kg tömegű volt, a címzett Batcher[79]

Vasvármegye és Szombathely város Kultúregyesülete Múzeumi Bizottsága 1928. október 16-i ülésén Krisztin Ernő főtitkár ismertette Benda László levelét, amelyben Benda két javaslattal kereste meg az egyesületet. Javasolta, hogy a múzeumban folyó munka eredményeit évente megjelenő évkönyvben tárják a nyilvánosság elé. A másik javaslat a dunántúli múzeumok együttműködésére vonatkozott: *Úgy gondolja, hogy a múzeumok sokkal nagyobb támogatást tudnának maguk részére biztosítani és sokkal eredményesebb munkát tudnának végezni, ha szorosabb kapcsolat jönne létre köztük. Evégből nagyon üdvös lenne egy Dunántúli Múzeumi Kongresszus összehívása."* A bizottság úgy határozott, *„hogy az idei* [1928. évi] *államsegélyből megkísérli egy kisebb terjedelmű, legalább négyíves évkönyv kiadását. Pavel dr-t megbízza az erre vonatkozó tervezet elkészítésével.*[80]

79 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1928/10.
80 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1928/13.

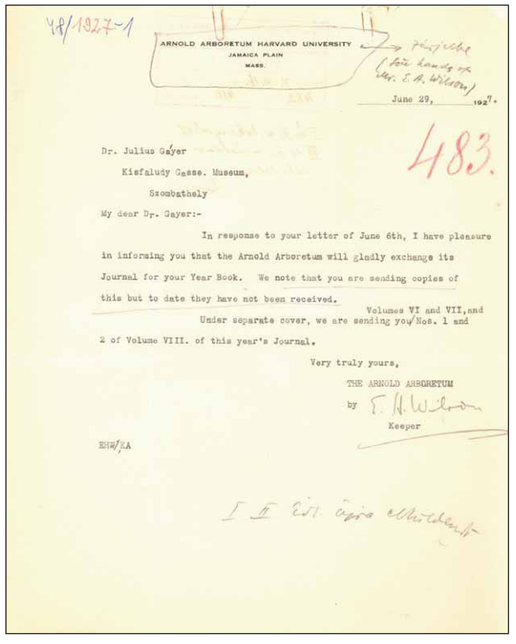

29. ábra. Az *Arnold Arboretum* válaszlevele a cserekapcsolat létesítéséről (Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1927/48.)
Figure 29. *Reply letter from the* Arnold Arboretum *on establishment of the exchange link (Savaria Museum, Historical Archive, SMTA. 1927/48.)*

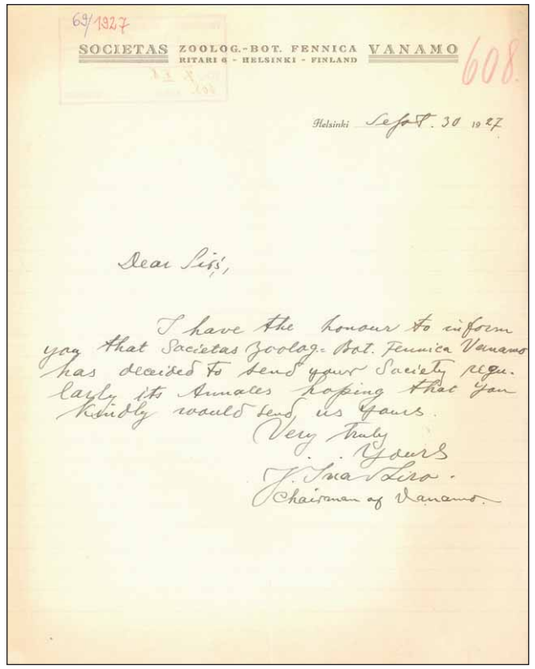
69/1927

SOCIETAS ZOOLOG.-BOT. FENNICA VANAMO
RITARI 6 - HELSINKI - FINLAND

608.

Helsinki Septbr. 30 1927

Dear Sirs,

I have the honour to inform you that Societas Zoolog.-Bot. Fennica Vanamo has decided to send your Society regularly its Annales hoping that you kindly would send us yours.

Very truly yours
J. Sisa Siro.
Chairman of Vanamo.

30. ábra. A *Societas Zoologica Botanica Fennica* válaszlevele a cserekapcsolat létesítéséről (Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1927/69.)
Figure 30. *Reply letter from the* Societas Zoologica Botanica Fennica *on establishment of the exchange link (Savaria Museum, Historical Archive, SMTA. 1927/69.)*

előfizetőket gyűjtött és saját fizetéséből előlegezett a nyomdai klisék elkészítésére. Tervei szerint a kiadvány 500 példányban készülne. Pável-nek 1928. október 21-én kelt levelét így fejezte be: *Az Évi Jelentés olyan szép lesz, hogy az Évkönyvek elbújhatnak mellette!*[81] Pár nap múlva, október 31-én újabb levelet fogalmazott Pável-nek, s ebben kifejtete, hogy az önálló múzeumi értesítőnek milyen nevet gondolt, s miért: *Igen, a múzeumi értesítőnek testes-lelkes híve vagyok, hisz mindig is az voltam. ... a neve ne évkönyv, ne értesítő, hanem „Évi Jelentés" legyen. Már Gáyernak kifejtettem egyszer ebbeli okaimat.(...) Nem volna kedvedre az Évi Jelentés szó?* A kiadvány végül 1928 végén meg is jelent (32. ábra).

A tárban folyó munkáról *A Vasvármegyei Múzeum igazgatói jelentése a múzeumnak 1928. évi működéséről és állapotáról – munkaterve az 1929. évre* című dokumentum számolt be: *A növény–állattár leginkább dendrológiai,*

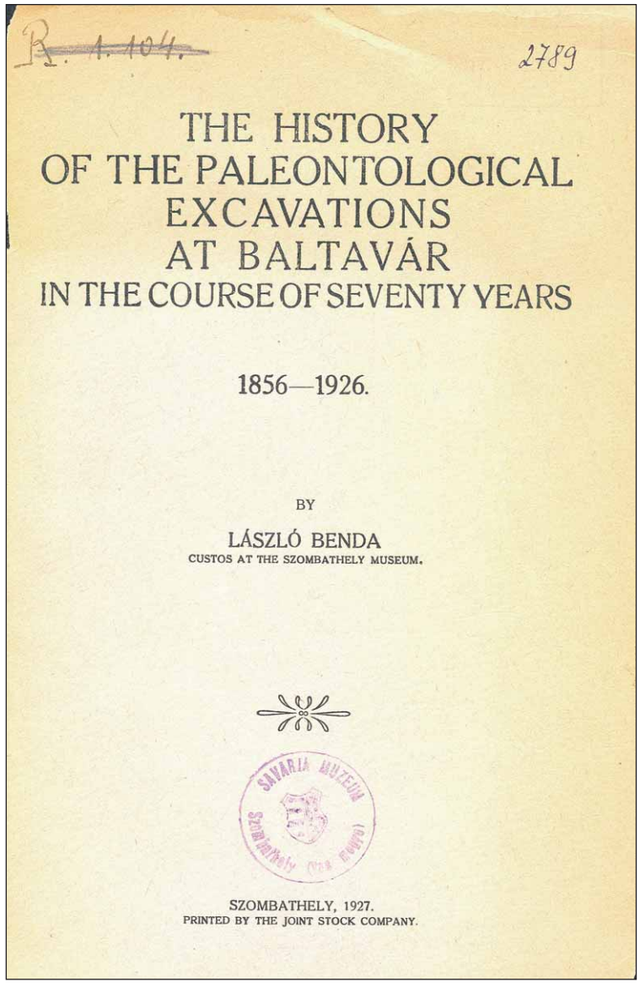
R. 1. 104.

2789

THE HISTORY
OF THE PALEONTOLOGICAL
EXCAVATIONS
AT BALTAVÁR
IN THE COURSE OF SEVENTY YEARS

1856—1926.

BY

LÁSZLÓ BENDA
CUSTOS AT THE SZOMBATHELY MUSEUM.

SAVARIA MÚZEUM Szombathely Ós épület

SZOMBATHELY, 1927.
PRINTED BY THE JOINT STOCK COMPANY.

31. ábra. Benda László *A baltavári ásatások 70 éves történeté*-t bemutató angol nyelvű kiadvány (Szombathely, 1927)
Figure 31. *English language edition presenting László Benda's* The history of the paleontological excavations at Baltavár in the course of seventy years (1856–1926) *(Szombathely, 1927)*

mezőgazdasági és fotografikus gyűjteményét fejlesztette az elmúlt évben; fotografikus gyűjteménye az első ilyen rendszeres gyűjtemény az országban, melyet már sok hazai és külföldi szakember vett igénybe. Befejezést nyert a vasmegyei- és kerti herbárium konzerválása és a növénytani gyűjtemények meghatározó munkája. Jövő évi legfőbb munkaprogramja: pontos katalógusok készítése és a gyűjtemények további fejlesztése. Az állattan-ban a munka – külön őr hiányában – csak a konzerválásra szorítkozott. A hibásan konstruált szekrények azonban ezt a fontos munkát igen megnehezítik.

Az ásvány–őslénytani tár, – mely 1927 nyarán külön teremben nyert elhelyezést – mellékelt jelentésében két évről számolt be. A tár őre megkezdte Vasvármegye részletes kőzetgyűjteményének, ősnövénytani és embertani gyűjteményének kiépítését. Külön gyűjteményt állított fel a velemszentvidi őstechnika kultúra bemutatására. A két év folyamán kb. 525 különféle ásvánnyal és egyéb tárggyal szaporodott. A jövő év folyamán folytatni kívánja az oly szorgalmasan megkezdett gyűjtő- és feldolgozó munkát és Baltaváron egy ötnapos ásatást szándékozik végeztetni a nyár folyamán."[82] A jelentésből kiderül még, hogy Gáyer a saját költségére, Horváth Margit kisasszony személyében felfogadott egy segédőrt. A Múzeumi Bizottság 1928. december 7-i ülésén Pável jelentette, hogy Benda László a múzeumnak adományozott három csontvázat beszállította.[83]

A Múzeumi Bizottság 1929. január 8-i ülésén számos, az osztály életét befolyásoló kérdésről döntöttek. Határoztak az 1800 pengő rendkívüli államsegély felosztásáról. Az állat- és növénytár 311 pengőt, az ásvány- és őslénytár 200 pengőt kapott.[84] Az ülésen Gáyer Gyula bejelentette: *a Széchényi Rezső-féle „Adriai Gyűjtemény" végleges konzerválására van szükség, mely előre láthatólag nagy költséget emésztene fel. A gyűjtemény kiállított tárgyai nagy helyet foglalnak el, melyre az Állat-növénytárnak volna szüksége. De ezen gyűjtemény anyagát tekintve sem tartozik szorosan múzeumunkhoz, mert hiszen annak megyei jellegén kívül esik a messze tenger faunájának összegyűjtése. Legfontosabb gátló okok mégis a helyiség és pénz hiánya. Pauer Arnold prem. kanonoktól nyert értesülés szerint a helybeli gimnázium örömmel venné át a gyűjteményt.* A jegyzőkönyv tanúsága szerint a gyűjtemény átadásával kapcsolatban számos felvetés érkezett a tagoktól. *Végül a Bizottság úgy határoz, hogy proponálni fogja az Elnöki Tanácsnak, hogy a Gróf Széchényi Rezső féle u.n. „Adriai gyűjtemény"-t engedje át a helybeli gimnáziumnak.*[85]

A 200 pengő 1928/29. évi őslénytári átalányt Benda László 1928. december 25-én, 300 pengőt az állat- és növénytani tár részére utólagos elszámolással, az 1928/29. évi államsegélyből pedig Gáyer Gyula vette

32. ábra. *A Vasvármegyei Múzeum Természetrajzi Osztályának évi jelentése az 1928. évről* című kiadvány borítója
Figure 32. *Cover of the publication entitled* Annual report of the Vas County Museum Natural History Department on the year 1928

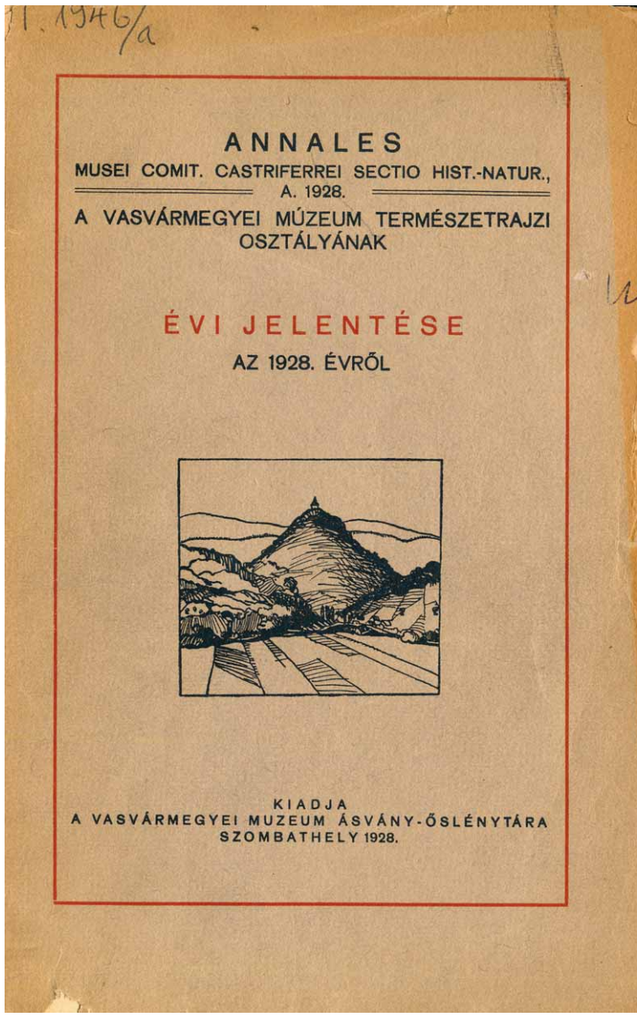
1946/a

ANNALES
MUSEI COMIT. CASTRIFERREI SECTIO HIST.-NATUR.,
A. 1928.
A VASVÁRMEGYEI MÚZEUM TERMÉSZETRAJZI
OSZTÁLYÁNAK

ÉVI JELENTÉSE
AZ 1928. ÉVRŐL

KIADJA
A VASVÁRMEGYEI MUZEUM ÁSVÁNY-ŐSLÉNYTÁRA
SZOMBATHELY 1928.

81 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1928/14.
82 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1928/27.
83 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1928/21.
84 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/22.
85 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/19. Feltehető, hogy Széchenyi Rezső halála is közrejátszott abban, hogy felmerült a gyűjtemény átadása. Széchenyi Rezső halálhírét a Múzeumi Bizottság 1928. november 15-i ülésen jelentették be.

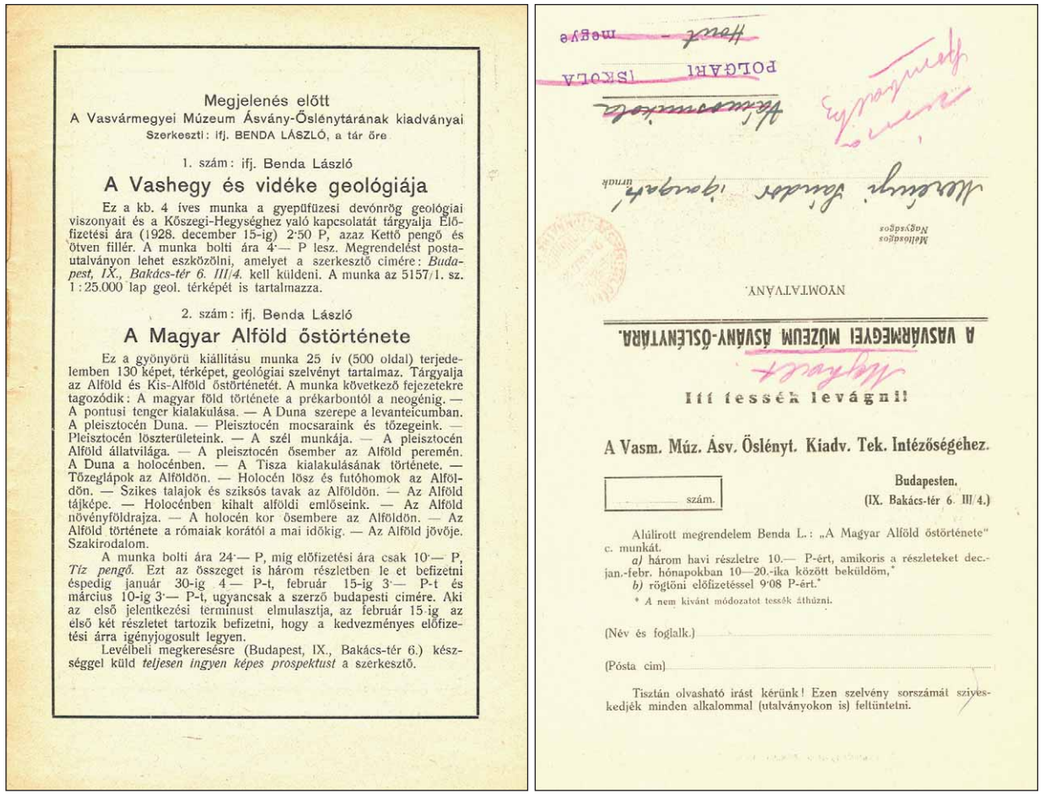

Megjelenés előtt
A Vasvármegyei Múzeum Ásvány-Őslénytárának kiadványai
Szerkeszti: ifj. BENDA LÁSZLÓ, a tár őre

1. szám: ifj. Benda László

A Vashegy és vidéke geológiája

Ez a kb. 4 íves munka a gyepűfüzesi devonrög geológiai viszonyait és a Kőszegi-Hegységhez való kapcsolatát tárgyalja. Előfizetési ára (1928. december 15-ig) 2·50 P, azaz Kettő pengő és ötven fillér. A munka bolti ára 4·— P lesz. Megrendelést postautalványon lehet eszközölni, amelyet a szerkesztő címére: *Budapest, IX., Bakács-tér 6. III/4.* kell küldeni. A munka az 5157/1. sz. 1:25.000 lap geol. térképét is tartalmazza.

2. szám: ifj. Benda László

A Magyar Alföld őstörténete

Ez a gyönyörű kiállítású munka 25 ív (500 oldal) terjedelemben 130 képet, térképet, geológiai szelvényt tartalmaz. Tárgyalja az Alföld és Kis-Alföld őstörténetét. A munka következő fejezetekre tagozódik: A magyar föld története a prékarbontól a neogénig. — A pontusi tenger kialakulása. — A Duna szerepe a levanteicumban. A pleisztocén Duna. — Pleisztocén mocsaraink és tőzegeink. — Pleisztocén löszterületeink. — A szél munkája. — A pleisztocén Alföld állatvilága. — A pleisztocén ősember az Alföld peremén. A Duna a holocénben. — A Tisza kialakulásának története. — Tőzeglápok az Alföldön. — Holocén lösz és futóhomok az Alföldön. — Szikes talajok és sziksós tavak az Alföldön. — Az Alföld tájképe. — Holocénben kihalt alföldi emlőseink. — Az Alföld növényföldrajza. — A holocén kor ősembere az Alföldön. — Az Alföld története a rómaiak korától a mai időkig. — Az Alföld jövője. Szakirodalom.

A munka bolti ára 24·— P, míg előfizetési ára csak 10·— P, *Tíz pengő*. Ezt az összeget is három részletben le et befizetni éspedig január 30-ig 4·— P-t, február 15-ig 3·— P-t és március 10-ig 3·— P-t, ugyancsak a szerző budapesti címére. Aki az első jelentkezési terminust elmulasztja, az február 15-ig az első két részletet tartozik befizetni, hogy a kedvezményes előfizetési árra igényjogosult legyen.

Levélbeli megkeresésre (Budapest, IX., Bakács-tér 6.) készséggel küld *teljesen ingyen képes prospektust* a szerkesztő.

NYOMTATVÁNY.

A VASVÁRMEGYEI MÚZEUM ÁSVÁNY-ŐSLÉNYTÁRA.

Itt tessék levágni!

A Vasm. Múz. Ásv. Őslényt. Kiadv. Tek. Intézőségéhez.

Budapesten,
(IX. Bakács-tér 6. III/4.)

..... szám.

Alulírott megrendelem Benda L.: „A Magyar Alföld őstörténete" c. munkát.
a) három havi részletre 10.— P-ért, amikoris a részleteket dec.-jan.-febr. hónapokban 10—20.-ika között beküldöm,*
b) rögtöni előfizetéssel 9·08 P-ért."

* A nem kívánt módozatot tessék áthúzni.

(Név és foglalk.) .....

(Pósta cim) .....

Tisztán olvasható irást kérünk! Ezen szelvény sorszámát szíveskedjék minden alkalommal (utalványokon is) feltüntetni.

33.1–2. ábra. BENDA László által készített hirdetések, amelyekkel a közeljövőben megjelenő kiadványait népszerűsíti
Figure 33.1–2. *Advertisements produced by László* BENDA *to popularise his publications due to appear in the near future*

fel.[86] BENDA ismét lemondott tiszteletdíjáról tára részére. Az összeget egy újabb baltavári ásatás és az általa megkezdett megyei geológiai felvételek finanszírozására kérte elkülöníteni.[87] A BENDA által tervezett újabb ásatásokra azonban már nem került sor, mert az egyetem befejezése után Budapesten helyezkedett el. Sürgönyben kérte a múzeum vezetésétől, hogy az Ásvány- és Őslénytár címére érkező mindennemű postai küldeményt részére budapesti címére továbbítsanak.[88] A múzeum igazolta BENDÁ-t és kérte a postát, hogy a küldeményeket BENDA akadálytalanul megkaphassa.[89]

1929 januárjában látott napvilágot a Vasvármegyei Múzeum első önálló periodikájának tekinthető *Acta Sabariensia* első kötete is, BENDA bölcsészdoktori értekezése, *A Vashegycsoport geológiája* címmel. A munkákat különböző formában saját maga népszerűsítette és gondoskodott az előfizetéses megrendelés lehetőségéről is (33.1–2. ábra). Úgy gondoljuk, ezen két kiadvány megjelentetésének körülményeiről a legavatottabban maga BENDA számolt be a Kultúregyesület Múzeumi Bizottságának 1929. március 2-án kelt levelében. Természetesen ez a levél jóval többet tartalmaz ennél, hiszen BENDA ebben fejtette ki a természettudományi tár fejlesztésével, illetve további kiadványaikkal kapcsolatos terveit, így célszerű azt teljes terjedelmében közreadni.

86 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/6.
87 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/25.
88 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/20.
89 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/21.

Tisztelt Múzeumi Bizottság!

Mély tisztelettel köszöntöm a tekintetes Bizottságot a távolból és fájlalom, hogy ismét írásban kell előterjesztenem jelentésemet.

Tisztelettel bemutatom táram két kiadványát: A term. osztály 1928. Évi Jelentését és „A Vashegy-csoport geológiája – Geologie des Eisenberg-Gruppe" c. kiadványunkat.

1.) Az elsőt az a szükségérzet hozta létre, amelyet a felhalmozódott anyag és a csereviszony fenntartása sürgetett. Kikényszerítette a helyzet, amely a múzeumot „fenntartó" Kultúregyesület anyagi leromlása folytán állott elő, amit az Elnöki Tanács is nyíltan elismert azzal a nyilatkozatával, hogy „a múzeumi évk. kiadásának gondolatával érdemlegesen nem foglalkozhatik" (1928. szept.).

Ezzel az Évi Jelentéssel meg akartuk mutatni, hogy milyen munkát produkál intézetünk egy osztálya; annál több reményünk lehet, hogy 1929. Évi Jelentésünk csak fokozottabb sikert arat a legteljesebb összedolgozással. (Természetesen csak a múzeum keretén belül.)

2.) Tisztelettel javaslom, hogy a Kultúregyesület évkönyveivel szemben a múzeum kiadványain, tehát az Annales Sabariensis-eken az „Évi Jelentés" magyar cím szerepeljen – megkülönböztetésül. Annál is inkább, mert ezek a füzetek a múzeumunkban vagy az azzal kapcsolatban végzett munkákról tesznek jelentést és minden más munka távol áll tőlük.

3.) Tisztelettel hozom a tekintetes Bizottság tudomására, hogy – utólagos jóváhagyás reményében – kiadtam „A Vasm. Múz. Ásv.-Őslénytára kiadv." 1. számát: „A Vashegy-csoport geológiája" c. munkámat. Ennek a munkának kiadása sürgős volt, azért nem várhattam meg a Tek. Bizottság határozatát, ugyanis – mint bölcsészetdoktori értekezést – terminusra be kellett nyújtanom.

Azonban most kérem a Tek. Bizottság jóváhagyását ahhoz, hogy a fenti cím alatt megindított kiadványsorozatban saját anyagi felelősségem mellett a következő munkáimat kiadhassam, amelyek közelebb-távolabb Vasmegye területével foglalkoznak:

A Vashegy-csoport geológiája. (Megjelent.)
A magyar alföldek őstörténete. (Sajtó alatt.)
A Borostyánkői-hegycsoport geológiája.
A Rohonci-hegycsoport geológiája.
A kőszegi hegycsoport geológiája.
Vasvármegye vulkánikus hegységei.
Vasvármegye neogénje.
Vasvármegye pleisztocénje és holocénje.
Vasvármegye hidrogeológiája.
Vasvármegye tektonikai viszonyai.
Vasvármegye geomorfológiája.
Vasvármegye őslénytani viszonyai.
Vasvármegye geológiája (Összefoglaló munka.)
Vasvármegye földrajza.

Ezt a programot 6-8 év alatt óhajtom keresztül vinni, és ezzel vármegyénkről olyan geológiai és geográfiai monográfiát nyújthatnék, amilyet hazánkban nehezen tudna felmutatni más intézet. Amennyiben a Tekintetes Bizottság úgy találná, hogy ezen kiadványokban a tár nevének szerepeltetése az intézet kárára válik, bocsánatot kérek, hogy az 1. számon is mertem ezt a kedvező vélemény reményében használni.

Mindamellett remélem, hogy igazat méltóztatnak adni csekélységemnek és éppen ezért tisztelettel kérem, kegyeskedjék a Tekintetes Bizottság írásban adni azt, hogy a kiadványsorozat megindításához az engedélyt megadja, s hogy a kiadványokért az anyagi felelősséget egyedül én vállalom.

Ugyanis a kiadványok csak 3-4 hónap alatt kelnek el és ezen átmeneti időre felvett kölcsönökkel oldom meg az ügy anyagi részét. Mivel pedig hitelezőm, Dr. Gouth Lajosné úrnő szeretne tisztába lenni azzal, hogy vajjon tisztán én vagyok-e a felelős a kiadványokért, vagy a múzeum is, kénytelen vagyok a Tek. Bizottságtól ezen nyilatkozatot kérni. Igen hálás volnék, ha a Tek. Bizottság minden egyes tagja odahatna, hogy az önköltségi áron kibocsájtott kiadványok a megyei intelligencia körében is kellő pártfogásra leljenek.

4.) Végül hivatalosan is bejelentem, hogy Gönyü község határában, Győrtől 12 km-nyire egy római-korú „km-kőre" bukkantam, amely az Arrabona-Savariai útvonalról származik. A követ kiásattam és még eredeti helyén fekszik. A hó jelenleg betakarja még, de hóolvadás után azonnal lefotografálom, hogy elszállítható legyen. – Ugyanis az elszállításra vonatkozólag a telektulajdonossal egyezséget kezdtem, amely még vajúdik ugyan, de a kívánt ellentételezést szívesen födözöm.

A leletet t. felajánlom múzeumunk kőtára számára és hajlandó vagyok azt a folyosón a már felállított sabariai fallal szemben bebetonáltatni saját költségemre. – A követ az állomásig (Nagyszentjános) ki is szállíttatom, vonatra rakatom, a saját nevem alatt elszállíttatom (mert így, mint a M.Á.V. igazgatósági szakreferens nagy kedvezményben részesülök), csupán azt kérem a Tek. Bizottságtól, hogy a régiségtár is járuljon hozzá a kiadásokhoz a vasúti szállítási díjjal. 15-20 P-ről van

szó; nekem pedig ezidáig vagy 18.- P-be belekerült s a vasútig való szállítás is kitesz min. 10.- P-t.

5.) Tisztelettel bejelentem, hogy 1929. évi t.díjamat, azaz 192 pengőt felajánlok egy – a nyáron rendezendő baltavári ásatás céljaira. Amennyiben ez bármi okból elmaradna, a pénzt Intapuszta és SztVid feltárására ajánlom fel olyan módon, hogy Intapusztára 32.- P (= 10 napszám + 2.- P prep. anyag), a szentvidi bányák és kohók (esetleg temető) továbbkutatására 160.- P fordíttassék.

6.) Tisztelettel felkérem a tekintetes Bizottságot arra, hogy szíveskedjék oda hatni, hogy a múzeumunkba begyűjtött anyag állandóan zárt helyen tartassék. Legutóbbi esetre óhajtom a figyelmet felhívni, amikoris egy úr, [három betű befeketetítve] tavalyi vasmegyei felvételeinek kéziratát hátrahagyva, abban leközli a vasmegyei lateriteket saját felfödözéseként s az anyagát átnézve saját gyűjtésemre ismertem. Minthogy az illető úr jelenleg Ázsiában van és évekig nem is kerül haza s mivel főnöke személyes jóismerősöm, kivel ezt az ügyet simán elintéztem úgy, hogy anyagomat visszakaptam és a kéziratban is a kellő változtatást megtette a szerkesztő, nem óhajtok az esetből kázust csinálni, csak óvatosságot ajánlok a bevetődő idegen szakférfiakkal szemben.

7.) Az 1929. évi Annales Sabarienses ügyében teljesen azonos véleményen vagyok Pável és Gayer urakkal és semminemű „mixtum compositumba" nem vagyok hajlandó dolgozni. Feldolgozandó anyagomról Pável úr adhat bővebb referádát; táram részéről egy idegen cikk várható: Malász István dr: Szentvidi makrokefál koponya a szhelyi múzeumban" c. értekezésével.

A legmélyebb tisztelettel köszönti a Tekintetes Bizottságot
Benda László
múz. őr[90]

Pável-nek még külön rövid levelet írt, támogatását kérve, hogy a kiadványok az ő anyagi „rizikójára" jelenhessenek meg.[91] A Múzeumi Bizottság 1929. március 5-i ülésén foglalkozott a beadvánnyal: *Benda számos kéréssel fordul az igazgatósághoz: néhány éven át tudományos művek sorozatát kívánja megjelentetni. Felhatalmazást kér, hogy a műveket a Múzeum, ill. az Ásvány- és Őslénytár neve alatt jelentethesse meg. Majd nyilatkozatot kér arról, hogy az anyagi felelősség csakis őt terheli. A Bizottság megadta a felhatalmazást, de a művek Benda saját neve alatt jelenhetnek meg ezzel a felírással: kiadó: Benda László. A közölt sorozatból a Bizottság mellőzendőnek tartja az Alföldre vonatkozó művet. A nyilatkozatot a múzeum hajlandó kiadni.*[92] A Múzeumi Bizottság 1929. március 8-i ülésén Újváry Ede támogatta, hogy a múzeum önállóan is kiadhatna évkönyvet, de nem úgy, ahogyan azt Benda tette. Kifogásolta, hogy Benda a saját neve alatt jelentette meg a művet. Ez – Újváry szerint – Gáyer-t is meglepte.[93] Ennek ellenére a bizottság március 11-én az alábbiakról értesítette Bendá-t: *1.) A múzeumi bizottság tudomásul veszi 59/1929. számú előterjesztésében részletezett programját a tári kiadványokra vonatkozólag azzal a kikötéssel, hogy a 2. számú mű (A magyar alföldek őstörténete) teljesen a saját kiadásaképpen jelenjék meg (múzeumi fejléc nélkül).*

2.) A többi kiadványokon fent jelezheti a következőket: A Vasvármegyei Múzeum (Vasvármegye és Szombathely város Kultúregyesülete múzeuma) Ásvány-Őslénytárának munkálatai. Alul pedig jeleznie kell: kiadja: ifj. Benda László múzeumi őr.

3.) A kiadványokért mindennemű anyagi felelősség ifj. Benda László múzeumi őrt terheli. A Múzeum minnemű anyagi érdekeltséget elhárít magától.[94]

Ugyanezen az ülésen még egy, Benda tevékenységével kapcsolatos kérdést beszéltek meg.

Miske Kálmán szerint: a *baltavári munkálatok megindítására kell még 100 P, Benda is ígért 150 pengő hozzájárulást a sajátjából. Ez nem közönséges ásatás – mondja –, mert 6 m földet kell elemelni.*[95]

Közben készül az *Évkönyv* harmadik kötete is, hiszen Gáyer Gyula jelenti, *hogy a III. Évkönyv részére készítendő képeket munkába adta a múltkori megállapodás alapján, és kéri, járuljon hozzá a Múzeumi Bizottság, hogy a munkadíjat a 2500 pengős népjóléti segélyből fedezhesse.*[96]

Benda önzetlenségéről és segítőkészségéről tanúskodik, hogy megjelent két kiadványából számos példányt átengedett a múzeumnak a csereviszony kiépítése céljából, ahogyan azt egy Pável-nek írt levelében jelezte: *Mint helyettesdirektorral a következőket óhajtom t. közölni. Thold beküld 30 drb 1928. É. J.-t és 30 drb Vashegy-cs. geol.-t. Ezeket átengedem sine ullo praetio csere és eladás céljaira a Múzeumnak. A baltavári munka a Múz. tulajdona. Így a Direktornak írjatok Ti. Tudtommal ára 3.- P, ill. külföldieknek 5.- P = (6.- Sch),*[97] de úgy tűnik, hogy Benda végül 50 darab Évi Jelentést küldött.[98]

A Benda által megálmodott sorozatból 1929-ben megjelent *Az Alföld őstörténete* című munka, két kötetben (34.1–2. ábra). Bár a bizottság külön utasította Bendá-t, hogy a mű ne az *Acta Sabariensia* sorozatban lásson napvilágot, valamilyen okból kifolyólag Benda ezt nem vette figyelembe. Ekkor a Kultúregylet vezetése a helyi és a fővárosi lapokban nyilatkozatot tett közzé, amelyben elhatárolódtak a munkától és kötelezték Bendá-t, hogy *A Vasvármegyei Múzeum Kiadványai* feliratot tüntesse el a címlapról. Sőt, számos kiválóságot megnyertek, hogy elmarasztaló kritikát írjanak a kiadványokról. (Sajnos, a kötetek hibái ehhez könnyű célpontul szolgáltak.) Közben az előfizetésekkel is gondok akadtak: az előfizetők nem vagy csak késve jutottak a kiadványokhoz. Számos reklamáló levél érkezett a múzeumhoz – mint kiadóhoz, ami további táptalajt jelentett a Benda elleni fellépéshez. Benda László ekkor már az ország másik felében, Eleken dolgozott, így a tár tényleges irányítása lehetetlen volt számára. Számos ok játszhatott közre abban, hogy 1929. október 28-án kelt levelében végül lemondott a tár vezetéséről (35. ábra):

A Vasvármegyei Múzeum Tekintetes Igazgatóságának
Szombathely.
A múzeumnál ezideig betöltött őri tisztemről egyéb irányú elfoglaltságom miatt leköszönök és ez alkalommal megköszönöm a Tekintetes Igazgatóságnak, Kartársaimnak és a múzeumot fenntartó Kultúregyesület Tekintetes Elnökségének azt a jóindulatú támogatást és érdeklődést, amellyel munkámat és az Ásvány-Őslénytár fejlődését mindenkor kísérte.

Elek, 929. okt. hó 8-án.
Kiváló tisztelettel
Dr. Benda László[99]

90 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/35.
91 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/36.
92 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/30.
93 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/33.
94 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/37.
95 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/40.
96 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/58.
97 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/77.
98 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/69.
99 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/90.

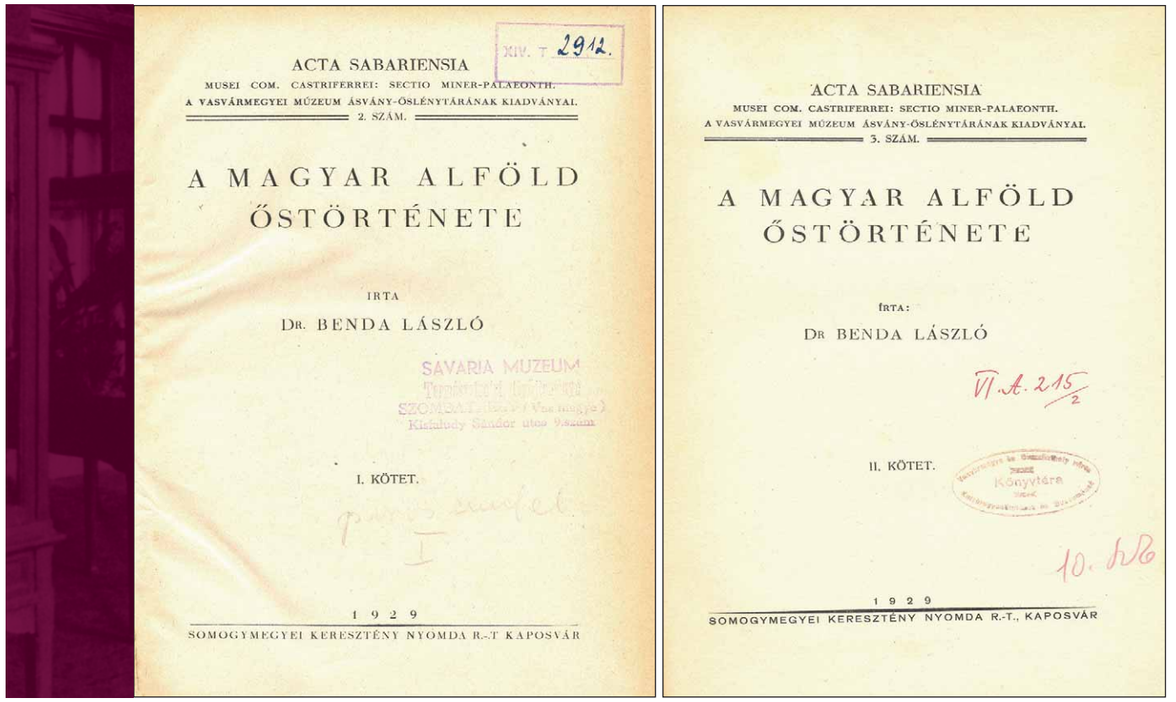

34.1–2. ábra. Benda László *A Magyar Alföld őstörténete* című munkájának címlapjai

Figure 34.1–2. *Title pages of László Benda's work entitled* The prehistory of the Hungarian Great Plain

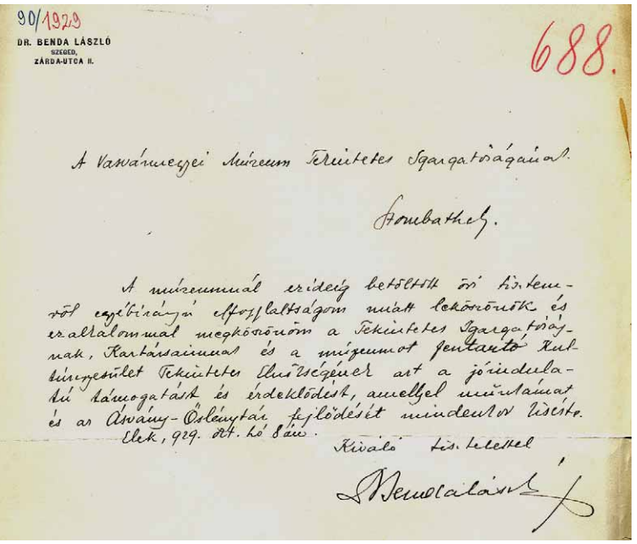
90/1929
DR. BENDA LÁSZLÓ
SZEGED,
ZÁRDA-UTCA 11.

688.

A Vasvármegyei Múzeum Tekintetes Igazgatóságának.

Szombathely.

A múzeumnál eriedő betöltött öri hivatkeme-
től egébirányi elfoglaltságom miatt kénytelen vagyok és
ezúttal annak megkönnyebbülésével a Tekintetes Igazgatóság-
nak, Kartársaimnak és a múzeumot pártoló Kul-
túregyesület Tekintetes Elnökségének azt a jóindulatú
támogatását és érdeklődését, amellyel munkámat
és az Ásvány-Őslénytár fejlődését mindenkor kísérte.
Elek, 929. évi okt. hó 8án.

Kiváló tisztelettel

Benda László

35. ábra. Benda László 1929. október 8-én kelt levele, amelyben lemond az Ásvány- és Őslénytani Tár vezetéséről
Figure 35. *László Benda's letter dated 8 October 1929, in which he resigns from managing the Mineralogy and Palaeontology Department*

A Kultúregyesület Múzeumi Bizottsága 1929. október 22-i ülésén tárgyalta Benda lemondását: *Ezután Pável dr. bejelenti, hogy Benda László dr. október 8-án kelt levelében leköszönt tárőri tisztéről s egyúttal megköszönte azt a támogatást, amellyel a Kultúregyesület s a Múzeum működését kísérte.*

Az elnök javasolja, mondja ki a Múzeumi Bizottság hogy Benda dr. lemondását sajnálattal tudomásul veszi, s a Múzeum érdekében kifejtett odaadó és eredményes munkásságáért köszönetét fejezi ki.

A Múzeumi Bizottság az elnök javaslatához hozzájárul.

Az őslénytár őrének a lemondásához még Gáyer Gyula dr. is hozzászól. Sajnálattal állapítja meg, hogy Benda dr. helyét megfelelő ember híján ezidő szerint nem lehet betölteni. A legfontosabb munkára, a baltavári ásatásokra, majd annak idején lehet külön embert kérni.

Az ülésen Gáyer Gyula még bejelentette: *... hogy a gróf Széchenyi-féle adriai gyűjtemény átadása a premontrei gimnázium részére megtörtén*t.[100]

A bizottság saját neve alatt nem küldött hivatalos értesítést Bendá-nak, de Pável – bár számos esetben viselte a Bendá-val kapcsolatban felmerülő „problémák" miatt megfogalmazott kritikákat – meleg hangú levélben köszönte meg a múzeumért kifejtett munkásságát.

Nagyságos Dr. Benda László úrnak
mérnökgeológus
Elek, Arad vm.

Kedves Barátom

Folyó hó 8-án kelt lemondó leveleddel a múzeumi bizottság okt. 22-én tartott ülésén foglalkozott. Megbízásából értesítelek, hogy a bizottság lemondásodat a felhozott indokoknál fogva tudomásul vette, egyben pedig felhatalmazott, hogy fejezzem ki Előtted a múzeumi bizottságnak és a múzeum igazgatóságának hálás köszönetét hervadhatatlan érdemeidért az őslénytani osztály felállítása és bámulatos iramú fejlesztése terén. Te úgyszólván a semmiből teremtetted meg ezt az osztályt a múzeumnak gazdasági tekintetben legsúlyosabb idejében, naggyá fejlesztetted, ásatásaiddal és szakirodalmi tevékenységeddel múzeumunkra irányítottad nemcsak a hazai, de a legnevesebb külföldi tudósok és intézmények figyelmét. Ezeket az érdemeket sohasem felejtheti el a múzeum. A Te munkád az úttörés keserű, hálátlan munkája volt. Kívánjuk, hogy a keserűségeket mihamarább mossa el lelkedből az idő, s csak a tudósnak öröme maradjon meg benne, az az önzetlen, nemes öröm, mely az alkotásokat szokta kísérni.

Az egész bizottság egyhangú, meleg köszöntését tolmácsolva, s jóakaratú érdeklődését a jövőben is kérve, maradtam

Szombathely, 1929. október 30-án.

baráti kézszorítással híved
múzeumi igazgatóh.[101]

Az 1929. évről készült múzeumi jelentés diplomatikus megfogalmazása minden tekintetben figyelemre méltó:

97 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/77.
98 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/69.
99 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/90.
100 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/7.
101 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/91.

Benda lemondása után az általa vezetett tárnak nincs külön őre, hanem egyesült a természetrajzi tárral, amelyből pár évvel ezelőtt kivált.[102] *(...) Dr. Benda László egész fiatalon vette át 1926-ban az ásvány-őslénytani tár vezetését s kiváló ambíciójával s hihetetlen munkabírásával sok elismerést szerzett a múzeumnak. Kutatásai és az azokkal kapcsolatos irodalmi munkássága az ország határain túl is figyelmet keltettek s 1927-ben Sir F. A. Bather, a British-muzeum igazgatója, egyenesen az ő kezdeményezésére jött el Londonból múzeumunk meglátogatására s főleg a baltavári ősállattemető megtekintésére. Benda távozása érzékeny veszteség múzeumunk számára, tény azonban, hogy Szegedről még az ő fenomenális munkabírásával és szorgalmával sem lehetne hosszabb időn keresztül eredményesen vezetni a tárat. Lemondását éppen ezért mind a múzeum igazgatósága, mind a múzeumi bizottság és az elnöki tanács tudomásul vették.*[103]

Benda természetesen nem szakadt el a múzeumtól, bár ott számos sérelem érte. *Az Alföld őstörténete* című munkájával kapcsolatban és a jövőt illetően így írt Pável-nek: *...az alapelgondolásom az, hogy én szívesen dolgozom a tár érdekében csakúgy és csak annyit, mint eddig, adok neki, amit csak tudok, ha azon az úton fejlődhetik a tár tovább, amelyen eddig haladt. Legközelebbi programom volna pedig: a vármegyei, széles alapokon nyugvó talajtani gyűjtemény felállítása. Ehhez már meg is kezdtem a lépéseket. (Ha Nektek nem kell, megcsinálom magamnak).*

Geológiai felvételeimet Vashegy Szentgotthárd között fogom 3-4 évig folytatni. Hasonlóan, az egész anyagot átengedem. Publikációkat – ha óhajtjátok, szintén adhatok majd.

Ami alföldi munkámat illeti, azt hiszem beláthatjátok Ti is majd, hogy én nevettem utoljára. Nem azt mondom, hogy nincs benne hiba, de Gaál[104] *tendenciózus kritikája nekem csak használt. Ő az egyetlen, aki lehúzta. Olvassátok el a többit is. Különben a legjobb kritika az, hogy tárgyalok 2 céggel is, akik a német kiadás jogát kérik. Egyébként közlöm Veled, hogy e munka teljes nettó jövedelmét odaajándékozom a tár szekrényeinek kifizetésére és a tár kifestetésére.*[105] (Benda a későbbiekben is önzetlenül támogatta a múzeumot. 1932. április 16-án rövid levélben közli, hogy könyveket ajándékoz a múzeum „ásvány-őslénytár" szakkönyvtárába. Korábban is küldött könyveket, de nem kapott értesítést, hogy megéreztek-e.[106])

A tár életében nagy jelentőséggel bírt a Clusius-monográfus, F.W.T. Hunger (Amszterdam) látogatása Gáyer Gyulánál 1929. május 20-án, aki könyvének tiszteletpéldányát is magával hozta (Gáyer 1929). Az osztály gyűjteményei is szépen gyarapodtak, részben Benda, részben pedig Gáyer kiterjedt gyűjtéseinek (és az ajándékozásoknak) köszönhetően. Gáyer 1930. december 31-én készített összegzést a tár gyűjteményeiről:

a.) Növénytani gyűjtemények állománya 1929 végén	
1.) Vasmegye vadon termő növényei	*2454 lap*
2.) Vasmegye kerti növényei	*821 lap*
3.) Botanikai képgyűjtemény:	
a) kép	*747 db*
b.) negatívum	*222 db*
4.) Dendrológiai gyűjtemény	*402 db*
5.) Mezőgazdasági gyűjtemény	*154 db*
6.) Phytopaleontológiai anyag	*66 db*
7.) Vasvármegye természetrajzi irodalma	*137 db*
Összesen:	*5003 db*

Ebből 1923 évben, amikor a gyűjteményt átvettem, megvolt az 1.) alatti 2452 db., 1923-tól 1929 végéig a gyarapodás ennélfogva 2549 db.

Gyarapodás 1930-ban:	
1.) Vasmegye vadon termő növényei	*189*
2.) Vasmegye kerti növényei	*21*
3.) Botanikai képgyűjtemény:	
a) kép	*73*
b.) negatívum	*12*
4.) Dendrológiai gyűjtemény	*20*
5.) Mezőgazdasági gyűjtemény	*–*
6.) Phytopaleontológiai anyag	*18*
7.) Vasvármegye természetrajzi irodalma	*34*
1930-ban összes gyarapodás:	*367 db*

102 Helyesebben: a Gáyer vezette Állat- és Növénytárrá, valamint a Benda irányította Ásvány-, Kőzet- és Őslénytárrá 1925-ben kettévált részlegek 1929 őszén Gáyer keze alatt újra Természetrajzi Tárrá egyesültek.
103 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1929/114.
104 Gaál István kritikája a *Debreceni Szemle* 1929. évfolyamának utolsó számában (pp. 550–552.) jelent meg. A múzeum vezetése közbenjárt Hézser Aurélnál, a *Földrajzi Közlemények* szerkesztőjénél is, hogy Gaál kritikája ott is megjelenhessen, amely azután az 1930. évfolyamban napvilágot is látott (pp. 31–32.).
105 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1930-31/46
106 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1931–32/60.

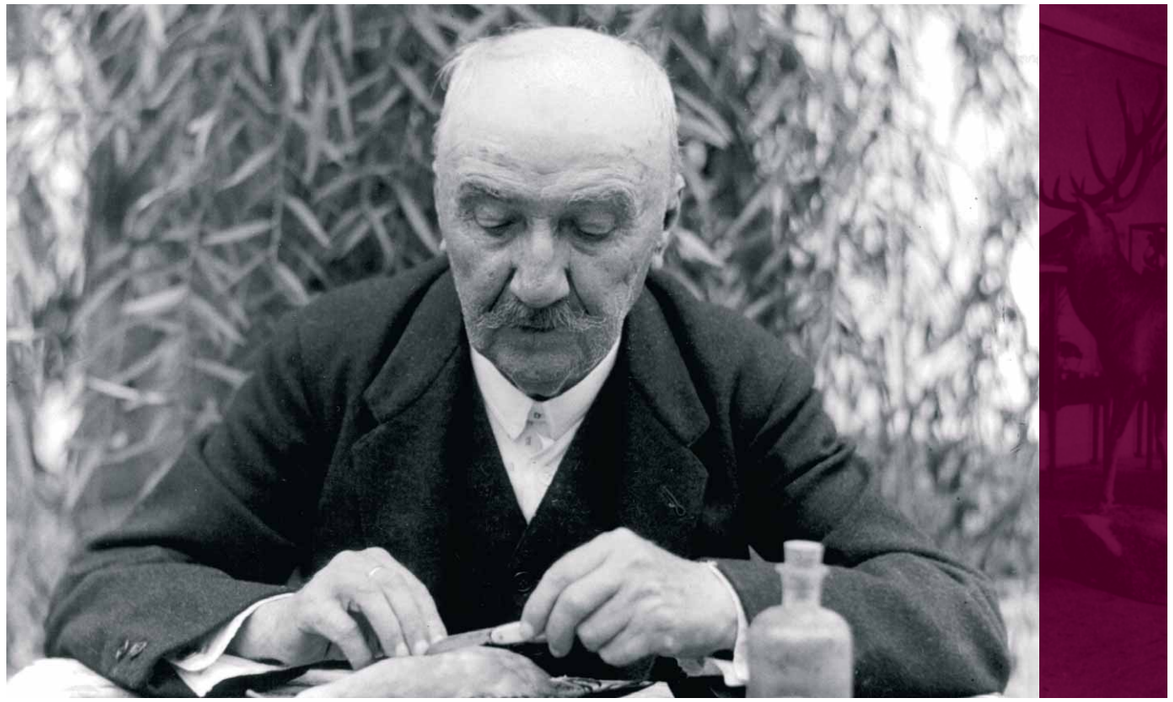

36. ábra. Molnár Lajos (1853–1942), molnaszecsődi körjegyző, amatőr madarász
Figure 36. *Lajos Molnár (1853–1942), recorder of Molnaszecsőd and amateur ornithologist*

1930. dec. 31-én a növénytani gyűjtemény állománya: 5370 db.

b.) Az állattani gyűjtemény állománya 1929 végén
19 emlős
219 madár
8 kétéltű és hüllő
37 doboz rovar

Gyarapodás 1930-ban: 8 db madárbőr-preparátum.

Az állattani gyűjtemény stagnálásának oka 1.) a pénzhiány, 2.) hogy zoológus őre a múzeumnak nincs és 3.) konzervator sincs, aki zoológus őr hiányában bizonyos munkálatokat mégis elvégezhetne.

c.) Ásvány-őslénytani gyűjtemény
E gyűjtemény 1930-ig mint külön osztály szerepelt. Őre dr. Benda László volt, aki 1930 év folyamán lemondott.[107] *Ekkor a gyűjtemények kezelését is alulírott vette át. A gyűjtemény katalogizálva nincs. Ez a munka 1931-ben fog elvégeztetni.*

Hiányok, hiányosságok:
1) A dotáció elégtelensége és rendszertelen érkezése. (Egyébként a dotáció teljes egészében a gyűjtemény fejlesztésére és fenntartására szolgál. A gyűjtőutak költségeit az osztály őre a tiszteletdíjából és sajátjából fedezi.)
2) Laborans v. konzervator hiánya, ami miatt az osztály őrének ideje javát üres technikai munkák veszik el.[108]

A Múzeumi Bizottság 1930. szeptember 24-én tartott ülésén Gáyer bejelentette, hogy Molnár Lajos molnaszecsődi ny. körjegyző (36. ábra) *49 db gyönyörűen preparált, igen értékes madarat ajándékozott a madártárnak. (…) Megkezdte Benda hagyatékának katalogizálását.* Ugyanakkor feltette a kérdést az egyesület főtitkárához: *Van-e remény arra, hogy az egyesület évkönyvet tud kiadni?* Krisztin Ernő főtitkár nem tudott ígéretet adni.[109] Vagyis hiába volt a Benda (és Gáyer) által megindított kiadványok sora, Benda lelkesedése, esetenként önfejű, csak a célt szem előtt tartó vehemenciája hiányában a múzeum visszasüppedt a némaságba, eredményeit nem tudta a nagyközönség felé közvetíteni.

Ebben a helyzetben érett tetté Gáyer-ben a már jó ideje dédelgetett gondolat, hogy – akárcsak korábban Benda – saját anyagi felelősségére tudományos folyóiratot indítson, *Annales Sabarienses: Folia Musealia* cím alatt (37. ábra).[110] Sajnos, csak az első évfolyam első számának (1932) megjelenését érte meg. A második szám anyagát még összegyűjtötte, de sajtó alá rendezni már nem tudta.

Az anyagi ellehetetlenülés mellett a múzeum más gondokkal is küzdött. Hóman Bálint (a Nemzeti Múzeum főigazgatója) kérdőívet intézett a Kultúregyesülethez a múzeumi helyiségekkel, a gyűjteményekkel kapcsolatban. A jelentés a statisztikai adatszolgáltatás után még megjegyzi: *Az épület annyira szűk, hogy a múzeumi tárak inkább zsúfolt raktárak, semmint igazi múzeumi kiállítási termek. (…) Emelet ráépítés, vagy épületnagyobbítás nélkül a múzeum a szó szoros értelemében belefullad a saját gazdagságába. Minden tár igen súlyosan érzi (…) a laborans hiányát.* A természetrajzi tár által használt tér: 70 + 75,25 + 77,20 + kb. 45 m^2 kiállítási célokra használt folyosó. Összesen 267,45 m^2.

1932-ben a tár fejlődését derékba törte Gáyer halála. 1932. április 30-án Pável már így írt Miské-hez: *… Gáyer sajnos szintén nem jöhet, mert kórházban fekszik.*[111] Május 12-én kelt, Pável-nek címzett levelében maga Gáyer is úgy látta, hogy hosszabb időre lesz szüksége, hogy régi munkabírását visszanyerje: *„Dolgozásom" abból áll, hogy újságot, könyvet olvasgatok, néha levelet írok, amíg – elég hamar – bele nem fáradok. Komoly munkáról még hosszú ideig nem lehet nálam szó, s ha jún. végére a múz. jelentést össze is bírom majd állítani, a közgyűlésnek semmit sem tudok produkálni. Légy szíves tehát majd bejelenteni, hogy betegségem miatt a jelentést nem tudtam leadni. (…) Hogy persze mikor tudom én a magam tárát megírni, azt nem tudom. Hogy időbe fog beletelni, amíg erőhöz jutok. Visszaesésekkel is kell számolni, aminthogy tegnap is igen rossz napom volt.*[112] Maga sem gondolta, hogy levelétől számítva egy hónap múlva, 1932. június 13-án meghal.

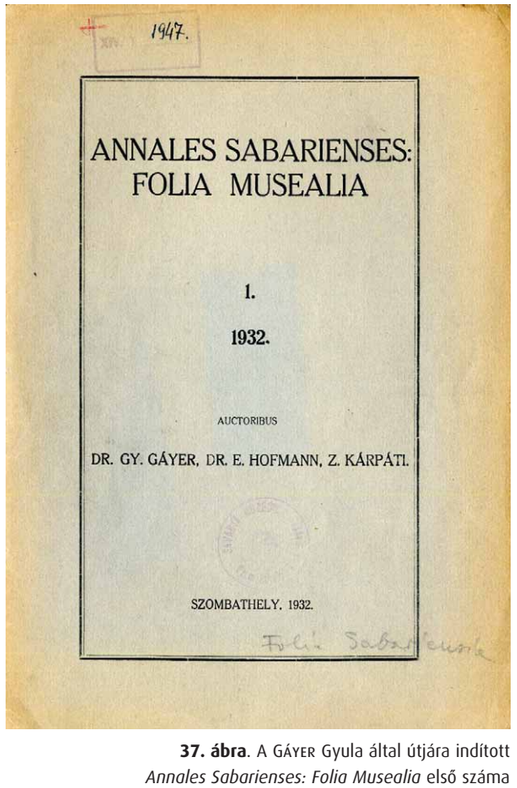

37. ábra. A Gáyer Gyula által útjára indított *Annales Sabarienses: Folia Musealia* első száma
Figure 37. *The first issue of* Annales Sabarienses: Folia Musealia*, launched by Gyula Gáyer*

Az 1931–1932. évről szóló igazgatói jelentésben Gáyer halála miatt a természetrajzi tár nem szerepelt.[113] A hátrahagyott iratok alapján Pável állította össze a jelentést. Két mozzanat érdemel feltétlen említést: [Gáyer] *Közvetlenül halála előtt adta ki – és pedig legnagyobbrészt a saját költségén – a Folia Musealia I. füzetét, főleg a folyóirat- és a kiadványcsere érdekében.*[114] A szerény tári költségvetés még ebben az időben is lehetővé tette a vétel útján történő gyarapítást. Erre utal a 240 pengő tári átalány elszámolásában egy

107 Valójában 1929. október 8-án mondott le.
108 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1930-31/83.
109 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1931–32/11.
110 *Sectione Hist.-natur. Musei Comit. Castriferrei* (Szombathely, Hungaria) edita, – a dre. Gy. Gáyer redacta. 1, 1932.
111 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1931–32/50.
112 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1931–32/3.
113 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1931–32/74.
114 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1931–32/81.

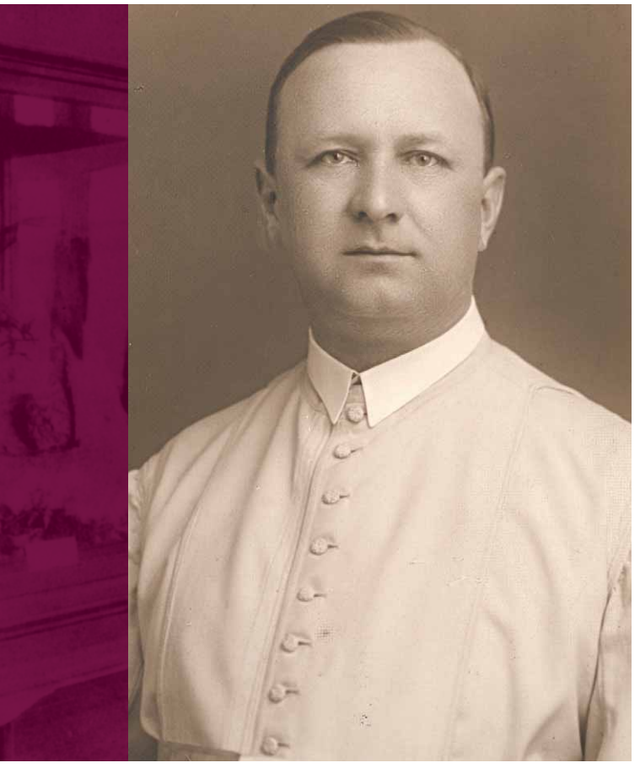

38. ábra. Pákay (Pauer) Arnold (1885–1968), premontrei rendi tanár (Savaria Múzeum, Természettudományi Tár, KT.172.)
Figure 38. *Arnold Pákay (Pauer) (1885–1968), teacher and member of the Premonstratensian order (Savaria Museum, Natural History Collection, KT.172.)*

figyelemre méltó tétel: *Cerva Frigyesnek egy 80 sp. álló mollusca gyűjteményért ... 31 P.* (Az említett kollekcióból 23 példány a mai napig megvan, lásd Vig *et al.* /2002/).

PAUER (PÁKAY) ARNOLD – A MŰHELYMUNKA ÖRÖME A NÉGY FAL KÖZÖTT

Gáyer utódául a múzeumi bizottság 1932. július 3-án tartott ülésén Pauer Arnold premontrei gimnáziumi tanárt hívta meg, aki a meghívást elfogadta (38. ábra). Szakmai körökben neve nem volt ismeretlen, hiszen *Vas vármegye természeti emlékei* című írása (Pauer 1932) (39. ábra) Gáyer útmutatásai alapján született.

A múzeumi bizottság 1932. július 3-i ülésén készült jegyzőkönyv így örökíti meg Pauer felkérését: *Az elnöklő dr. Pável Á. megnyitva az ülést az 1932. június 13-án elhunyt természetrajzi tári őrnek, Dr. Gáyer Gyulának elparentálásával előadja, hogy a nyári szünet munkalehetőségei, valamint a konzerválás folytonosságának nagy fontossága miatt be kellene tölteni Gáyer helyét. Jelenlevő bizottsági tagok egyhangúan Pauer Arnold ... meghívását javasolják. Elnök bejelenti, hogy a tár kulcsai már is Pauer-nél vannak, aki még Gáyer életében s a beteg Gáyer megbízásából már meghívása előtt is tevékenykedett a tárban, elintézve 1-2 halaszthatatlan dolgot. (...) Az elnök és Horváth Tibor bejelentik, hogy Dr. Benda László levélben megkereste Pauer Arnoldot és az elnököt a kiadandó Gáyer Gyula emlékkönyv tárgyában; az emlékkönyvet múzeumon kívüli szakemberek szerkesztenék. A bizottság úgy határozott, hogy pártolja az eszmét. (...) Ezután az elnök felhívja a bizottságot, hogy keressék fel az épületben Pauer Arnoldot* [a tanácskozást Dr. Horváth Róbert lakásán, a premontrei gimnázium épületében tartották], *az új természetrajzi tári őrt, s közöljék vele a bizottság határozatát. A bizottság erre átvonul Pauer lakosztályába, ahol az elnök közli a határozatot s felkéri Pauert a tisztség elvállalására. Pauer a meghívást elfogadja, mire kölcsönös üdvözlések után az elnök az ülést berekeszti.*[115] Pauer nem késlekedik, azonnal megkezdi a tárban a munkát, hiszen 1932. július 5-én felveszi a tár részére a 160 pengő államsegélyt.[116]

Sokan sokféle módon élték át Gáyer halálát és a megemlékezés mikéntjét is sokféle módon képzelték. Benda Lászlóban azonnal megfogant az elhatározás, hogy Gáyer munkássága előtt emlékkötettel fog tisztelegni. Pável-nek címzett levelében ekként fogalmazott:

Kisberzseny, 1932. VI. 30.

Kedves Guszti Bátyám!

Az Acta Sab. 5. száma „Gayer Gyula Emlékkönyv" lesz. Gayer botanikus barátai és múzeumi munkatársai áldoznak benne egy-egy szakcikkel szegény Gyula emlékének. Mint szerkesztő, tisztelettel kérlek Téged is, légy kedves egy szakdolgozattal munkatársaink sorába lépni. Közülük csak Győrffy, Rapaics, Boros, Soós, Hollendonner, Kormos, Winkler, Hofmann (Wien), Miske, Horváth A., Pauer és Becsey nevét említem. Valami néprajzi tárgyú, vasmegyei vonatkozású dolgot kérek Tőled. Terjedelme 6-8, max 10-12 oldal lehet.
Szegény Gayer egyik utolsó levelében arra kért, hogy az Acta Sab. következő füzeteiből 200 pldt adjak át neki a múzeumi csere céljaira és ő mint a Folia Musealia mellékleteként küldi szét. Ha úgy gondolod, hogy Gayer kérése és terve hasznára lehet a M.-nak, készséggel adom át a szükséges példányszámot a nyomdai önköltségi áron és a klisékből az ezekre eső hányadtól eltekintek. Ez az emlékfüzet 6 íves lesz, 500 pld nyers nyomdai költsége 280 P, tehát 100 pld 53 P-be kerül.
Nagyon kérlek, kedves Guszti Bátyám, azt a kéziratot, amelyet ide szánsz, 8-10 napon belül küldd el a fenti címre.
Sok szívélyes üdvözlettel köszönt tisztelő híved

Dr. Benda László[117]

Pável 1932. július 13-án válaszol Benda levelére. A szövegből mintha a múlt kísértene. Pável nem érti és nem is tudja elfogadni a Benda által diktált tempót, ugyanakkor a „ki adja ki és kinek a neve alatt" problematika – amely egyszer már komoly konfliktust okozott Benda és a múzeum között – újra felbukkant. Pável levele így hangzik: *1.) A Gáyer-emlékkönyvben mindnyájan szívesen közreműködünk, de mi a mándrucnak kell evvel annyira sietni, hogy „8-10 napon belül" küldjük a kéziratokat? Én bizony a magam részéről csak az őszre, mondjuk szeptemberre ígérhetem a cikket s így vannak kb. a többiek is most, nyaratszaka. A lázas sietség csak árthatna a műnek s bármennyire fontolgatom a dolgot, nem találom semmi értelmét, vagy jelentőségét annak, hogy a mű már augusztusban jelenjék meg – teszem azt – október helyett!*

2.) Minthogy a művet – leveledből kivehetőleg – nem a múzeumunk szerkeszti, természetes, hogy nem is jelenhetik meg kiadványaként. Ehhez a bizottság kifejezetten ragaszkodott. Az emlékkönyv tehát nem lehet az Acta Sab. V. kötete, mert az Acta Sab. a múzeum szerkesztésében megjelenő kiadványsorozat.[118]

39. ábra. Pauer Arnold *Vasvármegye természeti emlékei* című munkájának címlapja (Szombathely, 1932)
Figure 39. *Title page of Arnold Pauer's* The Natural Relics of Vas County *(Szombathely, 1932)*

A kérdéshez számosan hozzászólnak. Boros Ádám amellett érvelt, hogy a Gáyer-emlékkötetet a múzeumnak kell kiadnia, a Gáyer által megkezdett *Folia Musealia* újabb számaként. Ha a múzeum ezt nem tervezi, akkor a Benda-féle tervezett *Publicationes Sabarienses*-be küldi el cikkét, mert – ahogyan fogalmazott – *ennyivel tartozik Gáyer emlékének.*[119] Pável válaszlevelében örömmel üdvözli Boros cikkét, de semmi biztosat nem tud mondani a kiadvány megjelentetéséről. Megjegyzi, hogy *Benda vállalkozása teljesen egyéni, múzeumunknak semmi köze nincs hozzá.*[120]

115 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1932/1.
116 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1932/2.
117 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1931–32/68.
118 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1932/10.
119 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1932/22.
120 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1932/25.

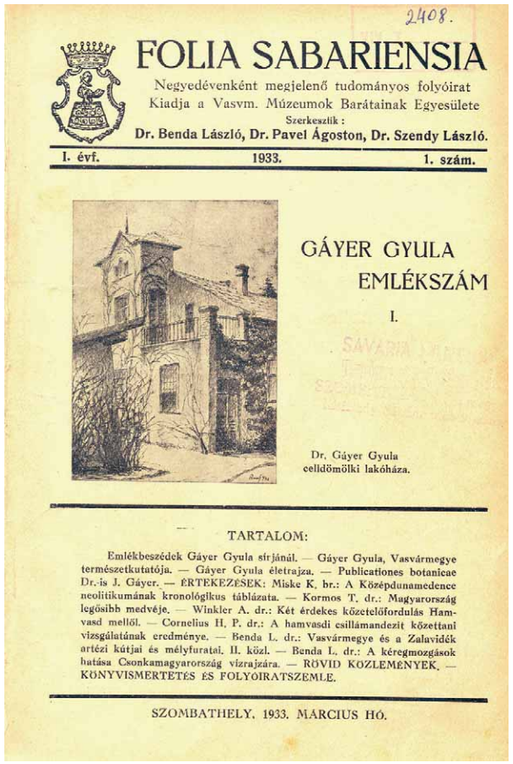
2408.

FOLIA SABARIENSIA

Negyedévenként megjelenő tudományos folyóirat
Kiadja a Vasvm. Múzeumok Barátainak Egyesülete
Szerkesztik:
Dr. Benda László, Dr. Pavel Ágoston, Dr. Szendy László.

I. évf. 1933. 1. szám.

GÁYER GYULA EMLÉKSZÁM

I.

Dr. Gáyer Gyula
celldömölki lakóháza.

TARTALOM:

Emlékbeszédek Gáyer Gyula sírjánál. — Gáyer Gyula, Vasvármegye természetkutatója. — Gáyer Gyula életrajza. — Publicationes botanicae Dr.-is J. Gáyer. — ÉRTEKEZÉSEK: Miske K. br.: A Középdunamedence neolitikumának kronológikus táblázata. — Kormos T. dr.: Magyarország legősibb medvéje. — Winkler A. dr.: Két érdekes közetelőfordulás Hamvasd mellől. — Cornelius H. P. dr.: A hamvasdi csillámandezit közettani vizsgálatának eredménye. — Benda L. dr.: Vasvármegye és a Zalavidék artézi kútjai és mélyfuratai. II. közl. — Benda L. dr.: A kéregmozgások hatása Csonkamagyarország vízrajzára. — RÖVID KÖZLEMÉNYEK. — KÖNYVISMERTETÉS ÉS FOLYÓIRATSZEMLE.

SZOMBATHELY, 1933. MÁRCIUS HÓ.

40. ábra. A *Folia Sabariensia* – a későbbi *Vasi Szemle* – első, Gáyer Gyula emlékének szentelt száma
Figure 40. *The first issue of* Folia Sabariensia – *later* Vasi Szemle – *dedicated to the memory of Gyula Gáyer*

A múzeum folyamatos vonakodó magatartása, s ezzel szemben Benda tettre kész gyorsasága újra csak azt eredményezte, hogy egy újabb folyóirat első száma jelent meg *Folia Sabariensia* néven 1933 márciusában (40. ábra): *A Folia 1. sz. kész. Összköltsége kb. 400 P. A Múz. 60 pld.-t igényelt, ezért átveheted a nyomdából, amikor is egyidejűleg fizess a Martineumnak 48.- P-t, az összköltségből a 60 pldra eső hányadot* – írta Pável-nek. Szinte még meg sem száradt a nyomdafesték az első szám nyomatain, gondolatai máris a második szám összeállítása körül járnak: *Győrffy írt, hogy egy trajzi (?) vonatkozású cikket Hozzád küldött a Folia számára. L. sz. ezt továbbítsd hozzám.*[121]

A kiadványt a Vasvármegyei Múzeumok Barátainak Egyesülete adta ki, s szerkesztői Benda László, Pável Ágoston és Szendy László voltak. A számot Gáyer Gyula emlékének szentelték. Ha végigtekintünk az első számban megjelent cikkeken, érzékelhető Benda kezemunkája. A *Rövid közlemények* és a *Könyv- és folyóiratszemle* rovatok – két írás kivételével – Benda serénykedéséről árulkodnak, míg a hat értekezésből kettő szintén a neve alatt jelent meg. A címadás is Benda „keresztapaságát" sugallja (Horváth 2004). A *Folia Sabariensia* második száma 1934-ben jelent meg, neve *Vasi Szemle* lett. A Pável vezette szerkesztőbizottság is jócskán kibővült, de tagjai között természetesen még ott volt Benda László is.

E rövid kitérő után kanyarodjunk vissza az tárban zajló serény munkához. Pauer a természetrajzi gyűjteménnyel együtt számos „problémás" ügyet is megörökölt. Ezek közül a legnagyobb Gáyer Gyula hagyatékának a kérdése volt. Hogy mennyire kényes volt a kérdés, azt már Pável 1932. október 24-én kelt levele is érzékeltette. Pável a levél elején gratulált Pauer kinevezéshez, majd így folytatta: *Egyúttal a tanács* [Muzeumi Bizottság] *azt a kívánságát fejezte ki, hogy Gáyer örökéből semmit idő előtt és törvényes alap nélkül ki ne szolgáltasson idegen intézeteknek. Egyben értesítelek, hogy Dr. Gáyer özvegyétől a napokban – ura hagyatéka képen – egy nagy zárható iratszekrényt kaptunk tárad részére a megboldogult tudományos levelezésével, valamint 17 köteg preparált növényt. A hagyatékot már el is hozattam s az rendelkezésedre áll.*[122]

1933-ban Pauer is betegeskedik.[123] Visnya Aladár 1933. decemeber 2-án kelt levelében érdeklődik Pável-től: ... *És kérlek írd meg, hogy Pauer hogy van, mikorra várható, hogy a múzeum dolgaival foglalkozhasson?*[124]

Az 1933. naptári évről készült jelentés részletesen kitér a tár munkájára. A tár államsegély-részesedése 200 pengő, év végén a tavalyról áthozottal együtt 161,11 pengő a maradvány, gyarapodása 36 db tárgy és 1000-nél több feldolgozatlan (dr. Horváth Jenő-féle ajándék stb.).

Nyilvánvalóan összefügg Gáyer halálával, hogy a *soproni Bánya- és Erdőmérnöki Főiskola Növénytani Intézete az ősszel visszakérte a természetrajzi tárunknak kísérleti célokra kölcsönadott Leitz-féle mikroszkópját. Október 24-én köszönettel visszaszármaztattuk ezt a nélkülözhetetlen és drága segédeszközt. (...) A természetrajzi tár legnagyobb eseménye a gyöngyösapáti homokbánya területén talált* Mastodon*-lelet (teljes alsó állkapocs, 2 agyar és a felső állkapocs maradványai): A szakszerű preparálást Méhely Lajos egyetemi tanár vállalta, aki éppen akkor a szomszédos Pösén tartózkodott. A tár őre el is szállította hozzá ládákban az anyagot, a preparálás azonban közbejött akadályok miatt mégis elmaradt, s csak 1934. folyamán lesz végrehajtható fővárosi szakemberek igénybevételével.*

Néhai való Dr. Gáyer Gyula gazdag hagyatékából eddig csak szaklevelezését s egy redőnyös iratszekrényt vettünk birtokunkba. Botanikai gyűjteiből még életében ránk hagyta a Flora Hung. Exsiccata, Gramina Hung. *és* Cypreaceae Hung. *gyűjteményeit. A két utóbbit azonban később eladta, s mivel a fentieken kívül minden egyéb gyűjteményét a szegedi egyetemnek adományozta, ránk végeredményében a roppant gazdag anyagnak csak kis töredéke maradt volna. Azért megkértük dr. Győrffy István szegedi prorektor urat, hogy a nekik jutott anyagból a duplumokat adományozzák vissza intézetünknek, amit a professzor úr készségesen meg is ígért. Az anyag azonban még a természetrajzi tár laboratóriumában van, s napról-napra várjuk a szegedi kiküldött megérkezését, s a gyűjtemény elszállítását, illetőleg az elkerülő anyag kiválogatását.*

Egyéb értékes adományok:
Horváth Jenő dr. szombathelyi ügyvédtől egy több mint 1.000 darabból álló általános ásványgyűjtemény,
Báró Baich Mihály alsószelestei földbirtokos úrtól 97 mű, köztük 91 évfolyam folyóirat 1.685 pengő értékben.[125]
Kétségtelen, hogy 1933 a legfontosabb eseménye a Gyöngyösapáti mellett fekvő homokbányában talált *Mastodon*-lelet volt. (Lelőhelyként számos irat Nagypösét említi.) A lelet kiemelését Pauer Arnold személyesen irányította a helyszínen (41. ábra).[126] S. Pável Judit múzeumtörténeti írásában idézi Pauer Arnold visszaemlékezését (S. Pável 1964): *Mire neki tudnak kezdeni az ásásnak, Méhely professzor már feltár egyet-mást, és a kiásott anyagot elkéri preparálásra. Egy év múlva érintetlenül küldi vissza. A Földtani Intézet akkori preparátorának, Háberl Viktornak érdeme, hogy egyáltalán megmaradt belőle valami.*

A múzeumi bizottság 1934. június 26-i értekezlete döntött az államsegély felosztásáról: a természetrajzi tár 300 pengőt kapott, tekintettel a *mamuth-lelet preparálására*.[127] A 300 pengőt Pauer a döntés napján fel is veszi.[128]

Az 1934-ben megvalósított eredményekről két jelentésben is olvashatunk. A két írás számos ponton átfed, de csak együttesen adnak hű képet a tárban folyó munkáról. A jelentés egyik változatában ezt olvashatjuk a *Mastodon*-lelet feldolgozásáról: *Elkészült a gyöngyösapáti* Mastodon*-lelet preparálása és ideiglenes elhelyezése. A preparálást a M. Kir. Földtani Intézet Igazgatója engedélyével Haberl Viktor, az intézet preparátora végezte Dr. Vigh Gyula osztálygeológus felügyelete mellett. A lelet 12 darabból áll: rekonstruált alsó állkapocs, 7 db fogtöredék, 2 agyar és 2 agyartöredék. A preparátor munkadíja 239 pengőt tett ki.*[129] 1934. évi jelentés egy másik változata már a további vizsgálati eredményekről is tudósított: *A lelet G. Schleisinger bécsi professzor meghatározása szerint* Mastodon grandincisivus *Schles., melynek maradványait eddig csak Pestszentlőrincről és Neszmélyről ismerjük. A lelet szakszerű feldolgozását a Vasi Szemlében fogjuk publikálni.*[130] A leletet Vigh Gyula felkérésére, a hozzá eljuttatott fogmásolat alapján határozta meg a bécsi tudós.

Pauer buzgóságát dicséri, hogy végül sikerült a *Mastodon*-maradványokat kipreparáltatni, majd azonosíttatni. Ha eddig nem hangsúlyoztuk volna Pauer érdemeit a gyűjtemény rendezésében, akkor a *Mastodon*-lelet

41. ábra. A Gyöngyösapáti mellett talált *Mastodon*-maradványok kiemelése, 1933
Figure 41. *Removal of the* Mastodon *remains, found near Gyöngyösapáti, 1933*

121 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1933/5.
122 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1932/30.
123 Pauer súlyos vakbélműtéten esett át.
124 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1933/81.
125 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. szám nélkül.
126 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1933/130.
127 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1934/23.
128 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1934/25.
129 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1934/62.
130 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1934/49.

meghatároztatása már önmagában is kiérdemelné az elismerésünket. A korábban már idézett jelentésből ilyen irányú tevékenységének számos további példájával találkozhatunk: *Folytatódik az előző évben megkezdett leltározás. Az állattani- és növénytani anyag leltározása befejeződött, az őslénytani leltár is hamarosan elkészül. Az ásványgyűjteményből számos darabot Budapestre küldtek azonosítás céljából. A növénytani anyag kétes példányait dr Moesz Gusztáv, vitéz Szepesfalvy János és Gyelnik Vilmos, az ásványtani anyagot Zsivny Viktor és Noszky Jenő azonosította.*

Pauer-nek a sors alig adta meg a gyűjtés örömét, de az is lehet, hogy személyisége az irodai munkát jobban kedvelte. Talán a *Mastodon*-lelet volt az egyedüli igazán említésre méltó „fogás" életében. A terepi munka helyett sokkal nagyobb buzgalommal fordult az osztályon őrzött gyűjtemények leltározásához és rendezéséhez. A gyöngybetűkkel megírt természetrajzi leltárkönyv is az ő kezemunkája (Pákay *et al.* ~1932–1940). Az 1934. évi jelentésben így számol be erről: *Az osztály őre az 1934. év folyamán folytatta az előző évben megkezdett leltározást. Ennek eredményeként az állattani és növénytani gyűjtemény leltára elkészült. Az ásványtani gyűjtemény leltározása is befejeződik rövid idő múlva, az őslénytani anyagé pedig az 1935. év folyamán szintén, ha a revideálásra kiadandó kétes anyag az illetékes szakértőktől idejében visszaérkezik. A leltárba vett anyag egy részét sikerült már leltári számmal is ellátni. Ezt a munkát, valamint a tárgyaknak magarázó szöveggel való ellátását 1935-ben folytatjuk. Munkánkat nagyon akadályozta, hogy osztályunk termeit a „Szombathelyi Hét"-tel kapcsolatban rendezett kiállítás céljára lefoglalták, úgyhogy augusztus- és szeptemberben a gyűjteményeket nem lehetett megközelíteni. Hosszabb időt vett igénybe a szekrényekbe való visszarakodás, ami még most sem fejeződött be, mert téli hónapokban csak a dolgozószobában lehet tartózkodni. (...) Elkészült a szakkönyvtár cédula-katalógusa.*

A rendkívül precízen elvégzett leltározás a következő eredményt adta: az állattani gyűjtemény 1295 tételből, a növénytani 7009 tételből állt. Az állatok között 793 rovar is szerepelt. Ez a darabszám meglehetősen kevés. Ha visszaemlékezünk arra, hogy a tár korábban nagy példányszámú rovargyűjteményeket kapott, érzékelhetjük, hogy a folyamatos fertőtlenítést igénylő rovarkollekciókból már csak töredék maradt meg. (Napjainkra a hajdani gyűjteményekből egyetlen példány sincs meg!)

A növénytani leltár alapján pontosan tudjuk, hogy hány tételt számlált Gáyer Gyula, illetve Piers Vilmos és Waisbecker Antal gyűjteménye. A.) Piers-gyűjtemény: 82 lapon 388 növény; B.) Waisbecker-gyűjtemény: 2086 lapon 2087 növény; C.) Gáyer-féle a.) virágtalanok 218 lapon 519 növény; b.) virágosak 102 lapon 92 növény; c.) levél, csíranövény, teratológia 15 lapon 18 növény; D.) *Herbarium Hortense* 819 lapon 811 növény; E.) *Cyperaceae etc. Fl. Exs. H.* 284 lapon 281 növény; F.) *Flora Exsicc. Hung. I-VIII. cent.* 697 lapon 886 növény. Azaz összesen 4303 lapon 5082 növény.

A cserekapcsolatok révén az osztály könyvtára is szépen gyarapodott, hiszen a *Vasi Szemle után 9 hazai és 38 külföldi intézettel, ill. egyesülettel állunk cserevi-szonyban*. A jelentés egy Pauer személyét érintő közléssel zárul: *Az osztály őrének (Pauer Arnold) családi nevét a nm. Belügyminiszter úr 1934. augusztus 7-én 14.059/1934 III/A sz. a. kelt rendeletével „Pákay"-ra változtatta.*[131]

A 49/1934. iktatószámú jelentésben további adatokat találunk: *A Szombathelyi Ünnepi Hét* [1934. szeptember 1–10.] *során a ... természetrajzi tári helyiségek kielégítő belső tatarozásban részesültek. A természetrajzi tár gyarapodása 6 db tárgy és 47 kötet szakkönyv, összes állománya 1295 db állattani tárgy és 7009 db növénytani tárgy.*

Az elhunyt dr. Gáyer Gyula muzeumi őr és szegedi egyetemi mtanár herbáriumát – melyet a megboldogult a szegedi egyetemnek hagyományozott – a szegedi egyetem április 19-én négy nagy ládában elszállíttatta. Bírjuk azonban Győrffy István professzornak, a szegedi Növénytani Intézet igazgatójának írásos ígéretét, hogy a duplumanyagot – főleg a vasmegyeit – visszakapjuk az egyetemtől.[132]

125 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. szám nélkül.
126 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1933/130.
127 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1934/23.
128 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1934/25.
129 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1934/62.
130 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1934/49.
131 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1934/62.
132 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 49/1934.

A Szombathelyi Ünnepi Hét alkalmából, szeptember 4-én leplezték le a Gáyer emlékére emelt emlékművet; a leleplezés ünnepi szónoka Lengyel Géza egyetemi magántanár, mezőgazdasági kísérleti állomásvezető volt. Gáyer életéről Lengyel Géza a Magyar Királyi Természettudományi Társulat Növénytani Szakosztálya 1934. április 12-i, 369. ülésén is megemlékezett, *Gáyer Gyula emlékezete* címmel. (Az ülés másik előadója Vajda Ernő volt, aki *Képek Vas megye növényvilágából* címmel vetítettképes előadást tartott.)[133]

Bendefy László 1935 első felében a Múzeumok Országos Főfelügyelősége útján gazdag ásványtani anyagot adományozott a múzeumnak.[134]

A *Mastodon*-lelet preparálása 239 pengőbe került. A Kultúregyesület 100 pengő segélyt szavazott meg e célra, de az 1934. évi jelentés[135] alapján csak 50 pengőt utaltak át. Feltehetően ezért vált szükségessé, hogy a tár 1935. december 24-én rendkívüli államsegélyt kér a lelet preparálási költségeinek fedezésére.[136] A Közgyűjtemények Országos főfelügyelője 1936. január 9-én kelt levelében 200 pengő gyorssegélyt nyújtott a tárnak.[137]

1935-ben a munka zavartalanul folyik. A gyarapodás 190 db tárgy, így az állomány 1935 végén: 1296 db állattani tárgy, 7009 növénytani tárgy, 1449 ásvány-kőzettani tárgy. Pákay (Pauer) elkészült az ásvány-kőzettani gyűjtemény és a szakkönyvtár leltározásával is. Feldolgozta a 350 darabból álló Dr. Horváth Jenő-féle 1933-as adományt, valamint Bendefy László 189 darabból álló bazaltanyagát, amelyet tulajdonosa – a Kemenesaljai Múzeum megszűntével – múzeumunknak adományozott (lásd feljebb). A 189 darabból 173 db Vas megyei és csak 16 volt Veszprém megyei. A növénytani gyűjteményben Pákay (Pauer) rövidesen befejezi a tobozgyűjtemény összeállítását és szemléltető módon történő kiállítását.[138]

Az 1936. évi munkaterv még jelentős előrehaladást ígér a gyűjtemény rendezettségét illetően: *A természetrajzi tár őre folytatja a meglevő anyag leltározását és ellátja a kiállított tárgyakat megfelelő feliratokkal. Megkezdi a vasmegyei rovarok, elsősorban bogarak gyűjtését. Amennyiben az anyagiak megengedik:*

a.) rendbe hozatja a fertőtlenítő ládát, hogy a kiállított tárgyakat és a bőséges herbáriumi anyagot a pusztulástól megóvhassa;

b.) a maggyűjteményt és a talajnem anyagot üvegekben állítja ki

c.) megkezdi kétéltűek, halak, puhatestűek és férgek gyűjtését s gondoskodik ezeknek folyadékban való preparálásáról;

d.) gyűjtené Vas megye jellemző növényeit, hogy azokat folyadékpreparátumban kiállíthassa.[139]

1936-ban azonban a tár nem részesült állami segélyben,[140] ezért a Múzeumi Bizottság 1936. július 2-án tartott ülésén Pákay (Pauer) Arnold óvást emelt az elosztás mikéntje ellen. Megnyugtatásul közlik vele, hogy a Kultúregyesület saját költségvetésébe beállított tári támogatást, amennyiben a vármegye és a város részéről megkapja a 200–200 pengőnyi rendkívüli segélyt.[141]

Az 1937-re szóló múzeumi munkatervhez a természetrajzi tár őre anyagiak híján nem készített tervet. A tár az 1935. évre – a *Mastodon*-lelet preparálására – kiutalt 200 pengő rendkívüli segélyt leszámítva – két év óta sem államsegélyben, sem egyesületi támogatásban nem részesült. A múzeumi összesített tervhez fűzött megjegyzés szerint: *Ha pár száz pengőhöz jutna, a mag- és talajgyűjtemény megfelelő elhelyezéséről s a fertőtlenítő berendezésről gondoskodnék.*[142] Pákay már eddig is 44 pengőt előlegezett a tárnak és 11 pengő kifizetetlen számlája van.[143]

A helyzet a következő évben sem javul. A Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége 1937. július 10-én kelt levelében értesítette a múzeumot az 1936–1937. évi 900 pengő államsegély elosztásáról. A természetrajzi tár ebben az évben sem részesült államsegélyben.[144] Egy kézzel írott *Ideiglenes elismervény* alapján azonban a tár őre 1937. július 17-én 100 pengőt mégis felvett.[145] Pável néhány

133 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 67/1934.
134 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 13/1935.
135 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1934/62.
136 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 45/1935.
137 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 2/1936.
138 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. jelzet nélkül.
139 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 36/1935.
140 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 46/1936.
141 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 48/1936.
142 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 71/1936.
143 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 88/1936.
144 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 41/1937.
145 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 42/1937.

nappal később levélben számolt be az esetről a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségének: *Az 1936/37. évi államsegély I. részleteképpen érkezett 450 pengőnek átvételét igazolva, egyúttal jelentem, hogy abból – itt történt téves kézbesítés folytán – 100 pengőt a természetrajzi tár vette fel, melynek őre azt nem akarja visszaszolgáltatni, miután múltévi elszámolását a magáéból fedezett hiánnyal zárta le. A fenntartó Kultúregyesületet fel fogom hívni, hogy ezt a 100 pengőt térítse meg az állami számlának.* A levél folytatásában a leltárkönyvekről számol be Pável: *A természetrajzi tárnak van 1./ a könyveiről egy cédulakatalógusa és Leltári Naplója, 2./ egyéb anyagáról pedig leltára és Növekedési Naplója. Ezek azonban szabadon álló ívek, melyeket a tár őre a folyamatban levő leltározás után akar csak beköttetni. Egyelőre – azt mondja – pénze sem volna a kötésre.* [146]

A Kultúregyesület elnökségéhez is azonnal levelet ír: *... az állami segélyből 100 (egyszáz) pengő az általam történt elhamarkodott és téves kézbesítés folytán a természetrajzi tár őréhez jutott (...).* A folytatásban kéri a 100 pengő megtérítését.[147] Az államsegély 1937. november 29-én folyósított második részletéből sem kapott a tár.[148]

Az iratanyagban ebben az évben találunk első ízben utalást arra vonatkozóan, hogy a Hosszúpereszteg határában fekvő üledékek ősmaradványokat rejtenek. (Horváth Ernő, aki 1953-tól vezette az osztályt, közel negyven év múlva a település közelében működő homokbányából jelentős mennyiségű gerinces- és puhatestűmaradványt gyűjtött.) A Veszprém és Rábahídvég között épülő közút hosszúpereszteg szakaszánál 2 db csontot találtak, amelyeket 1937-ben beszolgáltattak a múzeumba.[149]

A múzeum 1938. évre szóló, 1937. október 5-én kelt munkatervében a természettudományi tárral kapcsolatban igen szűkszavú a terv készítője: *pénz hiányában áll a munka, Pákay Gáyer levelezését rendezi.* A munkajelentés (kelt 1939. február 10.) sem számol be sokkal többről: *A tár állománya 1937. dec. 31-én 10254 db, gyarapodás 1938 során 188 db. Törzsállomány az év végén 10442 db. Anyagiak hiányában a tár őre csak a tárgyak konzerválásán és a Gáyer-féle levélhagyaték csoportosításán dolgozott.*[150]

A Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége 1938 elején részletes beszámolót kért az egyes tárakban a leltározottság mértékéről, a leltárkönyvek meglétéről. Pákay Arnold válasza a legkimerítőbb a többi őr pár soros leírásához képest. Ugyanakkor átfogó képet ad az elődök és az általa folytatott nyilvántartási gyakorlatról: *A természetrajzi tárnak 1908-ban – tehát a múzeum megnyitása idejében – készült leltára, amelyben az akkori őr, néhai Chernel István, szekrényenként és darabonként sorolta fel a meglévő állatokat annak megjelölésével, hogy kitől és honnan származnak. 1913-ig folytatólagosan felsorolja a gyarapodás anyagát is. Tulajdonképpen nem is leltár, hanem nyilvántartási napló féle volt.*

A gyűjtemény 1913-tól 1923-ig gondozatlanul állott, úgyhogy ezalatt az idő alatt a madarak egy része tönkrement, kisebb része egyáltalán nem volt feltalálható, amikor az új őr, néhai Gáyer Gyula dr. átvette és 1923. márc. 30-i bejegyzése szerint az anyagot számba vette. Gáyer kiselejtezési naplót nem készített, hanem piros tintával jelölte meg a hiányzó vagy kiselejtezésre ítélt tárgyakat.

Gáyer ettől az időtől kezdve új leltárt – helyesebben nyilvántartást – készített, részben készíttetett, amelyben felsorolásra került a tár akkori anyaga 1928 végéig. A felsorolás nem folytatólagosan történt, hanem a természet különböző köreibe (állat-, növény-, ásványország, őslénytani és irodalmi anyag) tartozó anyagot szekrényenként vagy csoportonként 1-gyel kezdődő sorszámokkal megjelölten – azonos tárgyakat egy sorszám alatt, de a darabszám feltüntetésével – sorolja fel a nyilvántartás céljára szolgáló könyvek egymástól távol eső lapjain. A gyarapodás bejegyzése többnyire az egyes megfelelő csoportoknál történt 1929-től 1931. augusztus 25-ig.

Gáyer külön jegyzéket készített a képekről és cédulakatalógust Vas vármegye természetrajzi irodalmáról, meg a Herbarium hortense anyagáról, de annak megjelölése nélkül, hogy az egyes tárgyak hol találhatók. A kiállított tárgyakat – a fényképek kivételével – nem számozta meg.

A bútorokról leltár nem készült és máig sincs.

Mikor a szertárt 1933-ban átvettem, első dolgom volt a leltár szerint feltüntetett anyagot számba venni. Kitűnt, hogy a szekrényekben lévő anyag tekintélyes része egyáltalán nincs leltározva. Áll ez főként a vasmegyei ásvány, kőzet- és őslénytani anyagra, amelyet a szertár emez ágainak őre, Bendefy László dr. összehordott. De nem készült leltár a herbáriumi anyagról sem. Kitűnt az is, hogy a szertárban sok, nem múzeumba való anyag van.

Ezért célszerűnek találtam az egész anyagot átrevideálni, a meg nem felelő tárgyakat kiselejtezni. Ezekről jegyzéket nem készítettem, mert felesleges időfecsérelésnek tartottam. A dolgozószoba fiókjaiban azonban megőriztem őket. A revízióban segítségemre voltak – legalább részben: Moesz, Szepesfalvy, Kőfaragó, id. és ifj. Noszky urak is a Nemzeti Múzeumból.

A revízió megejtése után a szertár anyagát megfelelően kiállítottam, néhány tárgy kivételével, amelyeknek kiállítását anyagiak hiányában egyelőre el kellett halasztanom. Minden tárgyat leltári számmal és megfelelő felirattal láttam el.

Leltár céljaira megfelelő nyomtatványokról gondoskodtam, amelyeknek rovatai az egyes tárgyakra vonatkozó mindenféle adat feltüntetésére alkalmasak. A leltár kész, beköttetésére azonban sor még nem kerülhetett, részint anyagiak hiányában, részint pedig azért sem, mert az összes tárgyak kiállítása után még egy gyökeres revíziót tartok szükségesnek.

Növekedési napló van, külön selejtezési napló is lesz.

A szertárban elhelyezett szakkönyvtárról szintén készítettem leltárt. Ebbe jegyzem be a gyarapodást folytatólagosan. Erről a szakkönyvtárról ideiglenes – ceruzával készült – cédulakatalógusom is van.

A régi nyilvántartási könyveket megőriztem, de az egyiket felhasználtam saját feljegyzéseim céljaira akkor, amikor a szertár átvétele után a gyűjtemény anyagát számba vettem.

Fel kell hívnom a figyelmet a régi leltárakban talált szokatlan feljegyzésekre: a szertár őrei nem mint gyűjtők, hanem mint ajándékozók szerepelnek benne.[151]

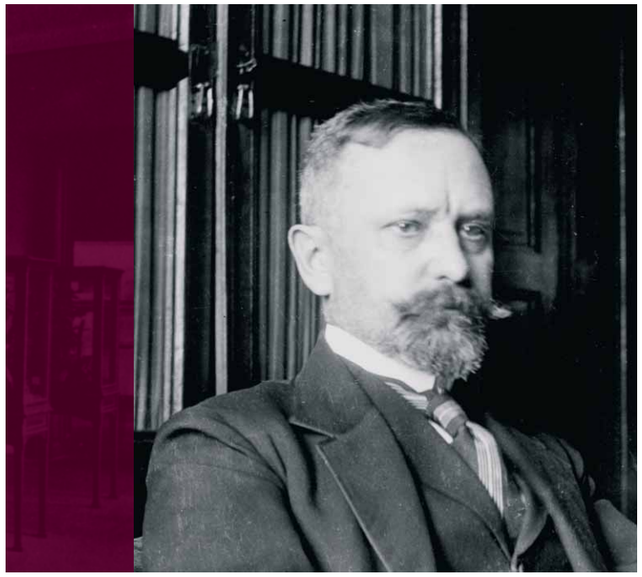

42. ábra. Visnya Aladár (1878–1959), Vas megye utolsó polihisztora, a Kőszegi Múzeum alapítójának arcképe
Figure 42. *Portrait of Aladár Visnya (1878–1959), the last polymath of Vas County and founder of the Kőszeg Museum*

A következő, 1939. évi munkatervben szinte szó szerint ugyanez olvasható: *A tár őre Gáyer levelezését leltározza.* (Pável kézírásos levele, kelt 1938. október 3-án.)[152] A Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége részére ugyanezen a napon terjesztette fel a munkaterveket. Az eddigi gyakorlattól eltérően az egyes tárak őrei által készített tervezeteket juttatta el a főfelügyelőségnek és nem készített összegzést. Pákay 1938. szeptember 25-én kelt tervezete így szól: *A természetrajzi tár őre, ha átalányt kap, végrehajtja azokat a munkaterveket, amelyeket már évekkel ezelőtt kitűzött maga elé. Ezek a korábbi évek előirányzatában már szerepelnek. Ha átalányt megint nem kap, úgy csak arra törekszik, hogy a meglevő állományt a pusztulástól megmentse. Egyébként most Gáyer levelezését leltározza s ezt a munkát a jövőben is folyatja.*[153] (Gáyer levelezése 1945-ben tűnt el, amikor a múzeumi gyűjteményeket számos betörés és fosztogatás sújtotta. Lásd Pákay 1964-ben, Horváth Ernőhöz írott levelét: 160. lábjegyzet.)

A következő években némileg javult a tár helyzete, hiszen az 1941. évi államsegélyből a természettudomány is részesedett. A Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége értesítse alapján: *Az államsegély az 1941. költségvetései évre 600 pengő, amelyet az egyes gyűjteménycsoportok között arányosan kell felosztani.*[154] 1941. december 22-én a természetrajzi tárra eső részt, azaz 100 pengőt, Pákay helyett a régiségtani tár őre, Szigety Remig vett fel.[155]

147 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 47/1937.
148 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 68/1937.
149 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 7/1937.
150 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 36/1938.
151 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 17/1938-1-3.
152 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. jelzet nélkül.
153 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 29/1938.
154 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1941/108.
155 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1941/119.

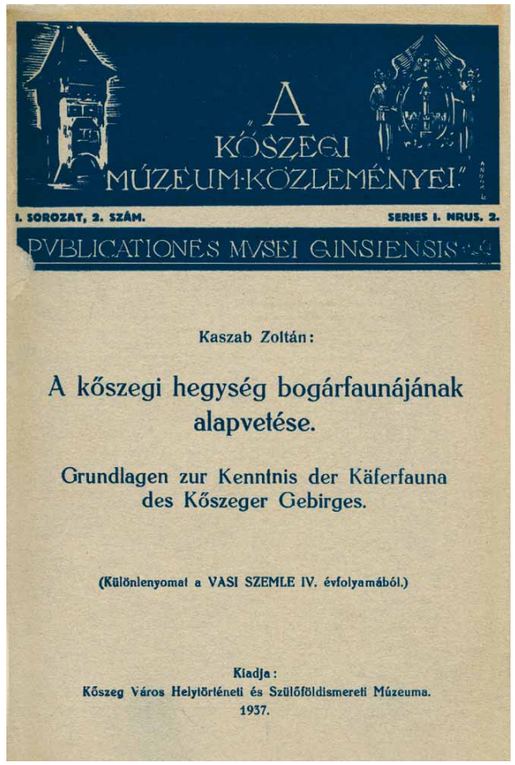

43. ábra. Kaszab Zoltán publikációja a Kőszegi-hegység bogárfaunájáról (1937)
Figure 42. *Zoltán Kaszab's publication on the beetle fauna of the Kőszeg Hills (1937)*

44. ábra. Végh Gyula bozsoki nyaralásai során gyűjtött rovargyűjteményének egy példánya *(Chrysolina fimbrialis)*. A gyűjteményt napjainkban a Savaria Múzeumban őrzik.
Figure 44. *A specimen* (Chrysolina fimbrialis) *from the insect collection gathered by Gyula Végh during his holidays in Bozsok. The collection is now kept in the Savaria Museum.*

Az 1942. évi tervben (kelt: 1941. október 20.) végre érdemi munka körvonalazódott: *A budapesti Tudomány Egyetem állattani intézete által Kőszeg vidékén Dudich professzor vezetésével folytatott gyűjtésből kapott anyagnak rendszertani elrendezése és leltározása. Ha az anyagiak megengedik, a hiányzó gerinces-állatfajok (elsősorban csúszómászók, kétéltűek és halak) gyűjtése. Szerényebb anyagi viszonyok mellett csak a meglévő anyag fertőtlenítésére és megőrzésére lehet gondolni.*[156] A Dudich-féle gyűjtés példányai napjainkban is a tár rovargyűjteményének becses részét képezik. Korábban úgy gondoltuk (Vig 1998, 2000, 2003), hogy a gyűjteményt eredetileg a Kőszegi Múzeumban helyezték el – hiszen Visnya Aladár (42. ábra) is tevékeny részt vállalt a gyűjtésből –, és csak Horváth Ernő idejében került át a Savaria Múzeumba. Dudich professzor, a Pázmány Péter Tudományegyetem Állatrendszertani Intézete tanáraival és hallgatóival, valamint az Országos Természetrajzi Múzeum kutatóival 1936–1937-ben gyűjtött a Kőszegi-hegységben. A gyűjtött anyagot feltehetően Budapesten preparálták, cédulázták és azonosították, majd a nagyobb sorozatokból juttattak példányokat a szombathelyi múzeumnak. A gyűjtések eredményei számos kiadványban láttak napvilágot (43. ábra). Feltehetően Visnya Aladár közreműködésével került a Savaria Múzeum gyűjteményébe Végh Gyula bozsoki nyaralásai alatt gyűjtött bogárkollekciója (44. ábra) is és szemet gyönyörködtető növényábrázolásai (45. ábra). Pákay a rovargyűjteményt egyendobozokba, az akkor elfogadott rendszertani besorolást követve helyezte el.

Az 1942. évi államsegély 800 pengő volt, ami kizárólag muzeális anyaggal való gyarapításra használhatott fel az intézmény.[157] Munkajelentés nem lelhető fel erre az évre, így az esetleges gyarapodásról nincs adatunk.

Az 1943. évi munkaterv (kelt 1942. november 7.) szerint: a munka a természetrajzi tárban a konzerválásra szorítkozik. Pákay az állami segélyt gipszből készült ősállatmakettek vásárlására kívánja fordítani, hogy ezáltal szemléltesse a tár őslénytani anyagát. (A maketteket a Magyar Nemzeti Múzeumban készítik Tasnádi–Kubacska András irányításával.) Az évi államsegély 2500 pengő volt.[158] Újra csak önmagunkat tudjuk ismételni, hogy munkajelentés hiányában nincs semmilyen adat a birtokunkban, hogy a tervekből mi valósult meg. Feltehetően az intézmény nem vásárolt gipszmaketteket, mert ilyeneknek nyomát sem találtuk.

Az 1944. évi munkaterv (kelt 1943. november 8.) megismétli az előző év feladatait.[159] 1944. december 6-án érkezik meg államsegély, amelynek a természetrajzi tárra eső részét Pákay fel is vette.[160]

A háború alatt feltehetően mindennemű munka szünetelt a tárban, és a hiányos iratanyag nem nyújt támpontot arra vonatkozóan, hogy akár csak feltételezésekbe bocsátkozhatnánk.

A háború vége után a múzeum az újrakezdés nehéz időszaka előtt állt. Pável kézzel írt levélben, 1945. november 16-i keltezéssel adta fel az intézmény 1946. évi munkatervét: *A természetrajzi tár feladata lesz a pontos leltározással a hiányok megállapítása, a berendezés helyreállítása és pótlása, új elrendezés és kiállítás továbbá a restaurálás.*[161] A tár több mint 300 példányból álló madárgyűjteményének legnagyobb része, számos egyéb gerinces preparátummal együtt megsemmisült meg; közöttük több ritkaság is elenyészett. Napjainkra egyedül a leltárkönyv alapján kaphatunk képet a gyűjtemény egykori gazdagságáról. Csaba József (1964) egyik rövid közleményében közölt részleteket a régi leltárkönyvből.

A természetrajzi tár sanyarú idők elé nézett, hiszen vezető nélkül maradt. (Ebben a tekintetben nem volt egyedül, hiszen a többi tár is gazdátlan volt.) Hogy pontosan mikor és milyen körülmények között mondott le Pákay a tár vezetéséről, nem tudjuk, viszont rendkívül érdekes tártörténeti mozzanatokra világít rá egy 1964-ben, Horváth Ernőhöz írott levelében: *A múzeum természetrajzi tárának vezetésére Gáyer halála után kértek fel, de hivatalosan csak 1933-ban választottak meg. Ennek az évnek az őszén súlyos vakbélműtéten estem át, úgyhogy csak a tanév 2. felében tanítottam csökkentett óraszámmal. Szabadidőmet arra használtam fel, hogy Piers és Waisbecker herbáriumait katalogizáljam, mert ez mindaddig nem történt meg. Majd sorra került a madárgyűjtemény rendezése, leltározása,*

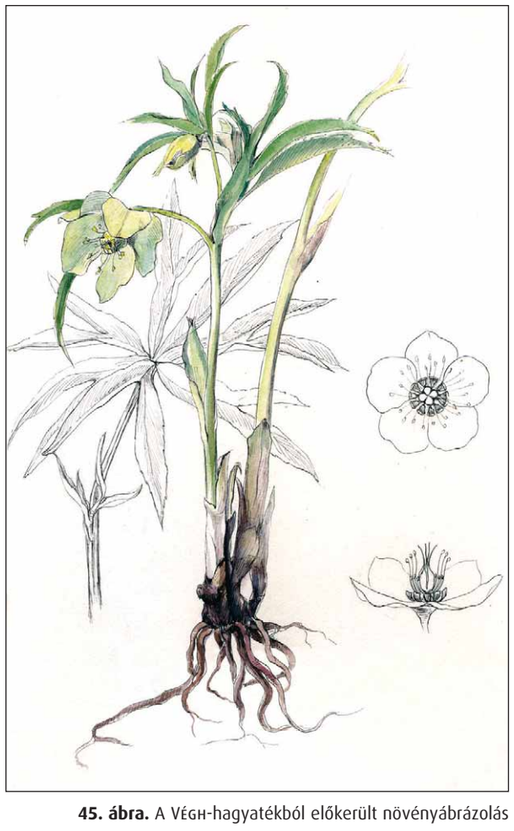

45. ábra. A Végh-hagyatékból előkerült növényábrázolás (kisvirágú hunyor – *Helleborus dumetorum*) Végh Gyula rajztehetségét mutatja
Figure 45. *A plant illustration found in the Végh legacy (small-flowered hellebore –* Helleborus dumetorum*) shows Gyula Végh's talent for drawing*

feliratokkal való ellátása. Később a Bendefy gyűjtötte ásvány- és kőzetanyag került sorra. Tehát semmi tudományos munka, hanem csak az állag megóvása, mert erre senkinek nem volt gondja. Chernel gyönyörű madárkollekciója az első háború folyamán sokat szenvedett, a hiányokat Gáyer kérésére Molnár molnaszecsődi ny. körjegyző igyekezett pótolni értékes anyagával. Chernel a háború után be se igen nézhetett a múzeumba, s rövidesen meg is halt. Talán befolyásolta az a körülmény, hogy sógorát, Miske Kálmán bárót a háború után sokat zaklatták. Nem tudom Gáyer mikor vette át a tár vezetését. Ő nem volt muzeológus, florista, aki

156 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1941/94. A munkaterv Pákay kézírásával jelzet nélkül a dokumentumhoz csatolva megtalálható az adattárban. Tartalmát tekintve szinte szó szerint megegyezik a felterjesztett munkatervvel.
157 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1942/14.
158 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 164/1943.
159 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 84/1943.
160 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1944/73.
161 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1945/65.

46. ábra. Jeanplong József (1919–2006) botanikus (jobbra) Aumüller István (1903–1988) burgenlandi biológus, bibliográfus főiskolai tanár társaságában, 1967-ben
Figure 46. *József Jeanplong (1919–2006) botanist (right) with István Aumüller (1903–1988) Burgenland biologist, bibliographer and college teacher*

irodalmi munkásságának élt. E mellett kitűnő bíró, aki nem ért volna rá, hogy a tár rendezésével bibelődjék. Mikor 1944-ben a németek a Gyöngyös hídját felrobbantották, a múzeum természetrajzi tára, különösen folyosói bejárati része annyira megrongálódott, hogy az ott lévő szekrények tartalma nagyrészt megsérült, vagy elpusztult. A felszabadulás folyamán eltűntek az én munkaruháim, a Gáyer gyűjtötte katonai térképanyag (a monarchia egész területét felölelő) és Gáyer levelezése. (...) A vandál pusztítás után nem is volt már kedvem bemenni a tárba. (...) 1913 óta értekezleti jegyző voltam 1935-ig. Ez azt jelentette, hogy az igazgatói irodát én vezettem. E mellett 10 évig a rendház házgondnoka (konyhamester) is voltam, tehát nem sok időm maradt botanikára, annak ellenére, hogy Gáyer Gyulában mesteri vezetőre tehettem szert. De hát érzékem se volt a tárgy iránt, amelybe rendi szükségletből csöppentem, aki inkább a história és a földrajz felé vonzódtam. Igazán csoda, hogy mégis sikerült több természetrajz iránt érdeklődő utódot nevelnem: dr. Bendefy László, dr. Iharos Alfonz[162] és Kopácsi Lóránt[163] rendtársaimat, dr. Dallos Istvánt, Pauer Pistát és egy Szirmai nevűt, ki most a vetőmagvizsgáló (?) állomáson működik. Én gimnáziumunk és a szombathelyi líceum egykori tanítványainak adatait gyűjtöttem össze (1808–1867; ill. 1817–1848/50). Most azonban ezek kiadására semmi reményem nincs...[164]

Mindennél jobban érzékelteti az intézmény helyzetét, hogy Szakonyi László, múzeumi laboráns volt az, aki 1947. január 3-án kelt levelében értesítette a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségét, hogy január 2-án, reggel 3 órakor meghalt Pável Ágoston. Egyben kérte a további intézkedéseket.[165] A válasz is Szakonyi-nak érkezett, hogy az intézmény ideiglenes igazgatásával dr. Fáy Ervin premontrei kanonokot bízták meg.[166] A későbbiek során is számos levelet kap meg hivatalból. Fáy Ervin igazgatón kívül Szakonyi volt az egyetlen alkalmazottja a múzeumnak,[167] és ténylegesen ő felügyelte az épületben folyó felújításokat is. Fáy Ervin 1947. évi jelentése újra csak szűkre szabott, hiszen eredményről semmit nem írhatott: *A múzeum naplói (leltári és beszerzési) a háború folyamán kárt nem szenvedtek. (...) Az egyes tárak vezetés nélkül vannak...*[168]

A következő év már az építkezés és a felújítás jegyében telt. A természetrajzi tárban muzeológiai munka nem folyt. Az első említésre méltó esemény az évben, hogy kutatási engedélyt kért és kapott az a Jeanplong

162 Iharos Alfonz Gyula (1910–2002), premontrei gimnáziumi tanár, zoológus. 1929-ben lépett a csornai premontrei rendbe, 1934-ben szentelték pappá. 1937-től a keszthelyi, 1941-től a szombathelyi, majd 1943-tól ismét a keszthelyi premontrei gimnázium természetrajz-földrajz szakos tanára. 1944-ben a keszthelyi Mezőgazdasági Főiskolán a mezőgazdasági növénytan előadója. 1950-től az balatonfenyvesi plébánia szervező lelkésze. A medveállatkák (Tardigrada) nemzetközileg ismert kutatója. Több mint 50 új fajt és egy új genuszt írt le. A Kőszegi-hegységben 1936–1937-ben gyűjtött Tardigrada-anyagot is ő dolgozta fel és közölte.
163 Kopácsi Lóránt (1904–2002) premontrei gimnáziumi természetrajz-kémia szakos tanár, a szombathelyi premontrei gimnázium igazgatója. 1964-től Szombathely–Kámon plébánosa.
164 Idézi Balogh & Kovács (2002).
165 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1946/3.
166 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1946/4.
167 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1947/10.
168 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1948/26.

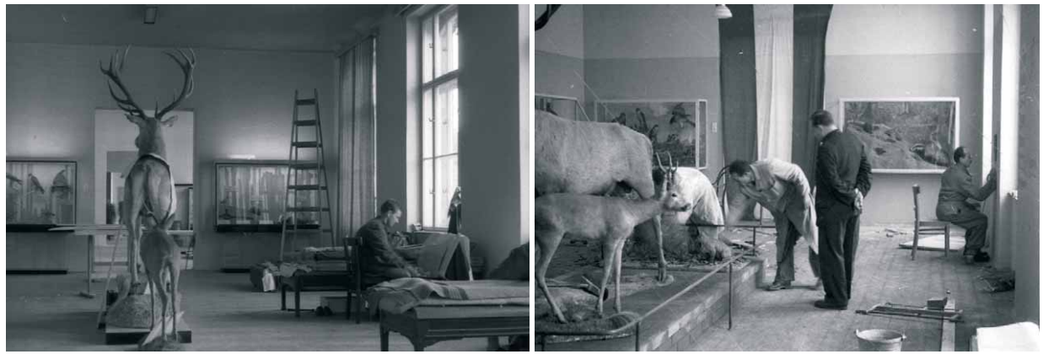

47.1–2. ábra. Készül a múzeum új állandó kiállításának természetrajzi része, 1950 (Savaria Múzeum, STTF.3.988., FH.123.)
Figure 47.1–2. *The natural history section of the new permanent exhibition in preparation, 1950 (Savaria Museum, STTF. .988., FH.23.)*

József[169] (46. ábra),[170] aki különösen Horváth Ernő idejében kimerítő botanikai kutatásokat végez a megyében és jelentős herbáriumi anyaggal gazdagítja a tárat. A kutatási engedély záradéka értelmében sem műtárgyat, sem könyvet nem volt szabad kivinnie az épületből, hiszen a múzeum anyaga a Kultúregyesület megszüntetése miatt jogi értelemben zárolt volt. Az 1948. évi munkajelentés szerint: *A leltárkönyvekben az utolsó bejegyzések 1944. végén történtek. Leltári anyagban gyarapodás nem volt.*[171]

Bendefy László ebben az időben miniszteri műszaki tanácsosként újra Vas megyében dolgozott. Ekkor sem feledkezett meg arról az intézményről, ahol első kutatói lépéseit megtette. Egy 1948. november 15-én kelt köszönőlevélből tudjuk, hogy értékes Vas-hegyi geológiai gyűjteményt juttatott a múzeumnak. A levélen utalás olvasható arra vonatkozóan is, hogy Ferencz Károlynak[172] a köszönetet postai kártyán küldték el, feltehető, hogy tőle is érkezett valamilyen felajánlott gyűjtemény.[173] Bendefy egy későbbi levelében jelzi, hogy utasítja a minisztérium geológusait, hogy *a Kőszegi-hegység újrafelvételezése során gyűjtött kőzettani anyagból is állítsanak össze egy teljes sorozatot,* amit eljuttat a múzeumba. Az *Évi Jelentés*-ből is küldet egy példányt, mert ebben közölték a kőszegi-, lánzséri és Vas-hegyi felvételezések eredményeit. Felajánl a múzeum számára egy-egy, budapesti lakásán tárolt, hajtogatatlan térképet a Kőszegi-hegységről és a Vas-hegyről. Kéri ezek elvitelét.[174]

1949 januárjában végre megoldódik a múzeum vezetésének kérdése, Dömötör Sándor kerül a hamarosan államosított intézmény élére. Az államosítás lehetővé teszi a romok eltakarítását, az épület helyreállítását, s 1950-ben a természet- és néprajzi állandó s az orvostörténeti időszaki kiállítás megnyitásával intézményünk kitárhatja kapuit a nagyközönség előtt (47.1–2. ábra) (Horváth 1958).

Dömötör Sándort, minden bizonnyal aggasztotta a gazdátlan természetrajzi gyűjtemény állapota. Egy véletlen találkozás folytán rövid ideig a tár anyagának külső segítség igénybevételével történő rendezése is felmerült. Dömötör Sándor felesége találkozott Schmidt Antallal a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségén, aki az asszony közvetítésével érdeklődött nála, tud-e Szombathelyen akvarista üzletet. Dömötör írásos válaszában – a szombathelyi akvaristákon felül – főleg a múzeum természetrajzi tárával foglalkozott: *Nem tudom, hogyan állasz most a világban, de roppant érdekesnek találnám, he lejöhetnél egy pár hétre ide a szombathelyi múzeumba a természetrajzi tár rendbehozatalára. Annyira haladtam a piszokeltakarítással, hogy most már csak egy jó szakember közreműködése és útmutatása hiányzik. Hivatalosan írtam ebben az ügyben Radnótinak*[175] *is. Ha úgy vagy, hogy vállalkozhatsz ilyenféle munkára, nagyon szívesen látnálak.*

169 Jeanplong József (1919–2006)
170 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1948/81.
171 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1949/69.
172 Ferencz Károly, Vas megyei születésű geológus. Geológiai kutatásokat végzett az ország szinte minden részén. 1953–1960 között Albániában, Mongoliában és Kínában, 1961–1975 között a nyugat-afrikai Guineában: Albániában feltárta a thumani mocsárvilágot, Mongoliában és Kínában a hőforrásokat. Guineában berill, thurmalin, kaolin, gyémánt és rubin lelőhelyeket fedezett fel. 1975 után a Magyar Állami Földtani Intézetben dolgozott. Gyűjteményét a csempeszkopácsi Pungor Zoltán Múzeum őrzi.
173 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1948/96.
174 Savaria Múzeum, Történeti Adattár, SMTA. 1948/111.
175 Radnóti Aladár, a főfelügyelő általános helyettese.

Válaszában Schmidt – nehéz anyagi helyzetére való tekintettel – örömmel venné, ha a múzeumban segédkezhetne. Magáról csak pár szóban beszél: *most színörökléstani kísérletekkel foglalkozom exotikus halakon, s ez a tanításon kívül kitölti minden időmet.* Időközben Dömötör Sándor ötlete tárgytalanná vált, mert a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége értesítette a múzeumot, hogy a tár rendezésére dr. Endrei Sebőt [dr. Endrődi Sebőről van szó] bízta meg, aki júliusban érkezik Szombathelyre.

Az 1953-as év természetrajzi vonatkozású minikiállítása a múzeum egy érdekes kezdeményezésének része volt. A múzeum és a TIT különleges marketingfogása volt, hogy a Nagyszállótól a vasútállomásig vezető forgalmas Sztálin úton „kirakatkiállításokat" rendeztek, melyek részben a múzeumi állandó kiállítások megtekintésére csábították – a rendezők szándéka szerint – a járókelőket. Ebben a sorozatban mutatták be a bérbaltavári leleteket is.[179]

Jól mutatja a természetrajzi tár elhagyatottságát, hogy az 1952-es iratanyagban található, a múzeum egészére kiterjedő ingóságok leltárában a természetrajzi osztály helyiségeinek leltára nem is szerepel. A tár minden tekintetben szakértő kezekre és vezetőre várt.

HORVÁTH ERNŐ – A TERMÉSZETTUDOMÁNYOS MUZEOLÓGIA KITELJESEDÉSE

1953. december 16-án érkezik a Savaria Múzeumba Horváth Ernő (1929–1990) (48. ábra), akinek nevével a természettudományi osztály történetének több mint három és fél évtizedes korszaka fémjelezhető. Ebben az évben végez az ELTE földrajz–biológia tanári szakán, s a Természettudományi Múzeum Növénytárában, majd a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztály tölt néhány hónapot. Ezek után Szombathelyen folytatódik a vasi föld élő és élettelen környezete természettudományos megismerését három évtizeden keresztül „vezénylő" tudós szakmai pályája. (Életútját és szakirodalmi munkásságát részleteiben Papp (1992), illetve Balogh (1992, 2001b) ismertette.) Nekifog a mintegy évtizedig szakmai gondozó nélkül maradt természetrajzi gyűjtemény számbavételének, hogy mentse a menthetőt, illetve pótolni próbálja a veszteségeket (Horváth 1958). Polihisztor-szemléletű szakember, sokoldalú érdeklődéssel és gyűjtőtevékenységgel.

48. ábra. Horváth Ernő (1929–1990) paleobotanikus, az osztályon leghosszabb ideig működött muzeológus
Figure 48. *Ernő Horváth (1929–1990) palaeobotanist, the museologist who was active for the longest time in the department*

Fő kutatási területe az ősnövénytan s az idők folyamán a természetrajzi gyűjteményt is e téren gyarapítja legintenzívebben. A hazai földtörténeti harmadidőszak végi és negyedidőszaki flórát vizsgálja. Első jelentős munkája a megyaszói (Zempléni-hegység) alsó-pannon flóra feldolgozása, amelyet tanítómestere, Andreánszky Gábor[176] professzor felkérésére végez el (1954). Amíg Vas megye területéről 1956-ig csak két ősnövénylelőhely volt ismert, addig annak megsokszorozásán túl a Savaria Múzeumban létrehozza az ország leggazdagabb pannóniai korszaki ősnövénygyűjteményét, amely nemcsak országos, de nemzetközi jelentőségre is szert tesz. Az 1963 előtti évtizedből csak nagyon hiányosan rendelkezésre álló, továbbá az 1963-tól 1980-ig publikált, majd újra kéziratos munkajelentésekben szereplő ősnövényi gyűjteménygyarapodás részleteinek, valamint paleobotanikai tárgyú tudományos feldolgozó munkásságának részletes ismertetésétől e helyütt eltekintünk, megjegyezve, hogy áttekintésével Balogh (1996a) foglalkozott. Mivel az ősnövénygyűjtemény feldolgozottsága elhunytakor nem teljes, az 1990 óta Hably Lilla budapesti paleobotanikus és munkatársai (O. Fischer, Z. Kvacek, Szakmány Gy., J. Kovar-Eder) által folytatódik (Hably 1996). A humán tudományok művelőivel való kapcsolattartás szempontjából is jelentős, hogy régészeti növénytani (archeobotanikai) vizsgálataival számos alkalommal járul hozzá a régészek munkájának sikeréhez (Tóth 2006). Mindemellett a fák évgyűrűelemzésén alapuló kormeghatározási (dendroklimatológiai) vizsgálatokkal is foglalkozik. Részletes kritikai feldolgozás tárgyává teszi hazánk legrégebbi – Clusius-tól származó – ősnövénytani adatközlését a Vas vármegyei Csádhegyről leírt ősfáról *(Lithoxylon).* A térség ősnövényvilága felkutatásának céljával Horváth Ernő révén az osztály 1963-ban a Bakony-, 1975-ben pedig a Mecsek-kutató programba is eredménnyel kapcsolódik be.

Horváth Ernő érkezésekor a múzeum recens növénygyűjteménye a Waisbecker- és Piers-féle anyagból, Gáyer és kis részben Visnya Aladár gyűjtéséből állt, kiegészülve két exsiccata-kiadvánnyal (Degen Árpád: *Magyar sásfélék, szittyófélék, gyékényfélék és békabuzogányfélék gyűjteménye, I–V. kötet; Flora Hungarica Exsiccata a sectione botanica musei nationalis hungarici edita, centuria I–VIII.).* Freh Alfonz[177] (49. ábra) *Herbarium Florae Ginsiensis* és *Herbarium Gymnasii Ginsiensis* nevű gyűjteményei itt létének első, eddig fellelt nyoma az 1956. tavaszán készült kataszteri összesítő. Az ötvenes évek közepétől Horváth a fenti anyagot évről-évre gyarapítja, létrehozva a Vas megye újabb kori növényvilágát képviselő, *Flora Comitatus Castriferensis* nevű gyűjteményrészt. Jórészt ide kerülnek a ma is fontos forrásműnek számító, Jeanplong Józseffel Vas megye ritka és védelmet érdemlő növényeiről (1962) írott tanulmányukban szereplő növények példányai, de később az *Alpokalja Természeti Képe* program során gyűjtött anyagok túlnyomó része is (a program első kilenc évében a herbárium gyarapodása közel huszonötezer tétel; Horváth 1987b). Jeanplong Józseftől már a program beindulása előtti időkből is jelentékeny herbáriumi anyagot kap a múzeum. Horváth az ala-csonyabbrendűeket (gombákat, mohákat, zuzmókat) is gyűjti. Emellett a gombagyűjteményt az 1960-as évektől Vass Anna pécsi mikológus, a mohagyűjteményt az 1970-es évektől Galambos István zirci bryológus, a zuzmógyűjteményt az 1960-as évek elejétől Verseghy Klára, az 1970-es évek második felétől pedig Kiss Tamás lichenológusok gyarapítják jelentékenyen. Noha Horváth rendszeresen gyűjt, de a határozást a nehéz családoknál nem vállalja (Jeanplong *in litt.* 1996. július 11.). A herbáriumi cédulák tanúsága szerint az 1966 szeptembere előtti növények jelentős részét Tallós Pál erdész-botanikus határozza meg. E téren még Jeanplong József van segítségére, aki szülőföldjére rendszeresen visszajárva leggyakoribb útitársa a megye-szerte tett botanikai kirándulásokon (Balogh 1997). A 20. század második felének külső gyűjtői közül – Csapody István herbáriumának idekerülése előtt – a gyűjteményben a legtöbb lap Jeanplongtól van. Horváth Ernő érdeme, hogy a vasi arborétumok, kastélykertek, parkok növényeinek folyamatos gyűjtésével gyarapítja a Szenczy Imre,[178] majd közel száz évvel később Gáyer Gyula által is megörökíteni szánt, régóta híres vasi kertkultúra bizonyító anyagát *(Herbarium Hortense)*. Ez a gyűjtemény segíti az ősnövény-meghatározásokat is, ugyanis számos, nálunk ma dísznövénynek számító egzóta a harmadkorban még élt itt.

Az időszak egyik első rendelkezésre álló kéziratos munkajelentéséből kiderül, hogy 1961. december 31-éig elkészült a természettudományi osztály teljes raktári anyagának revíziója; ez 20 365 darab, benne 17 825 kataszteri és 2540 leltári nyilvántartásban szereplő tárggyal.[180] A gyűjtésben szenvedélyes Horváth Ernő a muzeológiai munka terén is alapos. A gyűjtemény gondozása, preparálása, nyilvántartása mindig fontos szempont nála, amelynek időnként korlátot legfeljebb a rendelkezésre álló preparátori, illetve gyűjteménykezelői segítség korlátozott mivolta vagy hiánya szab (vö. például a fénykép- vagy a tudománytörténeti gyűjtemény leltározása).

175 Radnóti Aladár, a főfelügyelő általános helyettese.
176 Andreánszky Gábor, báró (1895–1967), paleobotanikus, elsősorban a földtörténeti harmadidőszak ősnövényeinek kutatója, az MTA tagja. Jelentősen hozzájárult Vas megye ősnövény-maradványainak feltárásához is. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen Horváth Ernő professzora volt.
177 Freh Alfonz (1832–1918), botanikus, kőszegi benedekrendi tanárként Chernel István is tanítványa volt. A kőszegi botanikus triász (Freh Alfonz, Waisbecker Antal, Piers Vilmos) legidősebbjeként elsőként foglalta össze a környék növényvilágát. Növénygyűjteményeit a Savaria Múzeum őrzi.
178 Szenczy Imre (1798–1860), Keszthelyen és Szombathelyen is működött premontrei tanár, majd a rend csornai prépostja, klasszika-filológus, pedagógus, botanikus, teológiai cikkek, kötetek írója és fordítója. Savaria Múzeumban őrzött herbáriuma a korabeli kerti kultúra felbecsülhetetlen értékű dokumentuma.
179 Savaria Múzeum, Néprajzi Adattár, SMNA. 240. II.11–12.
180 Horváth, E. (1962): A Savaria Múzeum Természettudományi Osztálya 1961. évről szóló munkajelentése. – Savaria Múzeum Természettudományi Osztálya, 25-2/1962. Szombathely, 1962. január 5.

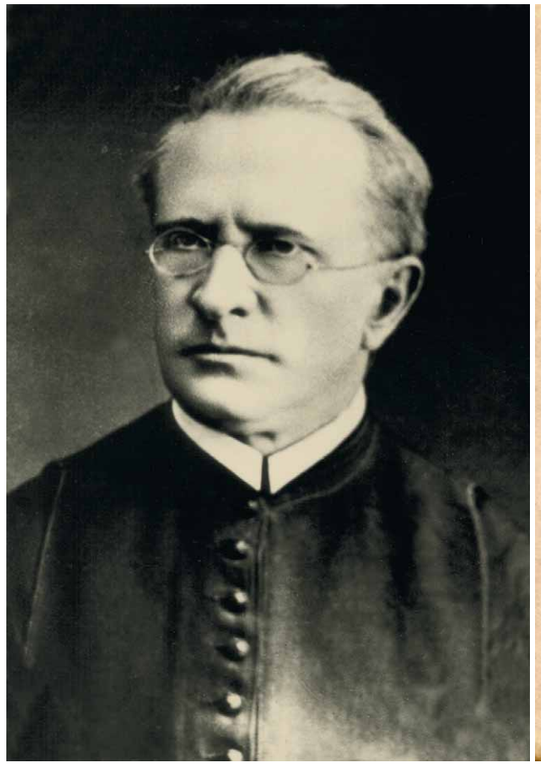

49. ábra. Freh Alfonz (1832–1918) benedekrendi természetrajztanár, botanikus. Kőszeg környéki növénygyűjteményeit a múzeum őrzi
Figure 49. *Alfonz Freh (1832–1918) natural history teacher and member of the Benedictine order, botanist. His plant collections from the Kőszeg region are kept in the museum*

50. ábra. Csaba József (1903–1983) amatőr nyelvész, néprajzkutató, ornitológus, a Természettudományi Osztály szorgalmas külső munkatársa
Figure 50. *József Csaba (1903–1983) amateur linguist, ethnography researcher, ornithologist, diligent external member of the Natural History Department staff*

Az időszak első, nyomtatásban is megjelent munkajelentésében Horváth Ernő így összegzi az aktuális helyzetet: *A Vas megyei Múzeumok szervezetében a természettudományi kutatások elsősorban a Savaria Múzeum Természettudományi Osztályán folynak. Sajnos, mind országosan, mind megyei viszonylatban is nagyon hiányos a természettudományi szakterület szakkutatókkal és segédszemélyzettel való ellátottsága. A megye területén, sőt a Dunántúli-középhegységtől ÉNy-ra eső dunántúli területen, mindössze egy főfoglalkozású természettudományi muzeológus tevékenykedik, a szombathelyi Savaria Múzeumnál. Figyelembe véve csupán a múzeumoknál művelendő főbb témakörök számát (pl. növénytan, állattan, földtan, őslénytan, tudománytörténet stb.) megállapíthatjuk, hogy a pillanatnyi ellátottság mellett vajmi kevés lehetőség van a megye teljes természettudományi feltárására és feldolgozására, valamint a kiállításokon történő teljes értékű bemutatására. Ehhez még legalább két főfoglalkozású természettudományi muzeológusra és legalább egy preparátor-laboránsra lenne szükség Vas megyében, hogy a múzeumainkra váró természettudományi feladatoknak eleget tudjunk tenni. E téren nagyon várjuk a Múzeumi Főosztály azon törekvésének megvalósulását, melynek értelmében az ország különböző területein jól felszerelt természettudományi múzeumi központokat alakít majd ki, ahol a legspeciálisabb kutatások feltételei is adva lehetnek. Reméljük, hogy a szombathelyi Savaria Múzeum is egy ilyen körzeti központ lesz.* [181]

181 Horváth, E. (1964–1984): Évi jelentés 1963-ról.

A Vas megye területén működő múzeumi szervezeten belül ez idő tájt a természettudományi szakterületre vonatkozó személyi helyzet az alábbi volt: Horváth Ernő ősnövénytanos muzeológus a Savaria Múzeumnál és Csaba József[182] (50. ábra) tiszteletdíjas ornitológus, a kőszegi Jurisich Miklós Múzeumnál folytatta szakmai tevékenységét. A Savaria Múzeumnál folyó feldolgozási munkát segítették Szakonyi Judit (1969-től Weszтergom Miklósné néven) (segéd)restaurátor részmunkaidős, kisegítő preparátori munkái.[183] 1964-ben Csaba József visszavonul Csákánydoroszlóra, ahol mint a Savaria Múzeum külső munkatársa folytatja értékes munkáját. Helyét Bechtold István (51. ábra) kőszegi madarász foglalja el, aki ügyes madárpreparátorként a madárgyűjtemény fejlesztését tekinti fő feladatának[184] (Szövényi 1973). Rajtuk kívül még a bemutatkozás előkészületi stádiumában levő körmendi Rába Múzeumban Madách Károly gyűjteményvezető látja el a már meglevő, Molnár Lajos-féle madárgyűjtemény megóvási munkáit, míg Szinetár Miklós (52. ábra) biológiatanár, a múzeum külső munkatársa önzetlen szorgalommal végzi a leendő kiállítás természettudományi része számára a madarak és emlősök gyűjtését és preparálását.[185] Ezen kívül Jánosházán Horváth István, a Falumúzeum vezetője révén történnek kisebb gyűjteménygyarapítási munkák. Hasonló gyűjtőmunkát végzett a vasvári Járási Múzeumban Németh Antal múzeumvezető, aki 1965-ben hunyt el. Amellett, hogy a Savaria Múzeum Természettudományi Osztályának külső munkatársai, valamint a kisebb gyűjtemények kezelői, vezetői számottevően hozzájárultak Vas megye természettudományi vonatkozásainak jobb megismeréséhez, a természettudományi kutatások és muzeológiai feladatok megoldása továbbra is elsősorban az osztályra, illetve annak egyetlen szakemberére, Horváth Ernőre hárul.[186]

A munkajelentések egyébként bő tárházát hozzák Horváth népművelési aktivitásának, amely különösen különböző kiállítások létrehozásában, ismeretterjesztő előadások tartásában, illetve ilyen cikkek írásában is megnyilvánul, különös tekintettel Nyugat-Magyarország föld- és élettörténetére, illetve természetvédelmi kérdéseire. Így például

51. ábra. Bechtold István (1927–1991) madártani kutató, Kőszeg és környéke természeti értékeinek vizsgálója és ápolója
Figure 51. *István Bechtold (1927–1991) ornithology researcher, tester and preserver of the natural treasures of Kőszeg and surroundings*

1962-ben elkészíti a Savaria Múzeum újonnan megnyíló állandó kiállításának természetrajzi fejezeteit, amelynek fizikai kivitelezésében is nagy részt vállal. De térségünk természetvédelmi mozgalmainak „spiritus rector"-aként oroszlánrészt vállal a *Vas Megyei Természetvédelmi Napok* több évtizedes sorozatának elindításában (1962) és működtetésében is, amiről minden évben híradást is közöl (Horváth 1962).

De – jellemző példákként – folytassuk az osztály életének és a gyűjtemény fejlődésének történetéből vett epizódokkal. 1963-ban Gencsapátiból több száz jégkori apróemlőst, béka- és egyéb csontot, Hosszúperesztegről *Mastodon*- és kagylóleleteket, Szombathelyről pedig *Mastodon avernensis* csontleletet gyűjt. Végrendeletileg ide kerül az év folyamán elhunyt Vörös István ny. egyházasrádóci tanító több mint négyezer példányos lepke- és vegyes rovargyűjteménye (Horváth 1964).[187] Horváth Ernő szerkesztője lesz az ez évtől megjelenő *Savaria a Vas Megyei Múzeumok Értesítőjé*-nek, illetve természettudományi fejezeteinek (Horváth 1963–1989).

1964-ben Horváth Ernő Szinetár Miklóssal újabb vasi védett növény-előfordulásokat észlel. A Vas megyei

182 Csaba József (1903–1983), a legnemesebb értelemben vett amatőr, autodidakta kutató, Csákánydoroszló híres szülötte. Kiváló volt, mint madarász, néprajzos, nyelvész, tudománytörténész, bibliográfus. Igen jelentős néprajzi és természettudományi tárgyi, fényképes és kéziratos hagyatékát zömmel a Savaria Múzeum őrzi.
183 Horváth, E. (1964–1984): Évi jelentés 1963-ról.
184 Horváth, E. (1964–1984): Évi jelentés 1964-ről.
185 Horváth, E. (1964–1984): Évi jelentés 1964-ről.
186 Horváth, E. (1964–1984): Évi jelentés 1965, 1966–70-ről.
187 Horváth, E. (1964–1984): Évi jelentés 1963-ról.

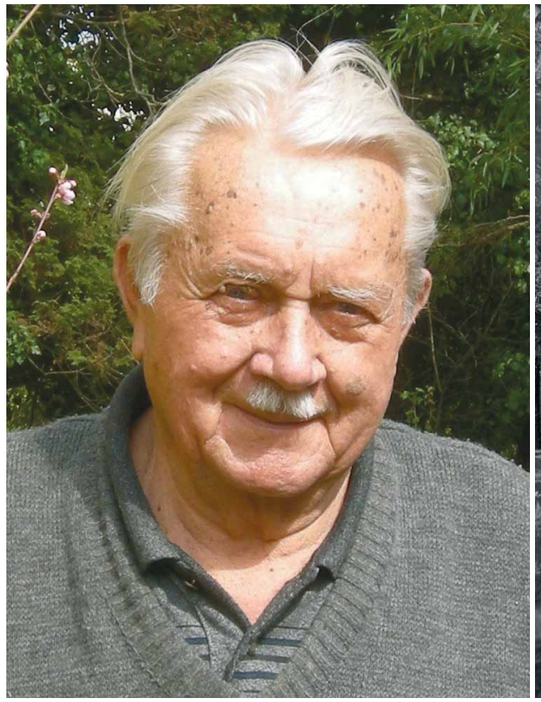

52. ábra. Szinetár Miklós ny. körmendi biológiatanár, a múzeum külső munkatársa
Figure 52. *Miklós Szinetár ret. Körmend biology teacher, external Museum staff member*

53. ábra. A kőszegi Chernel-kert részlete Horváth Ernő idejéből, balra a híres kínai aranyfenyővel *(Pseudolarix amabilis)* (Savaria Múzeum, STTF.15.062.)
Figure 53. *Detail of the Kőszeg Chernel garden in the time of Ernő Horváth, with the famous Chinese golden larch* (Pseudolarix amabilis) *to the left (Savaria Museum, STTF.15.062.)*

Természetvédelmi Csoport néhány tagjával (Bauer Zoltán, Bánó István, Borsos Zoltán, Nagy László, Retkes József) pedig felméri Vas megye parkjainak, kastélykertjeinek, arborétumainak helyzetét. Nagy László segítségével szintén ez évben készíti el a *Természetvédelem – természeti emlékek Vas megyében* című, nagy sikerű kiállítást.[188] A Hazafias Népfront 1960-ban megalakult kisszámú, de lelkes Természetvédelmi Csoportja támogatásával, Retkes Józseffel együttműködve 1964–1965-ben elvégzi Chernel István, a tudós elől egykori kőszegi kertjének helyreállítását. Ekkor vált védetté, s nyílt meg a nagyközönség számára mint *Chernel István kert és madárvédelmi mintatelep* (53. ábra).[189] Később itt hozza létre a Chernel-emlékmúzeumot (1972), majd az ország első szabadtéri természettudományi kiállítását (1974) is (Tóth 1991). A kert a megyei múzeumi szervezet tulajdonába kerül, hogy a múzeum újszerű és speciális természetvédelmi népművelési fóruma legyen. Kezelésileg eleinte a kőszegi, majd 1969-es területi bővülése óta a Savaria Múzeumhoz tartozik (1982-ben újabb területekkel gyarapszik). Felügyeletét a kezdetektől 1990-ig Horváth Ernő, 1991-től 1994-ig pedig Balogh Lajos látja el, azóta nemzeti parki kezelésben van. Múzeumát 1995-ben a Horváth Ernőre és Bechtold Istvánra emlékező tárlatokkal is kiegészítve újították fel a Fertő–Hanság Nemzeti Park támogatásával, utóbbinak az időközben odaköltözött Vas megyei központja épületében (Balogh 1994). A kiállítás megújított anyaga ma az Őrségi Nemzeti Park Chernel-kerttel szemben épült Bechtold István Természetvédelmi Látogatóközpontjának épületében van.

1965-ben Szinetár Miklós a körmendi Rába Múzeumnak ajándékozza mintegy 30 fajos madár- és emlősgyűjteményét, amely az év végén ott berendezésre kerülő kiállítás alapjául szolgál. Saját madárpreparátumainak

188 Horváth, E. (1964–1984): Évi jelentés 1964-ről.
189 Horváth, E. (1964–1984): Évi jelentés 1965-ről.

felajánlásával hasonlóképpen járul hozzá a kőszegi *Chernel István-emlékkiállítás* megvalósulásához Bechtold István.[190] 1966-ban Horváth Ernő 12 napos tanulmányúton vesz részt Ausztriában, ahol osztrák kollégája és barátja, Stephan Aumüller (46. ábra) nyugalmazott főiskolai igazgató társaságában burgenlandi (Gyepűfüzes, Nagy-Csádhegy, Szentkút) és stájerországi (Gleichenberg, Feldbach, Prädiberg) ősnövénylelőhelyeket keresnek fel, illetve gyűjtenek. 1967-ben Jeanplong Józseffel és Szinetár Miklóssal Horváth Vas megyei növénygyűjtő utakon jár. Az év nagy eseménye volt a *Carolus Clusius-emlékkiállítás* a Savaria Múzeumban és a Clusius-emlékoszlop emléküléssel egybekötött leleplezése Körmenden. 1968 eseményei *A természet bélyegen* kiállítás a szombathelyi múzeumban, majd a tudós születésének 85. évfordulója alkalmából rendezett *Gáyer Gyula-emléknap* Celldömölkön. Továbbá ez évben Frech Miklós keszthelyi archeobotanikus, majd Papp Jenő zirci entomológus muzeológusokkal ősnövényeket gyűjt a Bakonyban, később Skoflek István tatai gimnáziumi tanár, paleobotanikussal a Vértesben. 1969-ben *a preparátorhiány és az ennek következtében fennálló preparálatlanság akadályozta az egyes ősnövénylelőhelyek anyagának teljes feldolgozását*. Ambrózy–Migazzi István neves dendrológus születésének 100. évfordulóján kisebb kiállítást rendez s 30 Ambrózy-relikviát gyűjt. 1970-ben 10 napos szlovákiai tanulmányúton tanulmányozhatja az ottani múzeumokat, de több ősnövénylelőhelyet is felkeres, szakkollégákkal konzultál, több száz diafelvételt készít. A rendezvények közül kiemelhető *Vajda Ernő: Öreg fák* című kiállítása a Savaria Múzeumban, valamint a jánosházi Batthyány Lajos Múzeum új állandó kiállításának megnyitása, amelynek természettudományi fejezetét Horváth Ernő készítette. Az év közepén lép munkába Naszádos Mária (segéd)preparátor (később Kiskéri Lajosné) (54. ábra), aki kisebb megszakításokkal 18 évig hű segítője Horváth Ernőnek. A kutató szerint a muzeológiai munkák az elmúlt öt esztendő alatt elsősorban a leltározási és kartonozási munkákban kulminéltak.[191] Ide kívánkozik annak megemlítése is, hogy 1966 elejétől 1978-ig a Vas Megyei Múzeumok Igazgatóságának szervezetéhez tartozott a szombathely–herényi Gothard Jenő Obszervatórium, amelynek vezetője Tóth György csillagász volt (Tóth 1973).

190 Horváth, E. (1964–1984): Évi jelentés 1965-ről.
191 Horváth, E. (1964–1984): Évi jelentés 1966–70-ről.

54. ábra. Kiskéri Lajosné (Naszádos Mária, 1951–1988), az osztály leghosszabb ideig működött preparátora (Savaria Múzeum, STTF.18.189.)
Figure 54. *Mrs Lajos Kiskéri (Mária Naszádos, 1951–1988), the laboratory assistant active for the longest time in the department (Savaria Museum, STTF.18.189.)*

1971-ben Horváth Ernő Szombathely oladi kerülete kavicsbányájában ásatag tőzegrétegre, abban Würm-kori mohamaradványokra bukkan, amelyeket Boros Ádám, híres bryológus határoz meg. A jelentések korabeli szóhasználatával szólva, a népművelés terén az évi csúcsrendezvény a *XIV. Jeli Nap* volt. Ennek keretében került sor Ambrózy-Migazzi István portréjának felavatására. A vadkörtefa rönkbe Cs. Kovács László szobrászművész által faragott arcképes emlékoszlop elkészülését Horváth Ernő két éves előkészítő-szervező fáradozása előzte meg. Szintén az ő szervezésében ez évben került sor Szombathelyen az egykor itt élt madárvédő tudós, Dabasi-Fromm Géza születésének 100. évfordulója alkalmából tartott emléknapra is, ahol a fő előadó Csaba József volt.

1972-ben a nagymértékű raktár- és tároló szekrények hiánya miatt a gyűjtőmunka is erősen visszafogott

volt, mely viszont időben nagyobb teret engedett az olyan anyagok feldolgozásának, melyek a fenti problémákkal nem függöttek össze – írja évi jelentésében. Ennek ellenére 350 darab ősnövényt gyűjt Hosszúperesztegen, de a velemi óriás szelídgesztenye és a kámoni óriás jegenyefenyő ajándékba kapott korongjai révén a dendrológiai gyűjtemény is két komolyabb példánnyal gyarapodik. A Bakony-kutatás keretében Devecser közelében végzett ősnövénygyűjtés közben kora neolit (pattintott) kőeszközökre bukkan, amelyeket a veszprémi Bakony Múzeum régészének ad át. Az osztály adattárát ez évben többek között Chernel Kálmán kőszegi történész 5 kötetes naplójának a Pannonhalmi Apátság Levéltárában, továbbá Chernel István néhány levelének a szombathelyi Állami Levéltárban őrzött példányairól készített reprodukciókkal gazdagítja. Miként 1962 óta oly gyakran, idén is a *Természetvédelmi Napok* megrendezése jelentette az osztály legjelentősebb népművelési tevékenységét, melynek keretében ezúttal a *Szelestei Arborétum napja* volt a súlyponti rendezvény.[192]

1973-ban *az osztály fejlődésében jelentős eseményként könyveljük el a* [központi könyvtártól hagyományosan külön kezelt; VK–BL] *természettudományi könyvtár Salgó-polcokkal történő berendezését* – írja évi jelentése elején az osztályvezető, amely kis eredménynek tűnhet, de egy vidéki múzeum szűkös életében mégis nagy jelentőséggel bír. Horváth Ernőt Kőszegi-hegységbe vezető, recens növénygyűjtő útjára elkíséri Szőke Péter madárhang-kutató, aki az út során készített felvételeinek másolatát átadja a múzeumnak. Az idei *Természetvédelmi Napok* kiemelt rendezvénye a most is Horváth által szervezett *Carolus Clusius-emlékkiállítás és -emlékülés*, a tudós Pannóniába érkezésének 400. évfordulója alkalmából. A *Vasi Szemle* számára is ez évben készülnek el a Clusius-évforduló kapcsán írt, részben társszerzős tanulmányai, amelyek a témakör ismerete szempontjából máig fontos háttéranyagul szolgálnak. Horváth részt vesz a nyitás előtt álló Vasi Múzeumfalu parkosításának tervezési és kivitelezési munkáiban, de patronálja a Kámoni Arborétum múzeumát és gyűjteményeit is.

1974-ben Hosszúperesztegen több mint kétezer ásatag puhatestűt gyűjt, de ugyanerről a lelőhelyről származó, nagyobb mennyiségű ősnövényanyag is preparálásra kerül. A könyvtár Salgó-polcokkal történő ellátása alkalmából az év során férjhez ment Naszádos Máriával (Kiskéri Lajosné) elvégzik a szakkönyvtár átrendezését és revízióját. Örömteli esemény, hogy a Természettudományi Osztály végre önálló laboratóriumhoz jut, amely megkönnyíti a laborálási munkákat. A *Természetvédelmi Napok* jelentős eseménye 1973-ban a kőszegi Herman Ottó Parkerdő avatása, 1974-ben pedig az alakulóban lévő Őrségi Tájvédelmi Körzet természetvédelmi problémáinak helyszíni megvitatása.[193]

1975 szeptemberében kerül az osztályra Ekk István botanikusként, de december 1-jével már távozik is. Az osztály raktárának födémfelújítására és az ezzel járó raktári anyag mozgatására kerül sor, amely csak a következő évben fejeződik be. 1975 több nagyszabású kutatómunka beindulásának éve is. A pécsi Janus Pannonius Múzeum Természettudományi Osztályával együttműködésben elkezdődik az Őrség lepkefaunájának kutatása; a begyűjtött anyagból Uherkovich Ákos meghatározása után 1300 példány kerül a Savaria Múzeumba. Ismét beindul a nyugat-magyarországi lignitterület rétegtani kutatása. Az innét származó fúrásminták a múzeum gyűjteményébe kerülnek, ősnövényanyaguk meghatározására Horváth Ernőt kérik fel. Jelentős paleobotanikai anyagot gyűjt Balatonszentgyörgy téglagyárának agyagfejtőjében is. Az osztály mag- és termésgyűjteménye a szombathelyi Nagy Lajos Gimnáziumtól kapott 266 darab mintával gazdagodik. Jelentős állóeszköz-gyarapodást jelent egy korszerű kutatómikroszkóp beszerzése. 1976-ban Kiskéri Lajosné preparátor szülési szabadságra megy, akit helyett részmunkaidőben Tendli Jánosné segít be. Horváth Ernő az év elején indítja útjára az *Alpokalja Természeti Képe* kutatási programot, melynek tervezetét már előző évben megfogalmazza. Ez – hasonlóan az 1962-ben indult Bakony- és a később ezt követő Mecsek-kutató programokhoz – egy nagyszabású, hosszú távú természettudományos kutatás terve, amelynek célja *a még sok fehér folttal tarkított alpokaljai táj sokrétű feltárása és komplex természeti képének megrajzolása* (Horváth 1981b).[194]

1977-ben, vagyis a meghirdetés utáni második évben az Alpokalja-programba már 44 kutató kapcsolódik be. Gyűjtött anyagaik zöme rendesen a Savaria Múzeumba kerül. A vendégkutatók eredményeinek közzétételére a *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* című múzeumi évkönyvekben és a program címét viselő, majd a második számtól *Praenorica* névre keresztelt kötetben biztosít publikációs lehetőséget. – *Örvendetes, hogy 1977. július 1-jével elkezdődött az osztály személyi állományának fejlesztése. Ekkor került ugyanis az osztályra Kiss Tamás segédmuzeológusként, aki ez évben végzett Pécsett a Tanárképző Főiskolán. A botanika, közelebbről a lichenológia területén kíván munkálkodni. Munkába állása remélhetőleg az osztály egyéb munkáiban is segítséget jelent majd* – írja Horváth az évi jelentésben. Kiss Tamás az év folyamán begyűjtött növények meghatározásával foglalkozik, s elkezdi a herbárium anyagának rendezését is. Ebben az évben nyílik meg a Ságon a Sághegyi Múzeum, melynek szervezési és rendezési munkáit is a természettudományi osztály végzi, a forgatókönyv természetrajzi része Horváth Ernő munkája. Az éves munkát egyébként erősen nehezíti, hogy elindul a Savaria Múzeum épületének felújítása, amely végett az év folyamán fokozatosan ki kell azt üríteni. Az osztály könyvtára és az iroda az év végén a Vörös-hadsereg (ma: 11-es Huszár) útra, a kórház épületébe, míg a raktárak és a laboratórium a Nádasdy Ferenc utcába, a volt Tejipari Vállalat felhagyott telepének egyik épületébe kerül.

1978-ban mozgalmas év zajlik. Még folytatódik a költözködés, illetve az új helyeken történő berendezkedés, ami további hónapokra köti le a belső munkatársakat. Az év során az osztály személyi állományában jelentős változások történnek. Horváth Ernő osztályvezető és Kiss Tamás segédmuzeológus mellett gyűjteménykezelőként állományba kerül Tendli Jánosné. Négy hónapra újra munkába áll Kiskéri Lajosné preparátor is, majd újra szülési szabadságra távozik. Fontos változás, hogy az év folyamán a kőszegi múzeumnál működő természettudományi részleg a Savaria Múzeum Természettudományi Osztályának közvetlen vezetése alá kerül, mint az osztály kihelyezett állattani részlege. A gyűjtemény ez évben költözik át a Tábornokházból a várban lévő két múzeumi irodahelyiségbe. Itt Régeni Péter entomológus muzeológus és Bakos Györgyné preparátor dolgozik, aki azonban szülési szabadságra megy. Külső munkatársként továbbra is tevékenykedik Bechtold István ornitológus, folytatva a *Kőszeg és környéke gerinces állatvilágának vizsgálata a meteorológiai adatok tükrében* című téma gyűjtését és feldolgozását. Az osztály másik külső részlege a kőszegi Chernel-kert, ahová Kiss István nyugdíjas kerül gondnoki alkalmazásba. Kiss Tamás növényeket gyűjt és határoz, elkezdi a gyümölcsösök zuzmóvegetációjának kutatását, biológia szakkört vezet középiskolások számára, közben a szegedi JATE levelező tagozatán megkezdi a biológia szak elvégzését. Horváth Ernő, aki már korábban is több hivatalos elismerést kapott, a Környezetvédelmi Világnap alakalmából Ajkán átveszi az OKTH által a Vas megyei Természet- és Környezetvédelmi Napok rendezősége részére adományozott *Széchenyi István emlékplakettet*, s az év során további kitüntetésekben is részesül. Az éves gyarapodás jelentős mozzanata a Wilhelm Ernőtől, a Győr-Sopron megyei Növényvédő Állomás munkatársától származó, több mint kétezer darabos vadméh-gyűjtemény ajándékozása. De hasonló nyeremény az özv. Bendefy Lászlónétól kapott, férje hagyatékából származó emlékanyag. Az említett költözködés kapcsán különös súlyt kap a gyűjteményi anyagok fertőtlenítése is, de folytatódik a herbárium anyagának besorolása is. A *Vas megyei Környezet- és Természetvédelmi Napok* keretében a kőszegi múzeum Tábornokházában megnyílik a Horváth Ernő által rendezett állandó természettudományi kiállítás. A Természettudományi Múzeummal közösen megszervezi Velemben a *3. Magyar Malakológus Találkozó*-t, majd a *Negyedkor Konferencia* osztrák–magyar résztvevői részére a Vas megyei szakmai bemutatót és kirándulást.[195]

1979–1980-ban az osztály ideiglenes, elszórt elhelyezési állapota a munkát erősen hátráltatja, a visszaköltözés csak 1980 vége felé indul meg. Ekk István muzeológusként ismét belép, s az Alpokalja nagylepkéinek gyűjtését, vizsgálatát folytatja. Kiss Tamás a gyümölcsösökén kívül az erdőtársulások zuzmóvegetációjával és epifiton zuzmók nitrogén-anyagcseréjével foglalkozik. A kőszegi részlegre visszatér szülési szabadságáról Bakos Györgyné, a Chernel-kert pedig Kiss Istvánné és Pomogyi Erzsébet személyében park- és kiállítási őröket, továbbá 1980-ban a kerti munkákhoz egy kistraktort kap. Ez év közepén, négy év után távozik Régeni Péter, akinek helyére Thuróczy Csaba kerül a Somogy megyei Növényvédő Állomás Barcsi telepéről. Munkája elsősorban a múzeum részére papíron átadott saját gyűjteményének feldolgozására és rendezésére irányul. Az osztály munkájához

192 Horváth, E. (1964–1984): Évi jelentés 1971–72-ről.
193 Horváth, E. (1964–1984): Évi jelentés 1973–74-ről.
194 Horváth, E. (1964–1984): Évi jelentés 1975–76-ról.
195 Horváth, E. (1964–1984): Évi jelentés 1977–78-ról.

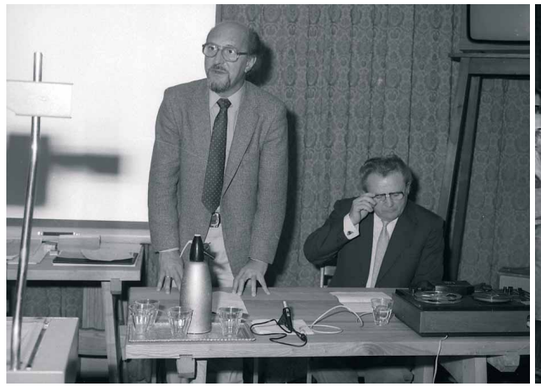

55.1–2. ábra. Az *Alpokalja-kutatók I. Konferenciájá*-nak résztvevői (Velem, 1981)
Figure 55. *Participants in the* 1st Conference for Western Hungary Researchers *(Velem, 1981)*

kapcsolódó feladatként Barbalics Imre vasvári múzeumvezető a Vasi Hegyhát területén végez florisztikai kutatásokat, illetve herbáriumi gyűjteséket. Horváth Ernő megszerzi a pécsi Tanárképző Főiskola növénytani tanszékéről a kőszegi Piers Vilmos 19/20. század fordulóján született, 1969 májusában Pannonhalmáról odakerült herbáriumi gyűjteményét, amely közel tizenhétezer tételt tartalmaz. Ekkor kerül ugyancsak Kőszegről gyűjteményünkbe Waisbecker Antalnak az egyik múzeumi szekrényből újonnan előkerült, közel háromszáz lapnyi növénye. Az év folyamán elkészül a teljes rovargyűjtemény revíziója. A természetvédelmi napok szervezésében az oroszlánrész továbbra is Horváth Ernőé, noha Kiss Tamás és Ekk István is besegítenek. Mindhárman számos természettudományi ismeretterjesztő előadást tartanak (Horváth 1987b).[196]

1981-ben a szombathelyi részlegen még a visszaköltözés utómunkálatai folynak, a kőszegi részlegen nagy, beépített rovarszekrénysor készül, amelynek dobozait Thuróczy Csaba házi kivitelezésben készíti. A múzeum vasszécsenyi raktárába betörnek, aminek az osztály részéről az agancsgyűjtemény egy része látja kárát. Az év közepén távozik Tendli Jánosné gyűjteménykezelő, majd gyesről visszatérve újra munkába áll Kiskéri Lajosné.[197] Horváth Ernő a Természettudományi Múzeum Növénytárától visszaszerzi a szombathelyi Rk. Főgimnázium Szenczy Imre által összeállított több ezer tételes, főleg kerti növényeket tartalmazó herbáriumát (Horváth 1987b). Thuróczy Csaba Kőszeg környékén több mint háromezer rovart gyűjt, s megkezdi szűkebb szakterületének, a fémfürkészeknek (Chalcidoidea) tanulmányozását. Megvásárlásra kerül Németh Jenő vasegerszegi tanár több mint kétezer darabos madártojás- és madárfészek-gyűjteménye.[198] Horváth Ernő november közepén Velemben megszervezi az Alpokalja-kutatók I. Konferenciáját (55. ábra), amelynek anyaga (28 előadás kivonata) *Az Alpokalja Természeti Képe 1. Közlemények 1976–1981* címen jelenik meg (56. ábra) (Horváth 1981a). A program első hat esztendeje alatt 67-en vettek részt a kutatómunkában, közülük kezdettől fogva folyamatosan 26-an dolgoznak, a résztvevők száma a hat év átlagában 46 fő (Bándi 1983).[199] A sikeres program során némi probléma csak az új adatokat jelentő fajok kötelespéldányaival van, ugyanis azok a kutatóktól nem mindig érkeznek be, szemben a program alapokmányában foglaltakkal (Horváth 1981b). Horváth Ernő és Kiss Tamás bekapcsolódik a közép-európai flóratérképezés országosan szervezett programjába, aminek keretében terepi és irodalmi adatokat gyűjtenek.[200]

1982-ben az év legnagyobb munkája a múzeum október 1-én megnyíló új állandó kiállítása, benne az elsősorban Horváth Ernő, továbbá Kiss Tamás és Ekk István munkája nyomán elkészült *Nyugat-Dunántúl földje és élete* (57. ábra) (Horváth 1982), valamint *Nyugat-Dunántúl*

196 Horváth, E. (1964–1984): Évi jelentés 1979–80-ról.
197 Horváth, E.: Évi jelentés 1981-ről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.
198 Horváth, E.: Évi jelentés 1981-ről. – Savaria Múzeum, Természetudományi Osztálya.
199 Horváth, E.: Évi jelentés 1981-ről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.
200 Horváth, E.: Évi jelentés 1981-ről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.

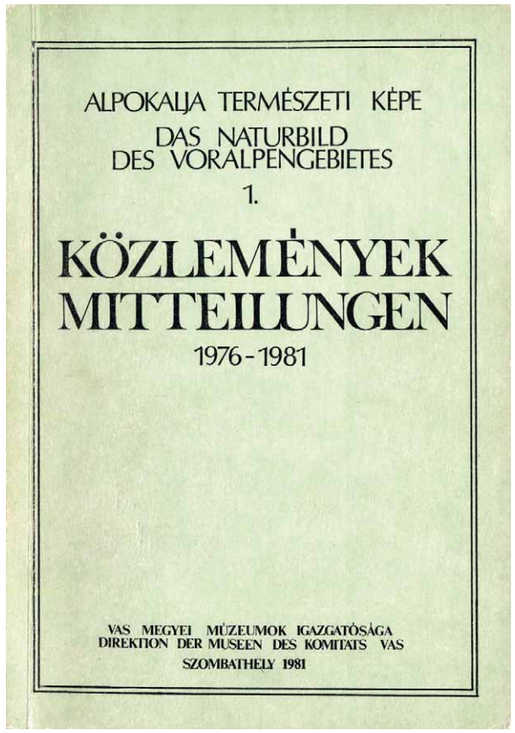

56. ábra. A Horváth Ernő által szerkesztett *Alpokalja Természeti Képe, Közlemények* első kötete (Szombathely, 1981)
Figure 56. *The first volume of the* Natural Aspects of the Alpokalja, Communications, *edited by Ernő Horváth (Szombathely, 1981)*

57. ábra. Részlet a Savaria Múzeum 1982-ben elkészült állandó kiállításának *Nyugat-Dunántúl föld- és élettörténete* című részéből
Figure 57. *Detail of the Savaria Museum's 1982 permanent exhibition:* The History of Earth and Life at Western Transdanubia

élővilága (Horváth *et al.* 1982) című fejezetekkel. A herbárium a Természettudományi Múzeum Növénytárából a Wagner-féle hárs-gyűjtemény Vörösss László Zsigmond által leválogatott több mint négyszáz (s a következő évben is további, közel 250) lapjával gazdagodik. Kiss Tamás szelídgesztenye-, dió-, gyertyán- és erdeifenyőfákról gyűjt zuzmókat. Ekk István a kőszegi fénycsapda hétezer nagylepkéjének meghatározását végzi, valamint a Sághegy nagylepkefaunáját dolgozza fel. Thuróczy Csaba korábbi rovargyűjteményének rendezésével és határozásával foglalkozik, s a Chalcidoidea világirodalom összegyűjtésébe kezd.[201]

Az 1983-ban történt *személyi változások jelentősen érintik az osztály muzeológiai munkáját, melynek jelentős része ismét visszaszállt az osztályvezetőre* – írja Horváth Ernő. Thuróczy Csaba októbertől bulgáriai aspirantúrára nyert felvételt s több mint három évre átmenetileg eltávozott az osztályról, illetve aránylag kevés időt töltött itthon. Emiatt Bakos Györgyné preparátort a kőszegiből a szombathelyi részlegbe vezényelnék, aki inkább felmond. Mindezek miatt a kőszegi részleg állattani gyűjteményének gondozása is Horváth Ernőre marad. Nyelvtanfolyam, aspirantúra és külföldi szakmai kiküldetések (Lengyelország, Anglia) miatt éveken keresztül Kiss Tamás is sokat van távol. A következő évben Ekk István nyolc hónapig katonai szolgálatot teljesít. Horváth Ernő több év munkajelentésében is nehezményezi, hogy a kollégák huzamos távollétei komolyan hátráltatják a muzeológiai feladatok végzését. 1983. október végén elhunyt Csaba József (58. ábra), neves ornitológus, az osztály régi külső munkatársa (Horváth 1984a). Miként általában, Horváth Ernő ez évben is jelentős terepi gyűjtést végez, ősnövényeken és régészeti növénytani leleteken kívül tudománytörténeti

201 Horváth, E.: Évi jelentés 1982-ről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.

58. ábra. Csaba József 1983 végén, röviddel halála előtt
Figure 58. *József Csaba at the end of 1983, shortly before his death*

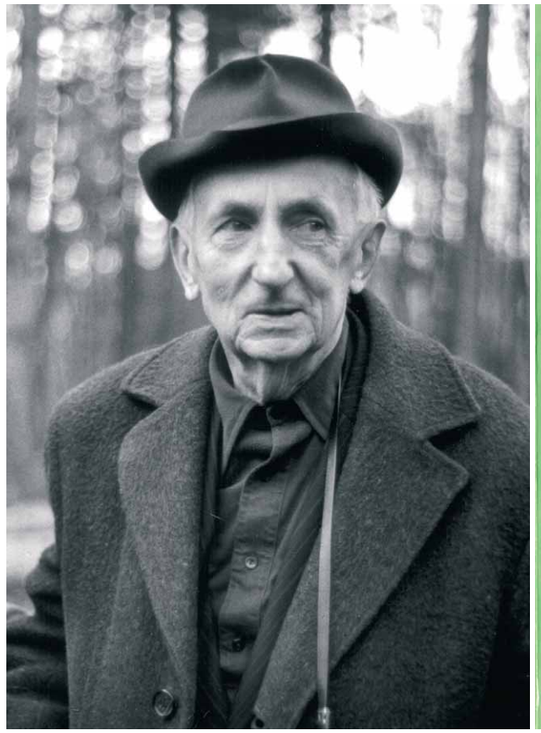

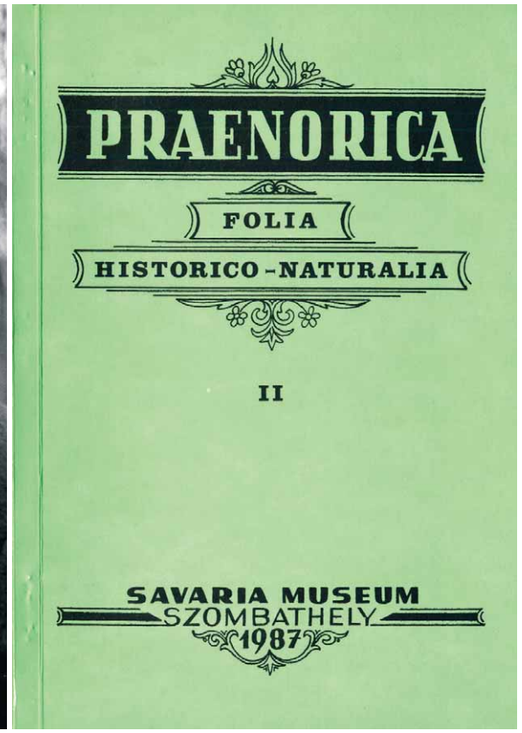

59. ábra. A Horváth Ernő által szerkesztett *Praenorica Folia historico-naturalia* periodika második száma, amely az *Alpokalja Természeti Képe, Közlemények* című kiadvány folytatásaként jelent meg (Szombathely, 1987)
Figure 59. *Second issue of the periodical* Praenorica Folia historico-naturalia *edited by Ernő Horváth, which appeared as a continuation of the publication entitled* Natural Aspects of the Alpokalja, Communications *(Szombathely, 1987)*

anyagokat is. Így kerülnek a múzeumba a csehi születésű Hollendonner Ferenc antrakatómus-botanikus egyes emlékanyagai, Csákánydoroszlóról pedig megszerzi Csaba József kéziratos hagyatékát, benne természettudományos, néprajzi és egyéb anyagokkal. A szombathelyi Simon Gyula grafikusművész közreműködésével kezdeményezi a *Vas megyei természettudósok arcképcsarnoká*-nak elkészítését (Horváth 1990), melynek eredményét, az eredeti fejlesztésű plexikarc-technikával készült ábrázolásokat halála után kibővítve Szabó T. Attila kötet formájában is kiad (Szabó & Simon 1991). (Az eredeti sorozat két évtizede a Nyugat-Magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központjában, letéti kiállításként szerepel. Szabó T. Attila bíztatására azóta újabbak is készültek, különös tekintettel a magyar botanikusok arcképcsarnokára.) Az Alpokalja-kutatás eredményeiként Gáyer Gyuláról és Bendefy Lászlóról Horváth Ernő tollából életrajzok (Horváth 1983, 1984c), a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtárral közös kiadásban, Vértesi Péterné összeállításában pedig életrajzi bibliográfiák jelennek meg (Vértesiné 1983a, 1983b, 1983c).[202]

1984 fontos eseménye a Horváth Ernő által november elején Velemben ismét megszervezett *Alpokalja-kutatók II. Konferenciája,* amelynek anyaga (29 előadás kivonata) *Praenorica Folia Historico-Naturalia (Alpokalja Természeti Képe Közlemények) II.* címmel – Horváth szerkesztésében – anyagi és technikai okok miatt majd csak 1987-ben jelenik meg (59. ábra) (Horváth 1987a).[203] Janzsó Éva személyében betöltésre kerül az üres preparátori állás, aki azonban egy év múlva már távozik is. Horváth Ernő Sill Aba Ferenc plébánossal Tanakajdon idős tanai lakosoktól Ambrózy-visszaemlékezéseket gyűjt magnószalagra. Az ökológiai szemlélet fontossága a tájalakításban tárgykörében a Vas Népe hasábjain emlékezetes sajtóvita zajlik Horváth Ernő és Gaál Ferenc, a Nyugat-Dunántúli Vízügyi Igazgatóság igazgatója között. Kiss Tamás folytatja zuzmóflorisztikai és -ökológiai vizsgálatait, a következő években a zuzmók életstratégiájának, a zuzmótársulások szukcessziójának vizsgálatát, melyek kandidátusi értekezésének témájául is szolgálnak, amit 1986-ban véd meg. A múzeum Kőszegen működő külső munkatársa, Bechtold István Kőszeg környékének kétéltű-, hüllő- és madárfaunájára vonatkozó megfigyeléseket végez, meteorológiai adatokat gyűjt. Horváth Ernő elkezdi a Csaba József-hagyaték számbavételét, a Vasvári Múzeumban megrendezi a Bendefy-emlékkiállítást (Hováth 1984b).[204]

1985-ben *az osztály és ezen belül főleg az osztályvezető munkáját nagyban hátráltatták azok a körülmények, melyek az utóbbi években egyre fokozódó mértékben jelentkeztek a múzeumban. Ez egyrészt az alkotó szellemi munkára szinte már alkalmatlan munkahelyi légkör volt, melyhez sok mellékkörülmény is közrejátszott. Ezek között kell említeni az év első negyedét, amikor a NEB [Népi Ellenőrzési Bizottság] mintegy öt munkatársa három hónapon keresztül végzett vizsgálatot az intézményben, ahol sokszor igényelték az igazgatóhelyettes* [Horváth Ernő] *munkáját és segítségét. 1985. szeptember 30-ával Bándi Gábor megvált a múzeum vezetésétől, amikor is Horváth Ernőt megbízták a megyei múzeumigazgatói feladatok ellátásával 1985. október 1-től. Ez azt jelentette számára, hogy a vizsgálatokból fakadó sok határidős intézkedési előírás és feladat és az egyébként is sok év végi igazgatási feladat mellett az osztály és saját tervfeladatainak ellátására csak nagyon csekély ideje jutott az utolsó évnegyedben is.* A gyűjteménygyarapodás terén ez idő tájt kiemelkedik a Thuróczy Csaba és felsége által Bulgáriában gyűjtött és a kőszegi múzeumba került mintegy félmillió rovar. Thuróczy Csaba tudományos munkája kandidátusi témájához, a törpefürkészfélék (Pteromalidae) tanulmányozásához kapcsolódik. Ekk István elkészíti a magyarországi fénycsapdák által fogott lepkefajok katalógusát és időjárási adatfeldolgozást is végez. A gyűjtemények elhelyezésének körülményeiről írja Horváth Ernő, hogy *az osztály raktárai beteltek, szekrény szekrény hátán van, mely balesetveszélyt jelent az anyagmozgatások során.* A néhány évvel ezelőtti múzeumrekonstrukció során a tejipari telep ideiglenes raktáraiba került anyagokat fokozatosan, de nem zökkenőmentesen a Derkovits Múzeum megüresedett épületébe hozzák; sajnos egy részük a vizes helyiségekben károsodott és a berendezkedés sem megy könnyen. Külső kutató, Vöröss László Zsigmond a Savaria Múzeumban megkezdi a meglehetősen zilált állapotú Piers-féle herbárium rendszerezését (1987-ben fejezi be), Podlussány Lajos pedig a lepkegyűjtemény rendszertani berendezését. Horváth Ernő Kőszegen tető alá hozza az elpusztult királyvölgyi óriás szelídgesztenye korongmaradványát bemutató kiállítást. Emellett a megszokott rendben üzemelteti a kőszegi Chernel-kertet és Emlékmúzeumot, valamint a Sághegyi Múzeumot.[205]

1986 tavaszáig folytatódik Horváth Ernő megbízott igazgatói beosztása, amely a szakmai feladatok ellátásában akadályozza. Ismét nehezményezi, hogy az aspirantúrát végző kollégáktól nem kap elég segítséget. Ekk István az év közepén távozik a múzeumból, de muzeológusi helyét nem engedik betölteni. E helyett egy gyűjteménykezelői státuszt kap az osztály, amelybe Joó Ágnes lép be, aki öt hónap múlva gyesre távozik. Az Alpokalja-program finanszírozási gondokkal küzd, korábbi támogatásának közel felét elveszítette, amely nagy gondot jelent a munkák szinten tartásánál. Ez évben az Alpokalja-kutatók 54-en 600 napot töltöttek itteni munkával. Horváth Ernő részt vesz a Pável Ágoston centenáriumi ünnepségek előkészítésében, az emlékkiállítás megrendezésében, s a Vasi Múzeumfaluban emlékfákat állít neki, Tóth János építésznek és Bárdosi János néprajzosnak.[206]

Az 1987-es év folyamán az osztály személyi állománya jelentősen változik. Thuróczy Csaba preparátor feleségével visszatér az osztály kőszegi részlegébe, majd Szófiában megvédi kandidátusi értekezését. Kiss Tamás is megvédi disszertációját, majd hirtelen távozik a múzeumból. A Savaria Múzeumban töltött évtizedének tudományos teljesítményét osztályvezetője, Horváth Ernő méltányolja, ugyanakkor muzeológiai tevékenységét – Ekk Istvánéhoz hasonlóan – összességében kritikusan értékeli. Kiss Tamás helyére Vig Károly érkezik, aki előtte a Keszthelyi Agrártudományi Egyetemen volt az MTA ösztöndíjasa. Eddig levélbogarakkal (Chrysomelidae) foglalkozott, de a valódi fürkészek (Ichneumonidae) kutatását

202 Horváth, E.: Évi jelentés 1983-ról. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.

203 Bár a kiadvány borítóján a megjelenés éveként 1987 szerepel, valójában 1988-ban jött ki a nyomdából.
204 Horváth, E.: Évi jelentés 1984-ről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.
205 Horváth, E.: Évi jelentés 1985-ről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.
206 Horváth, E.: Évi jelentés 1986-ról. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.

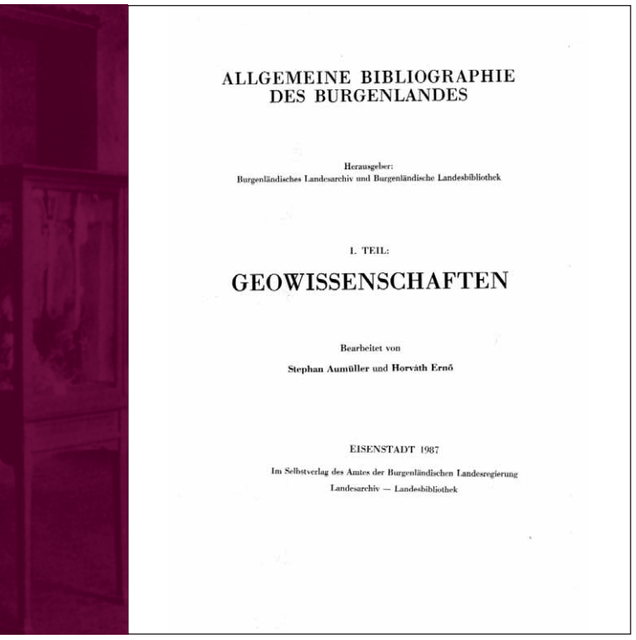
ALLGEMEINE BIBLIOGRAPHIE
DES BURGENLANDES

Herausgeber:
Burgenländisches Landesarchiv und Burgenländische Landesbibliothek

1. TEIL:

GEOWISSENSCHAFTEN

Bearbeitet von
Stephan Aumüller und Horváth Ernő

EISENSTADT 1987
Im Selbstverlag des Amtes der Burgenländischen Landesregierung
Landesarchiv — Landesbibliothek

60. ábra. Aumüller István és Horváth Ernő burgenlandi földtudományi bibliográfiájának címoldala (Kismarton, 1984)

Figure 60. *Title page of István Aumüller's and Ernő Horváth's* Burgenland earth science bibliography *(Eisenstadt, 1984)*

is tervezi. Kiskéri Lajosné preparátor, *aki mindenkor [1970-től] az osztályvezető legnagyobb segítsége volt* ősszel betegállományba került és a következő év elején elhunyt. Ez évtől kezdve a kőszegi Chernel-kert és Emlékmúzeum gondnoka Kiss Istvánné, illetve a park- és teremőri posztok gyakran változnak. Horváth Ernő – miként általában más években – most is jelentős ősnövénytani gyűjtőmunkát végez az ország számos pontján.[207]

1988-ban Thuróczy Csabáné preparátor távozik a kőszegi részlegből, helyét Sztastyik Hajnalka veszi át. Vig Károly a következő évre átnyúlóan hathónapos katonai szolgálatot teljesít. Előtte még rovart gyűjt, határoz és a tormabolha alaktanával és biológiájával kapcsolatos egyetemi doktori disszertációján dolgozik. Új belépő a preparátor Foki Éva, illetve gyűjteménykezelőként hat hónapra Kocsis Zsolt főiskolás, valamint Marics Marietta, aki az év végén tragikus körülmények között elhunyt. A tavalyi Commodore 64-es számítógép után a Soros Alapítvány támogatásával most egy Olympus kutatómikroszkóppal gazdagodik a kőszegi részleg. Thuróczy Csaba a londoni British Museum meghívására két hétig tanulmányozza az ottani Pteromelidae-gyűjteményt.[208] Ami a kiállításokat illeti, a miskolci Herman Ottó Múzeummal és Pődör György szombathelyi tanárral együttműködve készül el a Savaria Múzeum kamaratermében *Az élettelen természet csodái. Kristályok – színek – formák* című tárlat, amellyel párhuzamosan a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központban kerül közönség elé a *Vas megye természettudósainak arcképcsarnoka* című plexikarc-portré-sorozat, a korábban már említett Simon Gyula munkája (Horváth 1990). Az év tán legjelentősebb eseménye a Horváth Ernő helyi rendezésében Velemben és Szombathelyen megtartott *Természettudományi Muzeológusok VI. Országos Találkozója*, amelyen 45 fő vett részt. Az alaptémát Kecskeméti Tibor, a Természettudományi Múzeum főigazgatóhelyettese *Múzeumok – regionalitás – integrálódás* című előadása adta, amelyet az öt tájkutatási központ vezetőjének korreferátuma egészített ki. Sajnálatos esemény Stephan Aumüller professzor, a múzeum osztrák barátjának elhalálozása, aki Horváth Ernővel készítette el az *Allgemeine Bibliographie des Burgenlandes, I. Teil: Geowissenschaften* (1987) című terjedelmes munkát (60. ábra).[209]

ÚJ UTAKON – A MÚZEUMI HÁRMAS FELADATKÖR KITELJESÍTÉSE

Az 1989-es év korszakhatárnak tekinthető a természettudományi osztály történetében. Horváth Ernő osztályvezető február 18-án betölti 60. évét, mely egyben a Savaria Múzeumnál eltöltött 37. esztendeje. Ekkor nyugdíjazni akarják, de a vezető szakfelügyelő emberiességi megfontolást kérő közbenjárására ezt 1990. január 1-re elhalasztják. Közben 1989. július 1-i hatállyal mind osztályvezetői, mind igazgatóhelyettesi beosztásából – melyet 37 éven át közmegelégedésre végzett[210] – nyugdíjazása előtt felmentik. Így munkáját tudományos főmunkatársként folytatja, minek következtében kirekesztettnek érzi magát az általa létrehozott természettudományi osztály jövőjét befolyásoló kérdésekből is.[211] Horváth Ernő ugyanakkor az év folyamán – több évtizedes környezet- és természetvédelmi munkájának elismeréseként – *Gáyer-emlékplakett*-et, s immáron harmadik alkalommal *Szocialista Kultúráért* kitüntetést kap. Az általa irányított Alpokalja Természeti Képe kutatási program 14. esztendejében sikerül annak megfogyatkozott anyagi alapját némiképp erősítenie. A program hagyományosan a múzeum által biztosított alaptámogatásán kívül megnyeri e célra a Megyei Tanács Tudományos Bizottságát, valamint a KÖVIZIG-et is. A kutatások közel másfél évtizedes futása kívánatossá teszi az Alpokaljakutatók III. Konferenciájának megrendezését. December elején Velemben, az MMIK továbbképző házában mintegy 45 résztvevő előtt 35 előadás hangzik el (hes 1989). Anyaguk részben majd csak a *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* 20/2 kötetében jelenik meg 1992-ben. Horváth Ernő még ekkor is szerteágazó tevékenységéből példaként kiemelhető a tudománytörténeti munka: vasi tudósok életrajzi adatainak és személyi anyagainak gyűjtése és feldolgozása (Ambrózy–Migazzi István, Hollendonner Ferenc, Papp József). A természettudományi osztály Horváth Ernő nevével fémjelzett korszakának megítéléséhez nyújthat adalékot két külső szakkolléga véleménye: tudományos eredményei alkalmassá tették volna tudományos fokozat megszerzésére is (Papp 1992), ő azonban a mindennapok szerteágazó muzeológiai munkáját a tudományos karrier elé helyezte (Tóth 2004).

Az 1989. július 1-jével kinevezett új osztályvezető, Thuróczy Csaba által összeállított éves osztály-munkajelentés az előző évtizedekben megszokott, gyakran szubjektív elemeket is magán viselő, részletesebb beszámolókkal ellentétben tömör, csak az adatokra támaszkodó, érdemi kommentárok nélkül.[212] Hiányoznak belőle a személyi állományra vonatkozó adatok, noha ebben az évben lép be Dankovics Róbert gerinces-preparátor is, aki a szombathelyi Herman Ottó Szakközépiskola vadász tagozatán végzett, de már gyakorlott természetbúvár, aki a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesületnek 1981 óta tagja. Vig Károly előadást tart Barcelonában az I. Koleopterológiai Világkongresszuson.[213]

Az 1990-es szomorú év a természettudományi osztály életében (Madáchy 1990; Pődör 1990).[214] A még mindig fáradhatatlanul dolgozó Horváth Ernőnek a fizikai, valamint az elmúlt években ránehezedő erős pszichés terhelés kikezdte egészségét. Utolsó gyűjtőútja a Zempléni-hegységbe vezeti, arra a vidékre, ahonnét legelső tudományos eredményeit közölte (61. ábra) (Tóth 2004). Egy váratlan szívszélhűdés kórházba kényszeríti, ahol két hét múlva meghal (Papp 1992). Két hónap múlva Hegyessy Gábor, a Debreceni Egyetemen végzett biológus lép be, aki az Alpokalja cincéreinek kutatásával kezd foglalkozni. Preparátorként Szlanyinka Katalin dolgozik az osztályon. A nyárvég kellemetlen eseménye a sajtóban is megjelent hír, miszerint „geológiai szenzációként" Szombathely határában civilek „ásvány- és kövületlelőhelyet" fedeztek fel, a múzeumból származó, főleg a nemrég elhunyt Horváth Ernő által gyűjtött leletekkel (kőkövi 1990). Az anyagok kikerülésének okairól az osztály és a múzeum vezetője igyekeznek magyarázatot adni (Thuróczy & Gráfik 1990). A szakmai–tudományos szempontból indokoltan kiselejtezett anyagokkal kapcsolatban a civilek főleg azt sérelmezik, hogy azok nem kerülhettek legalább az iskolai szertárak, természetbúvár szakkörök általi felhasználásra (kőkövi 1990). A sajnálatos közjátékot feledteti Vig Károly *Egzotikus rovarok* című kamarakiállítása.[215]

A Horváth Ernő elhunyta óta megüresedett botanikusi feladatkör ellátására 1991. szeptember 1-től lép be Balogh Lajos, aki ez évben végzett a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola (BDTF) földrajz–biológia szakán, majd néhány évvel később a biológiát levelező tagozaton a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetemen (1995–98) is elvégzi. 1991. március elején már jár a gyűjteményben, amikor főiskolai témavezetője, Szabó T. Attila kérésére a herbáriumból a hóvirág-adatokat jegyzi ki. Munkába állása után Papp Jenő megemlékezéséhez (Papp 1992) összeállítja Horváth Ernő szakirodalmi munkásságának jegyzékét (Balogh 1992), s megkezdi a jelentős részben rendezetlen recens herbáriumi állomány feltérképezését. Emellett a BDTF Növénytani Tanszékével – amelynek még évekig külső munkatársa – megkezdi a herbáriumi állomány számítógépes

207 Horváth, E.: Évi jelentés 1987-ről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.
208 Horváth, E.: Évi jelentés 1988-ról. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.
209 Horváth, E.: Évi jelentés 1988-ról. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.
210 Vö. számos kitüntetése, vagy a szakfelügyeleti jelentések, pl. Matskási I., Kecskeméti T., Mészáros F.: Jelentés szakfelügyeleti kiszállásról (Tájékozódás a Savaria Múzeum Természettudományi Osztályának munkájáról). (Kézirat) – Budapest, 1988. április 25.
211 Horváth, E.: Évi jelentés 1989-ről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.
212 Thuróczy, Cs.: A Természettudományi Osztály munkajelentése 1989-ről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.
213 *I. International Congress of Coleopterology*, Barcelona, Spanyolország 1989.
214 Matskási, I.: Búcsúbeszéd Horváth Ernő sírjánál. – Szombathely–Budapest, 1990.
215 Gráfik, I.: A Vas megyei múzeumi szervezet 1990. évi tervjelentése. – VaMMI irattára, 9-2/1991.

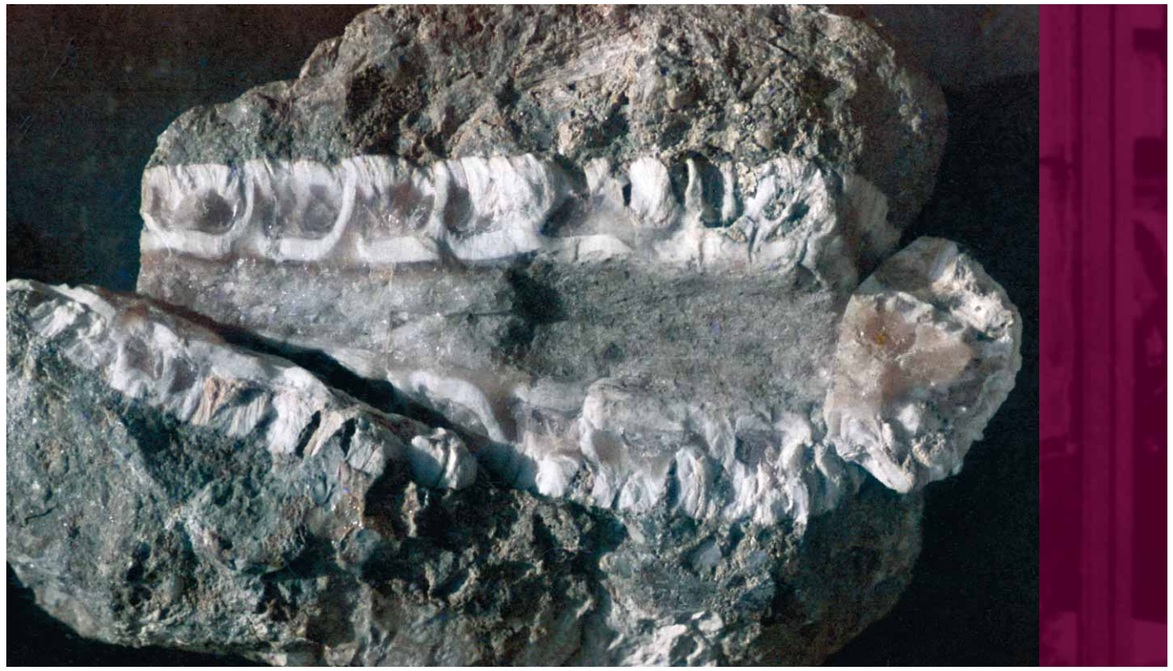

61. ábra. Horváth Ernő által gyűjtött ősnövény (toboz) Megyaszóról (Savaria Múzeum, STTF.9.528.)
Figure 61. *Plant fossil (pinecone) collected by Ernő Horváth from Megyaszó (Savaria Museum, STTF.9.528.)*

nyilvántartási rendszerének kidolgozását. A főiskolával való együttműködés jegyében vesz részt a Szabó T. Attila által létrehozott és az évek során újabb helyekre továbbköltözött Génökológiai és Kultúrnövényevolúciós Laboratórium (LEGEC) és Kísérleti Kert gondozásában és fejlesztésében is, különös tekintettel például a Telekivirág (*Telekia speciosa)* Közép- és Délkelet-Európa különböző térségeiből származó élőgyűjteményének kialakítására. Az intézményközi együttműködés keretében éveken át közreműködik a BDTF kísérleti kertje magkatalógusa *(index seminum)* anyagának összegyűjtésében, illetve az eredményeket közlő *BioTár* folyóirat szerkesztésében is. – Az osztályra – az év elején távozott preparátor-elődje helyett – érkezik Vigh Kálmánné, akit a gyesről visszatérő Joó Ágnes vált fel, majd ő is elköszön. Helyébe az év végén a szintén a szombathelyi főiskolán, biológia–kémia szakon most végzett Fábos Dianna (későbbi nevén Vadász Dianna) lép, aki napjainkig a tár gondos preparátora. Az osztály gyűjteményének éves gyarapodása terén legjelentősebb a rovaranyagé; a több mint harmincezer példány forrásai az Alpokalja-kutatás (Kőszegi-hegység), a Zempléni-hegység, valamint mexikói (Vig Károly, Dankovics Róbert) és kaukázusi (Vig Károly) gyűjtőutak. A közelmúlt nyugat-dunántúli lignitkutatásainak Horváth Ernő által a Savaria Múzeum részére beleltározott fúrásminta-anyagát viszont a Magyar Állami Földtani Intézet (MÁFI) kérésére vissza kell adni. Thuróczy Csaba és Vig Károly a múzeumi könyvtáros segítségével az év első felében elvégzi a természettudományi folyóiratállomány revízióját. Balogh Lajos a kiselejtezett anyagot, duplumpéldányokat tematikusan szortírozza és szakintézményeknek (a főiskola különböző tanszékei, középiskolák, Prenor) továbbítja. Ez évtől botanikai kalauza a BDTF *Magashegységek élővilága* címmel minden év szeptemberének közepén a stájerországi Rax hegyre, Gyurácz József és Szinetár Csaba zoológus-tanárok által vezetett terepgyakorlatának (Szinetár 2004), de nyáron a Dolomitok hegységben is gyűjt. Mindkettőnek anyagát – miként korábbi és későbbi, a közép-európai magashegységekben tett útjairól származó növényeket is – a múzeum gyűjteményében helyezi el. Ennek eredményeképpen a tár herbáriuma mára másfél-kétezer lapnyi montán-alpin (hegyi-havasi) gyűjteményi résszel is bír. – Thuróczy Csaba komoly ambícióval szervezi Vig Károly és Hegyessy Gábor bevonásával kialakítandó munkacsoportját a parazita darazsak kutatására (L. F. 1991). A hazai anyag ottanival való összevetése céljából angol ösztöndíjjal év elején két hónapra meghívják a British Museumba. Vig Károly és Hegyessy Gábor a bogáranyag családokra bontását végzi, Dankovics Róbert a gerincesanyagot revideálja. Vig Károly ez évben Gödöllőn, de a későbbiek folyamán még számos alkalommal vesz részt és tart előadást az Európai Rovartani Kongresszusokon.[216] Az év folyamán sikeresen megvédi *Kártevő földibolha fajok (*Phyllotreta *spp.) rendszertana, alaktana és életmódja* című kandidátusi értekezését, így elnyeri a mezőgazdasági tudomány kandidátusa tudományos fokozatot. Az év második felének nevezetes közművelési eseménye a bécsi Természettudományi Múzeumból a budapesti bemutatást követően – Szabó T. Attila közreműködésével – a Savaria Múzeumba érkezett vándorkiállítás, *A Habsburgok virágos világa*, amely mindkét hazai kiállítóhelyen helyi vonatkozású botanikatörténeti anyagokkal egészül ki. Vig Károly Dankovics Róberttel közös év eleji, mexikói és 1987-es saját kelet-afrikai útjáról *Personal voyage* címmel készít kamarakiállítást, míg Dankovics Róbert hasonló szereplése a szenzációszámba menő, Szentpéterfán talált kanadai hód preparálása és bemutatása. Vig Károly előadással és cikkben is beszámol utazásairól (ez évben kaukázusi, illetve nyugati-alpok-béliről), miként gyakorta a későbbi évek folyamán is. Ez évtől tagja a *European Association of Coleopterology* (Barcelona) szervezetnek is. Október 30-án megalakul a szombathelyi Pro Natura Természetkutató Egyesület, amelynek Balogh Lajos és Vig Károly is alapító tagjai.[217] Az egyesület folytatja a több évtizedes hagyománnyal bíró Vas Megyei Környezet- és Természetvédelmi Napok évről-évre történő megszervezését.

1992 májusában a sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeumba távozik Hegyessy Gábor muzeológus. Státuszhelyére Decsi Donát lép be, mint a kőszegi részleg gyűjteménykezelő preparátora. Fábos Dianna preaprátor férjhez megy (Vadász Dianna) és hat évre szülési szabadságra távozik. A kőszegi Chernel-kertben tavasztól őszig két gondnokjelölt is váltja egymást, de az év vége – a tavalyihoz hasonlóan – megint gondnok nélkül találja a kertet, így a felmerülő munkákat újra Balogh Lajos végzi némi, a múzeumi kollégáktól kapott segítséggel. Thuróczy Csaba meghatároz 2600 fémfürkész-példányt, közben intenzív együttműködésben van külföldi parazitoid-kutatókkal, továbbá a KTM megbízásából *Parazitoid rovarok taxonómiája és kutatása* címmel ötéves kutatási programot indít. Vig Károly a Síkfőkút Projekt során gyűjtött ezer levélbogarat, illetve Hegyessy Gábor zempléni-hegységi levélbogár-anyagát határozza meg. Ezt az alaptevékenységet a későbbiek során is folyamatosan végzi, vagyis meghatározza és feldolgozza a különböző hazai gyűjtemények (Mátra Múzeum, Gyöngyös; Janus Pannonius Múzeum, Pécs; MTM Állattár, Budapest) levélbogár-anyagát. Több, az Alpokalja-programban tevékenykedő kutató is dolgozik csoportján (Rozner István: Silphidae, Histeridae, Szalóki Dezső: Heteromera). Hably Lilla paleobotanikus (MTM Növénytár) vezetésével folyik a feldolgozatlan ősnövény-anyag rendezése és Derkovits-házi raktári rendjének kialakítása. Fábos Dianna megkezdi az osztály könyvállományának számítógépre vitelét, azonban egy – valószínűsíthetően külső kutatóktól kapott – vírus miatt megsemmisül az addigi adatbevitel. Vig Károly és Balogh Lajos a MÁFI geológuscsoportjával az olaszországi vulkánokon jár s a múzeum számára gyűjt is. Balogh Lajos innen származó növényei megalapozzák a Savaria Múzeum herbáriumának mediterrán térségből származó gyűjteményi részét. Vig Károly – nem első – tengeri gyűjtései pedig a Vasvármegyei Múzeumban egykoron már felmerült *Adria-gyűjtemény* megvalósulásának gondolatát erősítik. Balogh Lajos a Keleti-Alpok térségében a temetőkertek etnobotanikai és konzervációs értékét vizsgáló gyűjtőúton vesz részt a BDTF Növénytani Tanszékével, annak vezetője, Szabó T. Attila irányításával.[218] Vig Károly és Dankovics Róbert *Pusztuló éden – Fejezetek az élővilág Vörös Könyvéből* címmel rendez nagysikerű időszaki kiálltást, míg Vig Károly *A hónap műtárgya* kiállításssorozat keretében *A kaukázusi gyűjtőút eredményei* címmel mutatja be az expedíciója során gyűjtött anyag legjavát.

1993-ban Thuróczy Csaba az osztályvezetőség mellett július 1-től a Vas Megyei Múzeumok mb. igazgatóhelyettese lesz. Az osztály életében jelentős állomás ezen esztendő, mivel – a tetszhalott állapotba került Alpokalja-program helyébe lépve – a Fertő-tavi Nemzeti Park támogatásával elindul az előbb Thuróczy Csaba,

216 *IV. European Congress of Entomology / XIII. SIEC,* Gödöllő, Magyarország 1991; majd *VI.,* České Budejoviče, Csehország 1998; *VII.,* Thessalonoki, Görögország 2002; *VIII.,* Izmir, Törökország, 2006.
217 Thuróczy, Cs.: A Természettudományi Osztály munkajelentése az 1991. évről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.
218 Thuróczy, Cs.: A Természettudományi Osztály munkajelentése az 1992. évről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.

majd Vig Károly által vezetett *Az Őrség Természeti Képe* kutatási program, amelynek keretében a terület faunisztikai és florisztikai kutatása számos hazai és külföldi (főként ukrán) kutató bevonásával történik. Ez újabb jelentős gyűjteménygyarapodást eredményez, a rovarok tekintetében például mintegy harmincezer (válogatatlan) példányt. A nyilvántartások teréről említhető, hogy Dankovics Róbert befejezi a gerincesanyag számítógépes adatbázisba vételét. Az MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete által – a Worldwide Fund (Világ Természetvédelmi Alap) támogatásával – létrehozott *Kőszegprogram* részére Balogh Lajos és Vig Károly elkészíti *A nyugati határzóna természetrajzi irodalmának* bibliográfiáját, amely a térséggel foglalkozó kutatók munkájának egyik alapjául szolgál (Horváth 1993). Hably Lilla múzeumunk Horváth Ernő által gyűjtött anyagának felhasználásával és Zlatko Kvaček professzor részvételével (Prágai Egyetem) végzett terepmunkák nyomán foglalkozik a gércei alginitlelőhely ősnövényanyagának feldolgozásával, de J. Kovar-Eder osztrák kutatónővel a szintén Horváth által gyűjtött dozmati ősnövényanyagéval is. Balogh Lajos részt vesz Vas megye helyi védettségű természeti értékeinek a Pro Natura Egyesület szervezésében végzett állapotfelvételében.[219] Vig Károly *Földrészünk ásványcsodái* címmel, illetve Balogh Lajossal *Olaszországi vulkánokon jártunk* címmel rendez kamarakiállításokat.

1994. március 1-jétől Thuróczy Csabát a Vas Megyei Múzeumok igazgatójává nevezik ki. Az éves jelentés kiemeli, hogy az osztályon évek óta tartó krónikus létszámhiány figyelhető meg, amely lassan az egész megyére kiterjedő természettudományos feladatok megfelelő szintű ellátását veszélyezteti. Mégis, megyei szinten a természettudományi szakterület adta a legjelentősebb évi gyűjteményi gyarapodást; igaz, ez a Fertő–Hanság Nemzeti Park által támogatott *Az Őrség Természeti Képe* kutatási programnak köszönhető. Az anyag túlnyomó része rovar. A legintenzívebb terepi munka június 10-étől július 5-éig tartott magyar–ukrán közös gyűjtőexpedíció keretében folyt, amelynek ukrán résztvevői az Ukrán Tudományos Akadémia Rovartani Kutatóintézetéből érkezett kutatók voltak: Viktor Fursov, Anatolij Kotenko, Georges Melika, Nikolaj Narolsky és Alexander Radchenko. Az Őrség-kutatási program során Balogh Lajos elsősorban a behurcolt és inváziós gyomként terjedő növényfajokkal gyarapítja a herbáriumot, de a természetes flórából is gyűjt. – Dankovics Róbert gerinces-preparátor három évre távozik, hogy a BDTF nappali tagozatán végezze a biológia szakot. Az 1992-ben gyesre ment Vadász Dianna státuszára Schmidt Ibolya lép be. Miként elődje, elsősorban ő is rovarokat preparál, illetve az osztály egészét érintő feladatokat (érkező folyóiratok, könyvek besorolása, fénymásolás stb.) lát el, s idejének csak kis részében tevékenykedik növénytani vonalon. Utóbbi általában Balogh Lajos éves herbáriumi gyűjtésének felragasztására korlátozódik. A történeti herbáriumok számítógépes adatbevitele halad, de részben számítógépes technikai (időről időre adatbázis-programváltások /Isis, DataEase, Access/, illetve az ezekből fakadó konvertálási nehézségek), részben a rendelkezésre álló személyi feltételek korlátozott mivolta miatt nem a tervezett ütemben. Thuróczy Csaba a bécsi Természettudományi Múzeumban készíti el a fémfürkészek katalógusát, míg Vig Károly és Dankovics Róbert a Kaukázusban, Balogh Lajos pedig a Keleti-Kárpátokban jár és gyűjt. Botanikai vizsgálatok céljából Balogh Lajos – aki egykori professzorát számos hegyvidéki útjára elkíséri – nyáron részt vesz és gyűjt a BDTF Földrajz Tanszékének vezetője, Veress Márton által az ausztriai Totes Gebirge-be vezetett karsztmorfológiai tanulmányúton is. A közművelődési munka terén kiemelhető a körmendi Rába Helytörténeti Múzeum *Nemzedékek öröksége* című új állandó kiállítása természettudományi részének Balogh Lajos, Vig Károly és Dankovics Róbert közreműködésével történt berendezése. A Savaria Múzeumba pedig Balogh Lajos a Magyar Természettudományi Múzeum *Gombavilág* című kiállítását hozza el, illetve egészíti ki helyi vonatkozású tudománytörténeti anyagokkal.[220]

1995-ben Thuróczy Csaba általános igazgatóhelyettesnek, illetve a természettudományi osztály vezetőjének nevezi ki Vig Károlyt. Az osztályon ekkor három szakmuzeológus és három preparátor dolgozik. Az ide tartozó két vezető beosztású kutató a múzeumi szervezet egészével kapcsolatos elfoglaltsága miatt az osztályon folyó munkákban csak korlátozottan tud részt venni, így egyetlen muzeológus és a három preparátor végzi „teljes erőbedobással" az egész megyére kiterjedő természettudományi muzeológiai munkát. Az osztály állományában egy kutatói és egy preparátori létszám hiányzik. A kutatói betöltésére felkért ukrajnai taxonómus, Georges Melika egy éves amerikai ösztöndíja miatt haladékot kér. Vig Károly és bevont hazai szakemberek közreműködésével az év során befejeződik a bogárgyűjtemény kétszázezer példánya nagy részének meghatározása, megkezdődik rendszertani rendjük felállítása, továbbá számítógépre kerül a teljes levélbogáranyag. Thuróczy Csaba, Sztastyik Hajnalka (2–2) és Vig Károly (1 hónapos), ún. Skandináv expedíción járnak, amelynek célja a parazitoid hártyásszárnyú darazsak taxonómiai kutatása. Ennek érdekében több német és skandináv múzeumot keresnek fel, számos taxon *locus typicus*-án gyűjtenek, továbbá szakmai kapcsolatokat építenek. Útjukról (válogatatlanul) ötvenezer példányos rovaranyaggal térnek haza, de Vig Károly növényeket is hoz. Thuróczy Csaba édesapja segítségével elkészíti a fémfürkészalkatúak világkatalógusát, amely egyrészt a szakirodalmat, másrészt a leírt fajok adatait tartalmazza; a grandiózus – több mint ötezer oldal nyomtatott terjedelmű – anyag megjelentetését elektronikus formában (cd) tervezi. Az Andreánszky Gáborra emlékező, noszvaji tudományos fórumon történő bemutatás céljából Balogh Lajos felméri az ősnövénytani gyűjteményt. A Nemzeti Kulturális Alap támogatásával idén és a következő években pedig fém herbáriumi szekrényeket szerez be, elsősorban Piers Vilmos addig ruhásszekrényekben tárolt növénygyűjteményének biztonságos elhelyezésére. A kőszegi Chernel-kert megújuló emlékkiállítása mellett Vig Károly, Balogh Lajos és Dankovics Róbert elkészíti az ikervári Vízerőmű Múzeum állandó kiállításának természettudományi részét. Vig Károly a *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* évkönyv természettudományi köteteinek szerkesztője lesz, s 1995, 1996 és 1997 években, *Az Őrségi Tájvédelmi Körzet Természeti Képe* címmel, három kötetben megjelennek a program eredményei (62.1–3. ábra) (Vig 1995, 1996, 1997e). Közben a BDTF-en környezetbiológiát, a Pannon Agrártudományi Egyetemen természetvédelmi, valamint rovarökológiát oktat. Balogh Lajos Gyurácz Józseffel (BDTF Állattani Tanszék) Kőszegen megszervezi a Chernel István születésének 130. évfordulójára rendezett emlékülést.[221]

1996 végétől az osztályon dolgozik Georges Melika, a biológiai tudomány kandidátusa, a gubacsdarazsak nemzetközi tekintélyű kutatója, aki ukrán állampolgárként letelepedési kérelmet nyújt be. Balogh Lajos ez évtől több éven át jár a soproni Csapody István ny. erdészbotanikus professzorhoz, herbáriumának előzetes rendezése céljából, aki felajánlotta, hogy a Savaria Múzeumnak adományozza növénygyűjteményét. A *Vas vármegye kincsei* című, Millecentenárium alkalmából készült kiállításhoz az osztály a *Vas megyei természettudós korabeli dolgozószobájának* berendezésével járul hozzá, Balogh Lajos Tóth Kálmánnal pedig összeállítja a múzeum lépcsőházában azóta is látható, *A Vas megyei muzeológia panteonja* című történeti arcképtárlatot (Balogh 1996b). A kiállításban szerepel megyénk legrégibb növénygyűjteménye, Szenczy Imre herbáriuma is, amelynek korabeli tároló dobozait a múzeum kőszegi könyvkötő munkatársa, Némethné Drescher Tímea újítja fel, aki a következő évben az osztály folyóirat-állományából mintegy száz kötetnyit is beköt. *Gyümölcsfajták Káldról (Vas megyéből)* címmel a BDTF, a Nemzetközi Clusius-kutató Társaság Szombathelyi Csoportja és a VaMMI által szervezett első Beythe-kerti etnobotanikai kiállításban a Káldi Kertbarát Kör Balogh Lajos közreműködésével mutatja be gyümölcs tájfajtáit a Vasi Múzeumfalu Etnobotanikai Kertjében.[222] Vig Károly újraindítja a *Praenorica Folia historico-naturalia* kiadványt és harmadik kötetébe elkészíti a *Nyugat-magyarországi-peremvidék levélbogárfaunája* című tanulmányát (63. ábra), amely Vas megye Tudományos Nívódíja kitüntetésben részesül. Vig Károly előadást tart a Firenzében megrendezett Rovartani Világkongreszuson.[223]

1997 év végéig megyei múzeumigazgató Thuróczy Csaba, aki többéves előkészítő munkája eredményeként 1998. január 1-jétől új, természettudományos kutatással foglalkozó intézményt hoz létre Vas Megye Közgyűlése és a Földművelésügyi Minisztérium. A Vas Megyei Növényegészségügyi és Talajvédelmi Állomás alá rendelt Rovar Parazitológiai Speciális Laboratórium a megállapodás szerint a jövőben szoros együttműködésben dolgozik a Vas Megyei Múzeumok Igazgatóságával a megye természettudományos kutatása terén. A laboratórium profilja a rovartársulások kutatása, a parazitoidok gazdaviszonyainak tisztázása, rendszertani kutatása. Vig Károly *A Kárpát-medence levélbogár faunájának revíziója* címmel, OTKA posztdoktori kutatói munkaszerződéssel

219 Thuróczy, Cs.: A Vas megyei múzeumi szervezet 1993. évi munkajelentése. – VaMMI irattára, 21-10/1994.
220 Thuróczy, Cs.: A Vas megyei múzeumi szervezet 1994. évi munkajelentése. – VaMMI irattára, 21-16/1995.
221 Thuróczy, Cs.: A Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága 1995. évi munkajelentése. – VaMMI irattára, 9-5/1996.
222 Thuróczy, Cs.: A Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága 1996. évi munkajelentése. – VaMMI irattára, 9-14/1997.
223 *XX. International Congress of Entomology,* Firenze, Olaszország 1996. Ezt követően még három rovartani világkongresszus előadója: *XXI.,* Fos do Iguassu, Brazília 2000; *XXII.,* Durban, Dél-Afrikai Köztársaság, 2008.

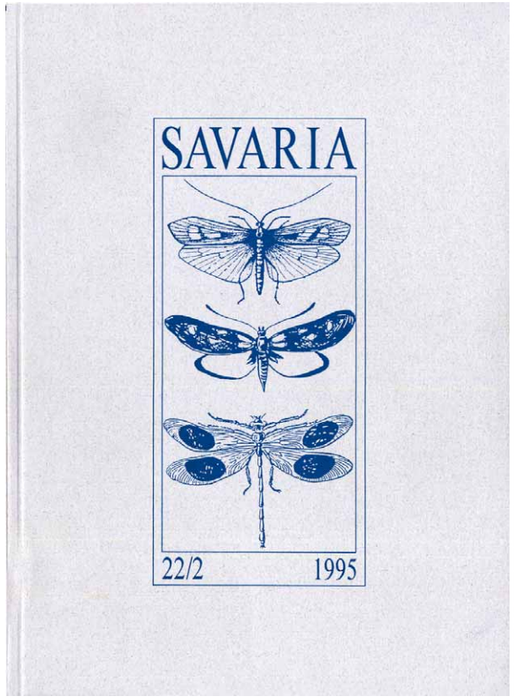

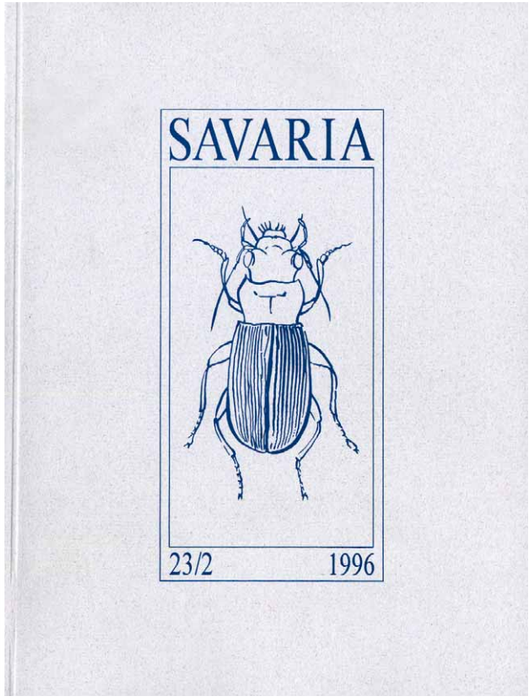

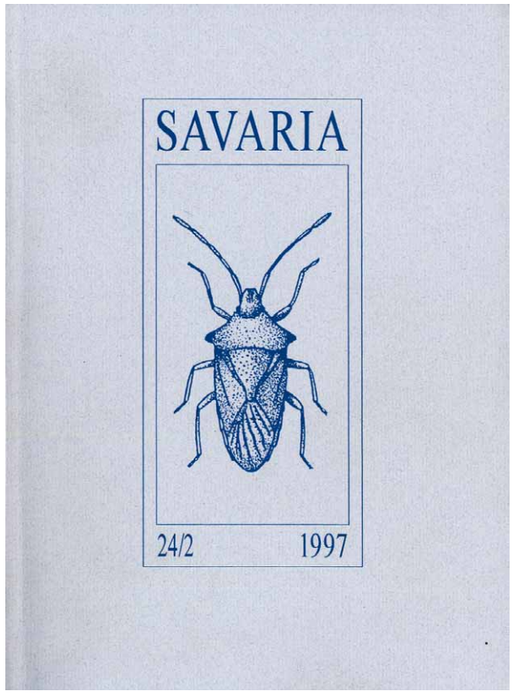

62.1–3. ábra. *Az Őrség Természeti Képe* kutatási program eredményeit közreadó kötetek a *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* sorozatban jelentek meg, Vig Károly szerkesztésében (Szombathely, 1995, 1996, 1997)

Figure 62.1–3. *The volumes publicising the results of the* Natural History of Őrség *research program appeared in the series* Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője, *edited by Károly Vig (Szombathely, 1995, 1996, 1997)*

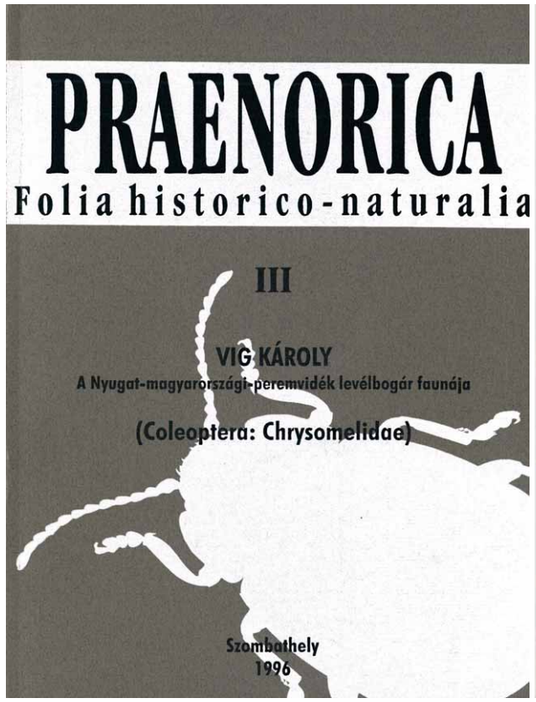

63. ábra. A *Praenorica Folia historico-naturalia* periodika harmadik száma, Vig Károly: *A Nyugat-magyarországi-peremvidék levélbogárfaunája* című tanulmányát mutatja be (Szombathely, 1996)

Figure 63. *The third issue of the periodical* Praenorica Folia historico-naturalia, *presenting Károly Vig's study:* The leaf-beetle fauna of the Western Hungarian border region *(Szombathely, 1996)*

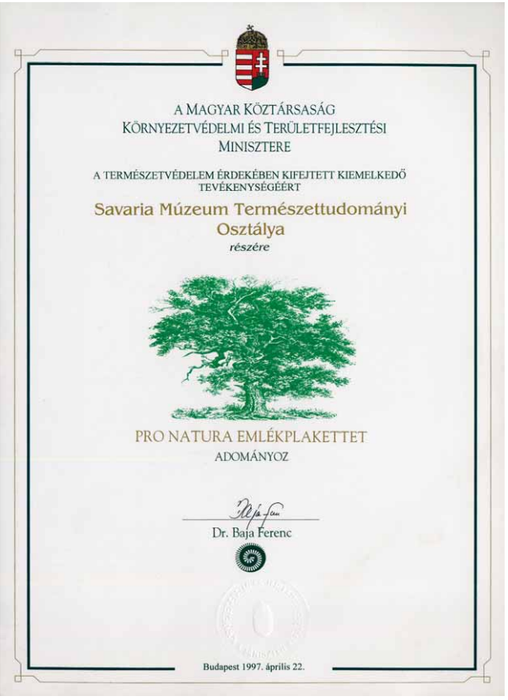

64. ábra. A Természettudományi Osztály részére a természetvédelem érdekében kifejtett kiemelkedő tevékenységéért adományozott *Pro Natura Emlékplakett*-ről szóló oklevél

Figure 64. *Certificate for the Pro Natura Memorial Plaquette, presented to the Natural History Department for outstanding activities expounded in the interests of natural protection*

önálló témán dolgozik, ezért október 1-jétől felmentését kéri igazgatóhelyettesi megbízatása alól. Feldolgozza a Duna–Dráva és az Aggteleki Nemzeti Parkok területén társintézmények kutatói által gyűjtött levélbogáranyagot. Dankovics Róberttel revideálja Molnár Lajos tojás- (Olcsai-Kiss Zoltán Általános Iskola, Körmend), és madárgyűjteményét (Savaria Múzeum), amelyeket szép kötetben fel is dolgoznak (Nagy 1997; Vig 1997c, 1997d). Elkészíti *Az Őrség Természeti Képe* kutatási program zárójelentését is. Balogh Lajossal felújítják a Sághegyi Múzeum 1977-ben készült kiállítását, amelyet 1994 óta a Fertő–Hanság Nemzeti Park üzemeltet. Vig Károly Nessel Erikával mexikói úti élményeikről készít fotókiállítást. A Föld Napján (április 22-én) Budapesten a Magyar Köztársaság környezetvédelmi és területfejlesztési minisztere a természetvédelem érdekében kifejtett kiemelkedő tevékenységéért a Savaria Múzeum természettudományi osztálya részére Pro Natura Emlékplakettet adományoz (64, 65. ábra).[224] Vig Károlyt a New Yorki Tudományos Akadémia *(New York Academy of Sciences)* tagjává választják.

1998-ban a kőszegi Rovar Parazitológiai Speciális Laboratórium megalakulásával – Thúróczy Csaba és más munkatársaink távozásával – a Savaria Múzeum természettudományi osztályának létszáma három főre csökkent (Vig Károly osztályvezető és Balogh Lajos muzeológusok, Schmidt Ibolya gyűjteménykezelő-preparátor). Balogh Lajos folytatja *Az inváziós gyomnövényzet vizsgálatát Délnyugat-Vas megyében, különös tekintettel a Fallopia (sectio Reynoutria) és a Helianthus fajokra*, amely pécsi egyetemi diplomamunkájának tárgyát is képezi. Ősztől három éven át a pécsi JPTE levelező PhD-hallgatója. A főiskolai biológia-tanulmányait befejező Dankovics Róbert preparátor augusztus 1-jétől tér vissza. Az osztály létszámának felére csökkenésén

224 Horváth, S.: A Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága 1997. évi munkajelentése. – VaMMI irattára, 9-9/1998.

65. ábra. A *Pro Natura Emlékplakett* átvétele után Thuróczy Csaba, Vig Károly és Balogh Lajos (balról jobbra) a Magyar Állami Földtani Intézet ún. Lábnyomos-termében (1997. április 22.)

Figure 65. *Csaba Thuróczy, Károly Vig and Lajos Balogh (left to right) in the "Footprint" Hall of the Geological Institute of Hungary following receipt of the Pro Natura Memorial Plaquette (22 April 1997)*

túl az is komoly gondot jelent, hogy a laboratóriumba átkerült – a megállapodás értelmében elvileg továbbra is közösen használható – műszerek és könyvtári anyag gyakorlatilag hozzáférhetetlen az osztály munkatársai számára. A megállapodással szemben az osztály a laboratóriumtól nem kapja a munkaterveket és munkajelentéseket, miként a gyűjteménygyarapodásról szóló adatokat sem, így azokat az osztály nem tudja egyetlen fórum felé sem jelenteni. (Ez a helyzet a következő években is tartósan fennáll.) A kőszegi Jurisich-vár helyiségeiben lévő montírozott gerinces-anyag időközben fertőződik, amiért Szombathelyre kell hozni, de anyagiak hiányában egyelőre itt sem kerülhet sor fertőtlenítésükre s a megfelelő talpak elkészíttetésére. Gondot okoz az osztály raktárainak fertőtlenítése is. Itt jegyezhető meg, hogy a Savaria Múzeum emeletének keleti szárnyában lévő természettudományi osztály mérgezett gyűjteményeket tartalmazó raktárhelyiségeit egy – napjában sokszor használt – ajtó választja el a munkatársak tartózkodási helyéül szolgáló könyvtár-, illetve kutatószobától. Az évtizedek óta fennálló helyzet komoly egészségi kockázatot hordoz, amellyel a munkatársak kénytelenek együtt élni. Megoldáshoz vezethetne az épület bővítése: a régóta tervezett, ún. déli szárny felépülése és a tetőtér kutatószobákkal való beépítése. Az 1998-as évtől kezdve többször jelentkező probléma a két emeleti raktár, különösen a herbáriumi helyiség mennyezetének beázása, amely az itt őrzött teljes herbáriumi és tudománytörténeti gyűjtemény, valamint az ásvány- és a maggyűjtemény egy részének épségét veszélyezteti (Merklin 1999). Az év őszén Balogh Lajos Köbölkuti Katalinnal és Molnár Mónikával (BDMK), valamint Tóth Péterrel (Bolyai Gimnázium) a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtárban emlékülést és kiállítást szervez *Szenczy Imre születésének 200. évfordulója alkalmából*, amelyen a tudós itt őrzött herbáriumát is bemutatja (66., 67. ábra) (Balogh & Köbölkuti 1999).[225] Vig Károly első ízben tart előadást a Gentben (Belgium) rendezett Nemzetközi Növényvédelmi Szimpóziumon, amit számos hasonló részvétele követ.[226]

225 Vig, K.: A Természettudományi Osztály munkajelentése az 1998. évről. – Savaria Múzeum Természettudományi Osztálya.
226 *50th International Symposium on Crop Protection,* Gent, Belgium 1998, továbbá 2000-ben, 2001-ben, 2002-ben, 2003-ban és 2004-ben.

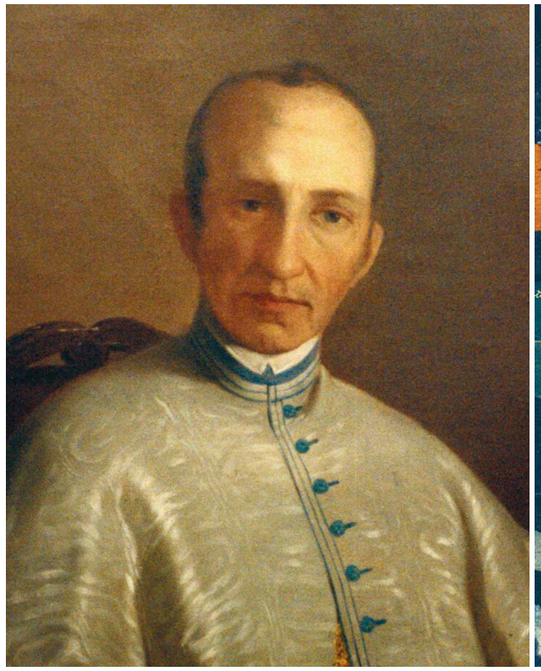

66. ábra. Szenczy Imre (1798–1860) premontrei tanár, botanikus; kerti növényeinek herbáriumát a múzeum őrzi

Figure 66. *Imre Szenczy (1798–1860) teacher, Premonstratesian teacher and botanist; his herbarium of garden plants is kept in the museum*

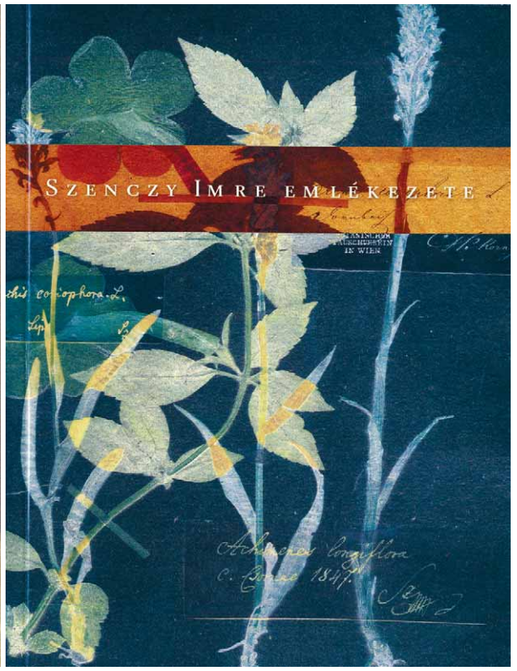

67. ábra. A Balogh Lajos és Köbölkuti Katalin által szerkesztett, *Szenczy Imre emlékezete* című emlékkötet (Szombathely, 1999)

Figure 67. *The commemorative volume entitled* In remembrance of Imre Szenczy *edited by Lajos Balogh and Katalin Köbölkuti (Szombathely, 1999)*

1999-ben a megfogyatkozott létszám az osztály kérése ellenére sem kerül pótlásra, sőt, eleinte a szülési szabadságáról visszajövő Vadász Diannát sem engedik visszatérni az osztályra. Végül Vig Károly, majd Balogh Lajos is beadvánnyal fordul az igazgatóhoz, így aztán mégis visszatérhet. Vig Károly októbertől 2000. szeptember végéig ismét külön munkaterv alapján dolgozik, OTKA Posztdoktori Kutatási Ösztöndíjjal. Balogh Lajos a Cseh Tudományos Akadémia és a Dél-Csehországi Egyetem botanikai intézeteinek kutatóinál jár szakmai kapcsolatfelvétel és tapasztalatcsere céljából, amelynek eredményeként ez évtől Magyarország is többször képviselteti magát néhány fővel az Inváziós Idegen Növények Ökológiájának Nemzetközi Konferenciáin, miként később a Vidéki Települések Antropizációja és Környezete, Flórája és Vegetációja címűek némelyikén is.[227] A kőszegi laboratóriummal továbbra is akadozik a kapcsolat, ugyanis még a közösen, az *Őrség Természeti Képe* kutatási program során gyűjtött rovaranyagokat sem adják oda feldolgoztatás céljára. A gyűjtemény tulajdonjogának tisztázása sürgető feladatot jelent. Az eltelt két év tapasztalatai alapján a vonatkozó történések a Vas megyei természettudományi muzeológia jelentős veszteségeként értékelhetők. Közben Dankovics Róbert folytatja korábban Vas megyében megkezdett kétéltű- és hüllőfaunisztikai monitoring vizsgálatait a Fertő–Hanság Nemzeti Park területén, de a békák vonulásakor út menti vasi békamentő-akciókban, valamint madárgyűrűző táborokban is részt vesz. Folyamatosan preparálja az elkobzott és a múzeumnak ajándékozott madarakat is. A múzeum megvásárolja Podlussány Attila amatőr bogarász mintegy tizenháromezer példányos levélbogár-gyűjteményét, amelyet ezt követően Vig Károly dolgoz fel; e munka az MTA Veszprémi Akadémiai Bozottsága

227 *5th International Conference on the Ecology and Management of Alien Plant Invasions*, La Maddalena, Olaszország, 1999; majd 2001-ben Loughborough, Anglia, illetve 2005-ben Katowice, Lengyelország. *IV. Antropization and Environment of Rural Settlements, Flora and Vegetation, International Conference,* Krakkó, Lengyelország. 2000, majd 2002-ben Ungvár és Csontos, Kárpátalja, Ukrajna.

(VEAB) pályázatán első díjat nyer.[228] Szabóky Csaba revideálja és rendezi az osztály mintegy nyolcvanezer tételt számláló lepkegyűjteményét. Balogh Lajos a BDTF Növénytani Tanszékén azóta is álló fényképes poszter-kiállításon mutatja be a közép-európai magashegyvidékek növényvilágát, amelyeket e hegyvidékeken tett gyűjtőútjai során készített (Durmitor 1990, Dolomitok 1991, Olaszországi vulkánok: Vezúv, Stromboli, Vulcano, Etna 1992 és 1995, Retyezát 1993, Bucsecs 1994, Totes Gebirge 1994).[229]

2000-ben az osztály öt fővel látja el az egész térségre kiterjedő természettudományi muzeológiai teendőket, amely – számos gyűjteménytest esetében szükséges specialista hiányában – korlátot szab az elvégezhető feladatoknak. Vadász Dianna visszatérése nagyban növeli az osztályon folyó munkavégzés mennyiségét, bár munkaidejének közel felét a gerinces-gyűjtemény számítógépes leltárának készítése köti le. Vig Károly ez évtől a *Vasi Szemle* szerkesztőbizottsági tagja, alapító tagként részt vesz a Veszprémi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar Multidiszciplináris Doktori Iskola tevékenységében, tagja lesz a Szombathelyi Tudományos Társaságnak (SSS), az MTA VEAB Biológiai Szakbizottság elnökhelyettese (2000–2001), s ugyanott *Az év kutatója 2000* címet is elnyeri. Augusztustól három évig Bolyai János Ösztöndíjjal végzi tovább a Kárpát-medence levélbogár-faunájának feltárását. Dankovics Róbert részt vesz a Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer országos kétéltű- és hüllő-monitoring rendszerének kidolgozásában. Ezeket a csoportokat gyűjti, preparálja és alkoholos készítményekként helyezi el a múzeum gyűjteményében. Balogh Lajos folytatja az özönnövények Vas megyei elterjedésére vonatkozó térképezését és gyűjtőmunkáját, különös tekintettel a Rába-mentére (amelynek néhány év alatt Alsószölnöktől Sárvárig mintegy 122 folyamkilométeres szakaszát térképezi fel) és Szombathely közigazgatási területére. Megóvandó öreg fákról készít állapotfelvételeket s terjeszti fel őket helyi védelemre. Az előző évek során Balogh Lajos közreműködésével előrendezve az osztály gyűjteményébe kerül Csapody István (Sopron) mintegy hétezer tételes herbáriuma, amelynek nagyobbik része felragasztást, határozást igényel, illetve az egész gyűjtemény revízióra, rendezésre szorul. Az anyag felragasztása a további évek során – jelentős részben NKA-támogatással foglalkoztatott – diákmunkások közreműködésével történik.[230]

2001-ben Vig Károly osztályvezető *Vas Megye Önkormányzata Pável Ágoston Emlékplakett*-jében részesül, külön elismeréssel *A Nyugat-magyarországi-peremvidék állattani kutatásának története* című könyvéért. Számos kisebb hazai mellett Vig Károly egyhónapos gyűjtőúton vesz részt (Fábián György társaságában) Iránban, ahonnét mintegy tízezer bogár kerül gyűjteményünkbe, közöttük tudományra új fajok is. Vig Károly irányításával Schmidt Ibolya és Vadász Dianna elvégzik a recens puhatestű-gyűjtemény leltározását és raktári rendjének kialakítását. Az év során a Savaria Múzeum Herbáriuma *(Herbarium Musei Sabariensis; SAMU)* bejegyeztetésre kerül a világ jelentős növénygyűjteményeit tartalmazó – New York Botanical Garden által gondozott – *Index Herbariorum* nyilvántartásába; gondnoka (kurátora) Balogh Lajos (Balogh 2001). Ez jelenlegi, mintegy 72 000 tételével Magyarország második legnagyobb növénygyűjteménye, vidéken azonban az első, s mint ilyen, a térségi flóra ismeretének nélkülözhetetlen támasza. A helyi főiskoláról a múzeumba kerül Balogh Lajos főiskolai tanulmányai során gyűjtött mintegy négyszáz lapnyi, főként Szombathely környékén szedett növénye. *Madarat tojásáról* címmel az osztály madártojás- és fészekgyűjteményéből Dankovics Róbert rendez kamarakiállítást. A raxi magashegyvidéki terepgyakorlaton kívül Balogh Lajos ez évtől a BDF biológia szakos hallgatóinak *Tengerpartok élővilága* című szlovéniai terepgyakorlatán is botanikai szakvezetést lát el, ahol Dankovics Róbert zoológiai segítséget nyújt, miként más hazai terepgyakorlatoknál is (Szinetár 2004). Közös kutatási területük révén Balogh Lajos vendége az inváziós óriáskeserűfüvek neves angliai szakértője, John P. Bailey (Leicesteri Egyetem).[231]

2002 nyarától Vig Károly a megyei múzeumi szervezet tudományos titkára, elnyeri az *Év Nyugat-Dunántúli kutatója* címet, a Veszprémi Egyetem Georgikon Karán habilitált doktori címet szerez, az MTA Vas Megyei Tudományos

228 Vig Károly a VEAB pályázatain összesen öt első (1994, 1996, 1997, 1998, 1999) és egy második díjat (1995) nyer el.
229 Vig, K.: A Természettudományi Osztály munkajelentése az 1999. évről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.
230 Vig, K.: A Természettudományi Osztály munkajelentése a 2000. évről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.
231 Vig, K.: A Természettudományi Osztály munkajelentése a 2001. évről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.

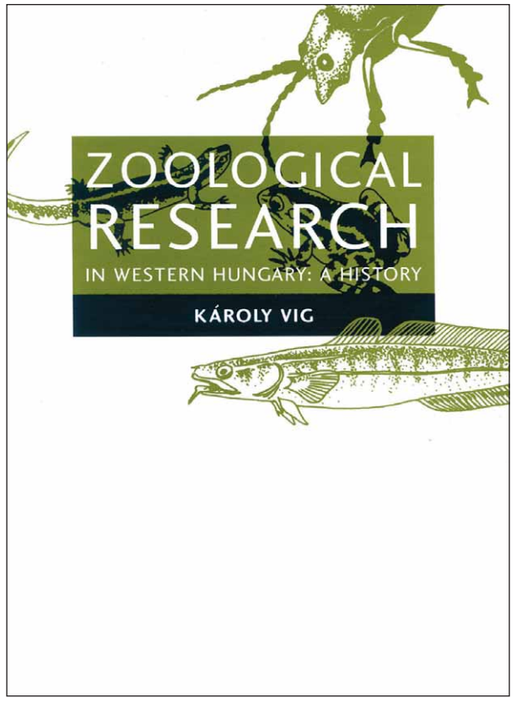

68. ábra. Vig Károly *Zoological Research in Western Hungary: A History* című monográfiája a térség állattani kutatása történetét dolgozza fel (Szombathely, 2003)
Figure 68. *Károly Vig's monograph entitled* Zoological Research in Western Hungary: A History *dealing with the zoological research history of the region (Szombathely, 2003)*

Testülete tudományos titkárává választják, s tagja az Őrségi Nemzeti Park Tudományos Testületének is. Előadást tart a *2nd International Conference on the Alternative Control Methods Against Plant Pests and Diseases* (Lille, Franciaország 2002) konferencián. Balogh Lajos a Zólyomi Bálint akadémikus által művelt tudományterületen elért eredményeiért a *Dr. Zólyomi Bálintné Barna Piroska Alapítvány Emlékdíjá*-ban részesült. Vig Károly Vadász Dianna segítségével egyesíti a levélbogár-gyűjtemény különböző részeit. Dankovics Róbert elvégzi a külső kiállítóhelyek (Rába Helytörténeti Múzeum, Ikervári Vízerőmű Múzeum, Chernel-kert) természettudományi anyagának műtárgyi revízióját és karbantartását. Vadász Dianna mintegy ötszáz lapnyi növényt ragaszt fel Horváth Ernő régebbi, illetve Balogh Lajos ezévi gyűjtéséből. Balogh Lajos országos botanikai programokban vesz részt, így *Az inváziós növényfajok magyarországi terjedése és visszaszorításuk természetvédelmi stratégiája*, valamint a következő évtől a *Magyarország természetes növényzeti örökségének felmérése* flóra- (KEF) és élőhelytérképezési (MÉTA) alprogramjaiban. Ezek okán tett terepmunkák hozadéka több száz herbáriumi lap. Balogh Lajos közreműködésével az osztály könyvtárának folyóirat-állománya a Magyar Természettudományi Múzeum, valamint az ELTE TTK duplumaival egészül ki.[232]

2003-ban a herbárium mintegy ötszáz lappal gyarapodik, amely zömmel Balogh Lajos hazai flóratérképezési program során gyűjtött anyaga. Vig Károly angliai gyümölcsösökben gyűjtött 2500 levélbogarat kap meghatározásuk fejében. Balogh Lajos és Vadász Dianna a faminta-, valamint a mag- és terméskyűjtemény revízióját végzik. Vadász Dianna két és félezer ősnövény kartonját gépeli, Schmidt Ibolya ugyanennyi rovart preparál, Vig Károly utóbbiak mintegy ötszáz példányából készít a pontos meghatározáshoz nélkülözhetetlen ivarszervi preparátumot is. A preparátorok közreműködésével több bogárcsalád kataszteri nyilvántartását aktualizálja. Dankovics Róbert a faminta-gyűjteményt fertőtleníti, továbbá harminc madarat preparál vagy restaurál. Vig Károly angliai gyümölcsösök rovardiverzitását vizsgáló, valamint a magyarországi bogárfajokat leltárba vevő programban, továbbá a hazai, ún. *Síkfőkút Projekt*-ben vesz részt, de meghatározza *A Bodrog-sík Természeti Képe Szigetköz Projekt* és *A Villányi-hegység zoológiai feltárása* kutatási programok során gyűjtött levélbogár-anyagot is. A németújvári Nemzetközi Clusius-kutató Társaság *(Internationale Clusius Forschungsgesellschaft)* által szervezett konferencián (*Naturkundliches Symposium Südburgenland–Ungarn*, Güssing, Ausztria 2003) Vig Károly előadást tart az Őrség állattani értékeiről. Ugyanott Dankovics Róbert az Őrség herpetofaunájáról tart beszámolót. A Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatása teszi lehetővé, hogy megjelenik Vig Károly *Zoological Research in Western Hungary: A History* című könyve, angolul (68. ábra). Vig Károly és Balogh Lajos Illés Péter etnográfus kollégával *A száz éve született vasi nótárius feljegyzései. Csaba József tudósi és képi hagyatéka* címmel időszaki kiállítással emlékezik. Balogh Lajost felveszi soraiba az *Európai Gyomkutató Társaság (EWRS).*[233]

232 Horváth, S.: A Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága 2002. évi munkajelentése. – VaMMI irattára, 9-8/2003.
233 Vig, K.: Savaria Múzeum, Természettudományi Osztály, munkajelentés a 2003. évről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.

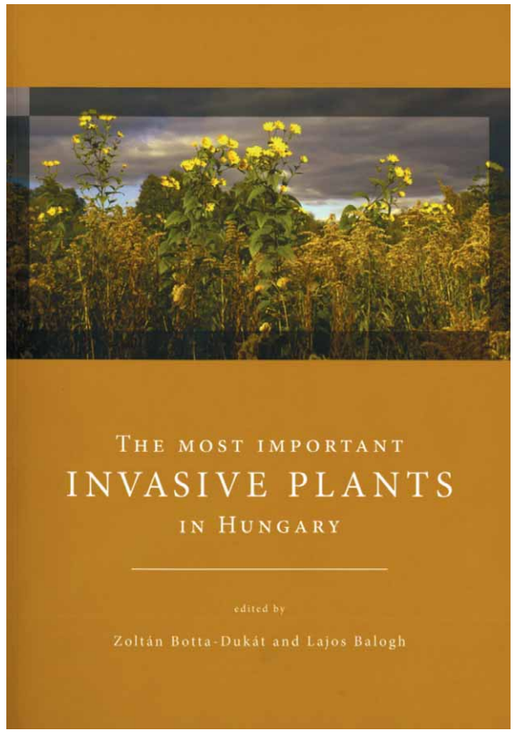

69. ábra. Botta-Dukát Zoltán és Balogh Lajos szerkesztésében megjelent, *Magyarország legfontosabb inváziós növényei* című angol nyelvű tanulmánykötet (Vácrátót, 2008)
Figure 69. The most important invasive plants in Hungary *(Vácrátót, 2008) edited by Zoltán Botta-Dukát and Lajos Balogh*

A 2004. év a gyűjteményi anyagra kiterjedő leltározás jegyében telik, amely az egyedileg nyilvántartott műtárgyállomány revízióját, valamint a recens herbárium és a rovargyűjtemény egyes egységei kataszteri nyilvántartásának aktualizálását jelenti. Vig Károlynak a Pulszky Társaság–Magyar Múzeumi Egyesület az alapítás óta első ízben odaítéli a *Pulszky Károly Emlékplakett*-et. Előadásokat tart a *6th International Symposium on the Chrysomelidae* (Bonn, Németország) és a *Fauna Carpathica 2004* (Smolenice, Szlovákia, 2004) konferenciákon. Balogh Lajosnak Vas Megye Közgyűlése „Vas megye környezet- és természetvédelméért végzett kimagasló munkája elismeréséül" a *Gáyer Gyula emlékplakett*-et adományozza, aki nyáron Frendl Kata etnobotanikussal népi növény- és orvoslásismereti adatokat gyűjt Erdélyben a gyimesi csángóknál. Külső kutatóktól különböző szakanyagok kerülnek a gyűjteménybe, így ifj. Gáyer Gyulától ügyvéd apja relikviáit, Vizkelety Éva algológus saját kéziratait, folyóiratokat, különlenyomatokat, Kiss Szilárd amatőr rovarász száz rovart ajándékoz, Nagy Ferenc amatőr entomológustól pedig ezer vasi nappali lepkét és bogarat vásárol a múzeum. Balogh Lajos témavezetőként először fogad főiskolás szakdolgozót (Novák Zsuzsanna, BDF), akit az évek folyamán még többen követnek, s általában a történeti herbáriumi egységek gyűjtőinek életével és munkásságával, valamint gyűjteményük számítógépes adatbázisának építésével foglalkoznak. Külső szakember, Hably Lilla paleobotanikus által, Balogh Lajos és Vadász Dianna közreműködésével ez évtől folytatódik a meghatározatlan ősnövényanyag előkészítése feldolgozásra, meghatározása és leltározása. Az osztály az MTM Növénytárától tíz fém herbáriumi szekrényt kap kedvező áron, amelyekből kettő az osztályon, nyolc a szőlősi kastély egyik földszinti helyiségében kerül elhelyezésre. Gáyer egy kicsi, de eszmei értékére nézve annál jelentősebb, magashegyvidéki anyaga (Balogh 2003) után Waisbecker Antal herbáriuma Piers Vilmos által összeállított gomba-, zuzmó- és mohagyűjteményének *Savaria* évkönyvbeli közlésével folytatódik a múzeum történeti herbáriumainak rendszeres feldolgozása és közzététele (Balogh *et al.* 2004). Ez évben, majd 2006-ban megjelennek a Balogh Lajos özönnövényekkel kapcsolatos kutatásait is összegző tanulmánykötetek (Mihály & Botta-Dukát 2004, Botta-Dukát & Mihály 2006), később, frissített adattartalommal angol nyelven is (69. ábra) (Botta-Dukát & Balogh 2008). Vig Károly pályázati támogatást nyer és továbbra is szerkeszti a *Savaria a Vas Megyei Múzeumok Értesítője*-t és az osztály *Praenorica Folia Historico-naturalia* periodikáját, amelyből ez évben két szám is megjelenik. Dankovics Róbert a Rákosi Vipera Védelmi Tanács tagjaként e faj és az alpesi gőte fajmegőrző programokat kidolgozó csoport résztvevője, 2006-tól pedig a NATURA 2000 országos kétéltű- és hüllőfelmérések egyik koordinátora.[234]

2005-től Vig Károlyt a Veszprémi Egyetemen egyetemi magántanárrá nevezik ki a kémiai tudományok területén, továbbá a Nemzeti Kulturális Alapprogram Múzeumi Szakkollégiuma kurátora lesz 4 évre. Folytatódik a gyűjteményi anyag revíziója. Keresztes Lászlóné rendszergazda irányításával megkezdődik az osztály fényképállományának digitalizálása. Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság megbízása alapján Vig Károly vezetésével elindul a kenyeri reptér és a sitkei Öregcser területének koleopterológiai vizsgálata. Balogh Lajos, Dankovics Róbert és Vadász Dianna beköltöztetik az 1980-as évek óta a Derkovits-házban, mint külső raktárban tárolt ősnövény-, ősállat- és faminta-anyagot a Savaria Múzeum keleti szárnyának egyik alagsori raktárába. Balogh Lajos megkezdi a kataszteri recens botanikai gyűjtemény utóbbi fél évszázadban gyűjtött, lelőhelyenként tárolt anyagai növénycsaládok szerinti egybesorolását. Schmidt Ibolya, Vadász Dianna és Vig Károly a futóbogár-gyűjtemény rendjét alakítja ki. Csapody István növénygyűjteményének fertőtlenítése után – külső diákmunkás igénybevételével – elkezdődik a felragasztatlan növények preparálása (idén közel kétezer lapnyi). A NKÖM Múzeumi Főosztálya állományvédelmi keretéből 200 000, a múzeum 100 000 forinttal támogatja 50 darab rovardoboz vásárlását. Balogh Lajos előzetes állapotfelmérést készít a szombathely–oladi Potyondi-mocsár és láp élőhely-együtteséről, aminek helyreállítása céljából annak tisztítására – Szombathely önkormányzatától kapott ötvenezer forintos pályázati támogatással – megszervezi szeméttől való megtisztítását, és helyi természetvédelmi oltalomra terjeszti fel. Az osztály munkatársainak képeiből a cáki pincéknél a környék élővilágát bemutató fényképkiállítást rendez be, továbbá ez évtől a Kámoni Arborétumért Egyesület egyik alapító és vezetőségi tagja lesz.[235]

2006-ban az osztály felének 1997-es kiválása nyomán létrejött Kőszegi Parazitológiai Speciális Laboratórium megszűnik. Vas Megye Önkormányzata és a Vas Megyei Növény- és Talajvédelmi Szolgálat közötti egykori megállapodás értelmében az átadott rovaranyag, könyvtári tételek, műszerek, műtárgybútorok visszaszállnak a múzeum kezelésébe. A rovargyűjtemény jelentős része esetében azonban ez nem történik meg, az Thuróczy Csabánál marad, amiért a Vas Megyei NTSz jogi útra tereli az ügyet. A rovaranyag – amelynek jelentős része az osztály által az 1990-es évek első felében szervezett *Az Őrség Természeti Képe* kutatási program gyümölcse – azóta sem került vissza a múzeum kezelésébe. – Vig Károly Horvátországban gyűjt tengeri gerinctelenéket, Nagy Ferenc 600, Kiss Szilárd szombathelyi amatőr entomológus pedig 700 lepkét ajándékoz. NKA pályázati támogatás (450 ezer Ft) teszi lehetővé Nádai László budapesti amatőr entomológus óriásbogár- (1200) és katicabogár-gyűjteményének (600 példány) megvásárlását. Balogh Lajos Freh Alfonz *Herbarium florae ginsiensis et adjacentis regionis* gyűjteményét rendezi elő számítógépes adatbevitelre. Dankovics Róbert megkezdi a műtárgyak fényképezését. Külső specialisták dolgoznak mohaminták (Szűcs Péter), óriásbogarak (B. C. Ratcliffe), puhatestűek (Varga András) meghatározásán, illetve rendezésén (lepkegyűjtemény, Szabóky Csaba, Kiss Szilárd). Schmidt Ibolya többek között közel háromezer rovart preparál, jelentős részben a Kenyeri és Sitke térségéből származókat. Ősszel Jeanplong József elhunytának híre érkezik, aki a második világháború előtti időktől a vasi föld kutatója, az Alpokalja Természeti Képe kutatási program leghűségesebb botanikai támasza volt, s az osztály herbáriumát is mintegy másfélezer lappal gazdagította. Balogh Lajost a Magyar Biológiai Társaság Botanikai Szakosztálya vezetőségi tagjává választják. Az osztály munkáját több sikeres NKA-pályázat támogatja, így: Csapody István herbáriumának preparálása (500 ezer Ft, Balogh Lajos), Rovartároló bútor megvásárlása (180 ezer Ft), Praenorica IX. kötete (350 ezer Ft), Savaria Értesítő 30. kötete (800 ezer Ft, utóbbiak Vig Károly), hasonlóan Vig Károly törökországi részvételét a VIII. Európai Rovartani Kongresszuson (100 ezer Ft).[236]

2007-ben az osztály addigi két muzeológus és három preparátori státuszából egy preparátorit elvesznek, s ugyan a márciusban távozó Schmidt Ibolya helyett Nagyné Vecsei Alexandra szerződéssel év végéig még besegít, az osztály a következő évtől már csak négy fővel látja el a térségre vonatkozó természettudományos muzeológiai feladatokat. Balogh Lajos novemberben Pécsett megvédi *Növényi inváziók hazánkban, különös tekintettel Nyugat-Magyarország lágyszárú özönnövényeire* című PhD-értekezését. A Murányi Zsuzsától megvásárolt több mint másfélezer példányos anyag felhasználásával Vadász Dianna és Vig Károly által folyik a díszbogár-gyűjtemény felállítása. Nagyné Vecsei Alexandra másfélezer növényt ragaszt herbáriumi lapokra. Balogh Lajos több tucat minta gyűjtésével a mag- és termésminta-gyűjteményt gyarapítja. Dankovics Róbert sikeresen pályáz az NKA-hoz a múzeum madárgyűjteményének bővítésére és restaurálására.

234 Vig, K.: Savaria Múzeum, Természettudományi Osztály, munkajelentés a 2004. évről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.

235 Horváth, S.: A Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága 2005. évi munkajelentése. – VaMMI irattára, 21-17-2/2006.
236 Horváth, S.: A Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága 2006. évi munkajelentése. – VaMMI irattára, 9-4/2007.

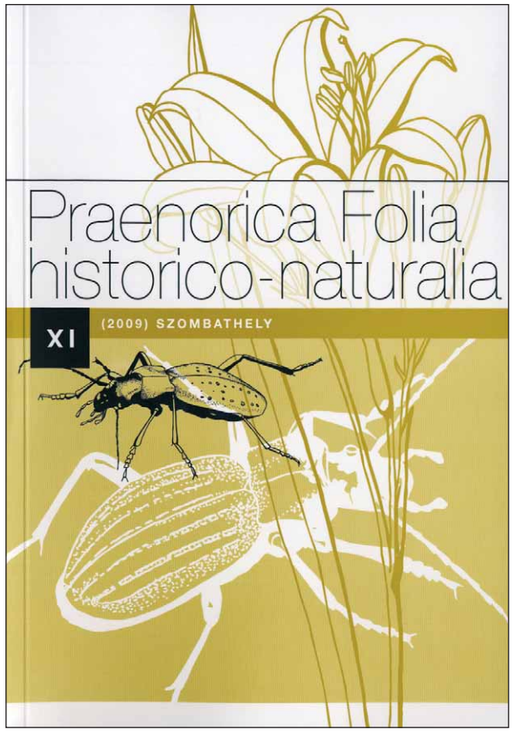

70. ábra. A *Praenorica Folia historico-naturalia* periodika XI. száma, Vig Károly szerkesztésében, vegyes tanulmányokat közöl
Figure 70. *The 11th issue of the periodical* Praenorica Folia historico-naturalia*, edited by Károly Vig, presenting a variety of studies*

Az osztály munkatársai által az év során pályázatokon elnyert összeg 4,25 millió forint, zömmel Vig Károly érdeme.[237]

2008-ban a részleg életének jelentős eseménye, hogy két évtized után augusztus végén újra az intézmény szervezi meg a *Természettudományos Muzeológusok (XXVI.) Országos Találkozóját*, több mint hetven résztvevővel (Balogh 2009a). A találkozó sikeres megrendezését az NKA pályázatán nyert 700 ezer forint segíti. A májustól belépő új megyei múzeumigazgató, Nagy Zoltán erőfeszítéseket tesz a 2005-ben megszűnt Kőszegi Parazitológiai Speciális Laboratórium volt vezetőjével, Thuróczy Csabával – a kérdéses rovaranyag kapcsán – fennálló konfliktus rendezésére, amely egyelőre nem vezet megnyugtató megoldásra, mivel a Savaria Múzeum tulajdonát képező rovaranyag továbbra sem kerül vissza. Az osztály a múzeumi szervezet átszervezése kapcsán ez évtől tári megnevezéssel az újonnan létrehozott és Illés Péter etnográfus által vezetett Gyűjteményi és Adattári Osztály része. A természettudományi osztály eddigi osztályvezetője, Vig Károly megbízását az új vezetés visszavonja (a tudományos titkárit is). A természettudományi tár vezetője júniustól Balogh Lajos, aki még tavasszal a hazai botanikus társadalom szakmai elismeréseként kétévente odaítélt Boros Ádám-díjban részesül, továbbá a Szombathelyi Szépítő Egyesület vezetőségébe választják. Vig Károly februártól a 2010-ben centenáriumát ünneplő Magyar Rovartani Társaság elnöke (megválasztása előtt négy ciklusban tagja a választmánynak). Tagja a 2010-ben Budapesten megrendezendő VIII. Európai Rovartani Kongresszus *(VIII. European Congress of Entomology)* szervező- és nemzeti bizottságának. A múzeumi vezetés által intézmény- és tudományközi kapcsolattartási céllal létrehozni tervezett Természettudományi Munkacsoportnak szintén ő a vezetője. Hably Lilla segítségével folytatódik az ősnövénygyűjtemény meghatározása és rendezése. Balogh Lajos Jeanplong József herbáriumi anyagát készíti elő feldolgozásra. Vadász Dianna és Vig Károly a sutabogarak, dögbogarak és holyvák gyűjteményének felállításán dolgozik. Vadász Dianna a Vig Károly által Iránban gyűjtött rovarokat, Dankovics Róbert Kiss István egzotikus kétéltű- és hüllő-anyagát preparálja, madár- és emlőspreparátumokat restaurál. Vig Károly a *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* és a *Praenorica Folia historico-naturalia* (70. ábra) köteteit is szerkeszti. *Virágok bírája – 125 éve született Gáyer Gyula botanikus* címmel Balogh Lajos időszaki kiállítást rendez, mely alkalomból ifj. Gayer Gyula a múzeumnak ajándékozza tudós apja szombathelyi otthonában használt karosszékét. A tár részt vesz a múzeum jubiláris, *100 év – 100 tárgy* című kiállításának létrehozásában. Az év során a tár – elsősorban Vig Károly – által elnyert pályázati támogatások (Savaria, Praenorica, rovarszekrény és rovardoboz, kiállítás, muzeológus-találkozó, Magyarország bogárfaunája könyv) elérik az ötmillió forintot.[238]

237 Vig, K.: A Savaria Múzeum, Természettudományi Osztály munkajelentése a 2007. évről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.
238 Balogh, L.: Savaria Múzeum, Adattári és Gyűjteményi Osztály, Természetudományi Tár, munkajelentés a 2008. évről. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.

2009-ben a tár Magyarország egyik legjelentősebb vidéki természettudományi múzeumi intézmény(rész)eként két muzeológussal – Balogh Lajos és Vig Károly –, valamint másfél-két preparátorral – Dankovics Róbert és Vadász Dianna[239] – látja el a nyugat-dunántúli térségre kiterjedő szakmuzeológiai feladatokat. E szerep elismerése mellett – az intézmény szorult anyagi helyzetének orvoslását is remélve – a megyei múzeumigazgató a Vasi Múzeumfalu fejlesztését szorgalmazva a természettudományi tár erőinek is e cél szolgálatába állítását kéri, a skanzen etnobiológiai tartalmakkal való dúsítása terén (Balogh 2009b).[240] Megkezdődnek az előkészületek például régi gyümölcs tájfajta gyűjtemény létrehozása, vagy – Dúlfalvy Zsuzsanna közreműködésével – a Múzeumfalu hagyományos paraszti házkörnyezeteiben tartott állatok körének bővítése irányában. A fejlesztés jelképes kezdeteül a Szent György Napi Vásárkor Kovács Ferenc, a Vas Megyei Közgyűlés elnöke barkócaberkenye és szelídgesztenye fákat ajándékoz és ültet el Nagy Zoltán megyei múzeumigazgatóval, valamint a tár munkatársaival. *Különbözik, mint két tojás* címmel Dankovics Róbert és Vig Károly tojáskiállítást rendez a skanzenben. Dankovics Róbert számos állattani ismeretterjesztő előadást tart általános iskolásoknak, másrészt a sárvári Nádasdy Ferenc Múzeum tárunkból kölcsönzött trófeáinak kiállításán is dolgozik. Vig Károly sikeresen pályáz Rozner István tizenötezer példányos kárpát-medencei ormányosbogár-gyűjteményének megvásárlása. Balogh Lajos és Vadász Dianna megkezdi Piers Vilmos herbáriuma kriptogám anyagának feldolgozásra előkészítését. Áprilisban a Savaria Múzeumban bemutatásra kerül Merkl Ottó és Vig Károly több évtizedes tapasztalatának gyümölcseként született, *Bogarak a pannon régióban* című, közel ötszáz oldalas, grandiózus kötete (71. ábra). Balogh Lajos részt vesz a *Beythe István Pannon Történeti Természetismereti Társaság* sárvári Nádasdy-várban történő megalakításának előkészítésében, valamint megszervezi a Magyar Természettudományi Múzeum *JÉGKORSZAK (Találkozzunk a jégmúltban!)* című kiállításának a Savaria Múzeum dísztermében történő bemutatását. Botta–Dukát Zoltán[241] és Balogh Lajos előrehaladott egyeztetést folytatnak az Inváziós Idegen Növények Ökológiájának Nemzetközi Konferenciája *(International Conference on the Ecology and Management of Alien Plant Invasions)* szervező bizottságával a 10. konferencia 2011-es magyarországi megrendezéséről, amelynek helyszíne Szombathely lenne.

A TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁR GYŰJTEMÉNYÉNEK FEJLESZTÉSE

ÁLTALÁNOS MEGJEGYZÉSEK

A természettudományi (és más egyéb jellegű) gyűjtemények, a felhalmozott szakirodalommal és a gyűjteményben dolgozó munkatársak ismereteivel hatalmas információbázisnak tekinthetők. Számos, a megyében vagy a régióban jelentkező feladat megoldásakor a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága gyűjteményei nem kerülhetők meg! Jó példa volt erre az ún. „Lignit-jelentés", amelyet csak a múzeumi adatbázisok, gyűjtemények felhasználásával, a kollégák ismeretanyagának beépítésével lehetett elkészíteni. Minden ilyen feladat nyomán tudatosítani kell a múzeumi gyűjtemények jelentőségét és fontosságát, hiszen ezek felértékelik a múzeumban őrzött információ, azaz a gyűjtemények értékét!

A múzeumok természetéből fakad, hogy gyűjteményeik egyre gyarapodnak, így a gyűjtési, konzerválási, felhasználási kritériumok fejlődésével párhuzamosan a gyűjtemények fenntartási, kutatási költségei is egyre nőnek. Ebből az is következik, hogy a gyűjtemények fenntartása terhétől mentes intézetek számos kutatói feladatot elvisznek előlünk. Azaz a verseny egyenlőtlen, hiszen számunkra az első és legfontosabb feladat a kulturális örökség elemeinek megőrzése! Jól példázza ezt a felelősséget, hogy számos faj nyugat-magyarországi előfordulásának bizonyítékát (azaz a bizonyító példányokat) a Savaria Múzeum őrzi.

A világ számos országa elfogadta az 1992-as Föld Csúcstalálkozó (az ún. „Riói Csúcs") egyik legfontosabb eredményének tekinthető nemzetközi egyezményt a biodiverzitás (=élővilág sokfélesége) védelméről és megismeréséről. Ennek következtében joggal várhattuk, hogy a természettudományos gyűjtemények rohamléptekben fejlődésnek indulnak, az ilyen gyűjteményekben dolgozók létszáma ugrásszerűen megnő. Sajnos ennek inkább az

239 Vadász Dianna preparátor táron kívüli feladatként – a gazdasági osztály irányításával, munkaidejének legfeljebb egynegyed részében – a pályázatokkal kapcsolatos számviteli feladatok végzésében is részt vesz.
240 Balogh L.: Savaria Múzeum, Adattári és Gyűjteményi Osztály, Természetudományi Tár, időszaki munkajelentés a 2009. év első öt hónapjáról. – Savaria Múzeum Természetudományi Osztálya.
241 Az MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézetének (Vácrátót) kutatója.

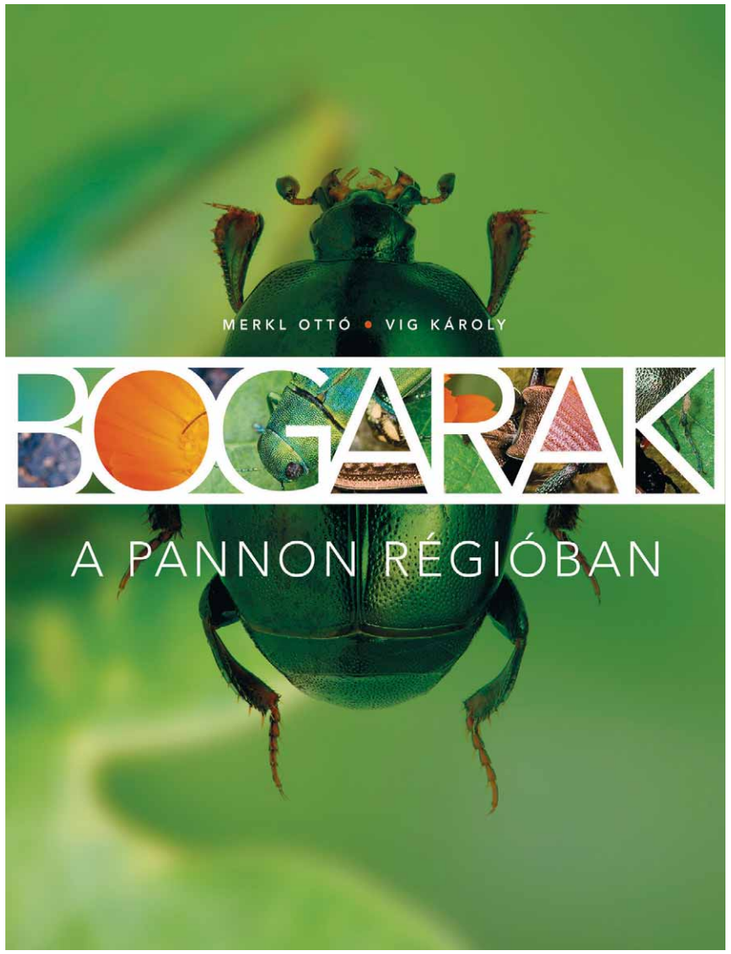

71. ábra. Merkl Ottó és Vig Károly *Bogarak a pannon régióban* című monográfiája (Szombathely, 2009)
Figure 71. *Ottó Merkl's and Károly Vig's monograph* Beetles in the Pannon Region *(Szombathely, 2009)*

ellenkezője volt tapasztalható külföldön, de hazánkban is. Napjaink legfenyegetőbb globális problémája, a bioszféra-krízis kapcsán szinte kizárólag a természettudományi gyűjtemények szolgáltatnak fauna- és flóratörténeti adatokat. Nem véletlen, hogy a Magyar Tudományos Akadémia keretein belül megindult stratégiai kutatások indoklásában kiemelt helyen szerepelt hazánk élővilágának megismerése, s ezen belül az élő és konzervált (=múzeumi) gyűjtemények feldolgozása, a legkülönfélébb módszerekkel. (Sajnos a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága esetében még álmodozni sem lehet új vizsgálati módszerek bevezetéséről, hiszen a jelenlegi műszerpark is elavult!)

A természettudományi gyűjtemények speciális vonása, hogy az élővilág és az élettelen természet hatalmas sokfélesége (=diverzitása) következtében világunk olyan szférájáról őriznek információt, amelynek sokfélesége minden emberi produktum változatosságát felülmúlja! Milyen feladatok rendelhetők a természettudományos muzeológiai gyűjteményekhez?

1. Identifikáció (=azonosítás). Ezen információbázis legfontosabb területe az identifikáció, azaz annak a ténynek a felismerése és rögzítése, hogy az azonosítási folyamat megbízhatóan azonosított (=identifikált) példányokat (ún. összehasonlító gyűjteményt) igényel. Jó példa erre a PRENOR területén megjelenő, hazánk élővilágára nézve új fajok azonosításához nyújtott többszöri segítség.

2. Bizonyító példányok őrzése és dokumentálása. Mivel a gyűjteményben a fajokat esetenként több száz példány is képviseli, lehetőség nyílik az intraspecifikus (=faj alatti) változatosság (=variabilitás) vizsgálatára. Ugyanígy egyes taxonok földrajzi elterjedése is vizsgálható, ennek hatásfoka annál jobb, minél egyenletesebb egy terület kutatottsága. Sajnos még Vas megye számos térsége is szinte teljesen ismeretlen (pl. Kemeneshát, Vasi-Hegyhát) [Ez egyben kijelöli a gyűjtemény extenzív fejlesztésének földrajzi irányultságát is! Lásd később!]. A múzeum olyan élőhelyekről is őrizhet anyagot, amelyek azóta visszafordíthatatlanul degradálódtak, megsemmisültek (pl. bozsoki Alsó-rét). Új dimenziót adhat ennek a kérdéskörnek az időjárás periodikus váltakozása, a klíma nedvesebbé és hűvösebbé fordulásával a dealpin, alpin elemek megjelenésének detektálása, vagy fordított klimatikus folyamatoknál ezek visszaszorulásának nyomon követése és bizonyító példányok gyűjteménybe helyezésével történő dokumentálása! Csak a múzeumi példányok adatainak elemzésével követhető nyomon egyes behurcolt fajok hazai térhódítása is.

3. Oktatás, ismeretterjesztés. A gyűjtemény beépülhet az oktatásba. Itt további kapcsolódási pontokat kell találni a Nyugat-Magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ állattani, növénytani, földrajzi tanszékei felé, akik gyűjteményeinket felhasználhatnák tárgyaik oktatása során. (A Savaria Egyetemi Központ gyűjteményei messze nem reprezentálják úgy hazánk élővilágát, mint a múzeumi!) A gyűjtemények fontossága az ismeretterjesztésben is hangsúlyos, hiszen egész más találkozni egy hús-vér-toll élőlénnyel, még ha preparátum is, mint egy virtuálisan megjelenített képpel.

A gyűjteményfejlesztés az egyéb, rutinjellegű muzeológiai feladatok (anyagkölcsönzés, gyűjteményrendezés) elvégzésével ellentétben egyfajta stratégia kidolgozását igényli.

Lényeges megjegyezni, hogy a gyűjtemények korábban (és napjainkban is) öntörvényűen, egyes gyűjtők, kutatók, múzeumigazgatók egyéniségének, kutatási területének, lehetőségeinek megfelelően fejlődtek. A Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága esetében Kőszegen és Szombathelyen képződtek jelentős természettudományi gyűjtemények (1. táblázat). A Savaria Múzeum esetében Horváth Ernő tevékenysége révén hatalmas paleobotanikai anyag gyűlt össze. Sajnos, nem gondoskodott (nem tudott gondoskodni) megfelelő utódról, így a gyűjtemény fejlesztése csak intenzív módon, külső kutatók bevonásával lehetséges (lásd később). Az *Alpokalja Természeti Képe*, illetve az *Őrség Természeti Képe* programok során begyűjtött állattani és növénytani anyag a legteljesebb reprezentációja a régióban előforduló fajoknak. Jelenleg a természettudományi tárban egy levélbogár-specialista dolgozik, így érthető, hogy a bogárgyűjteménynek ez a legdinamikusabban fejlődő része. A levélbogár-gyűjtemény ma a Magyar Természettudományi Múzeum gyűjteménye után az ország második legnagyobb kollekciója és Közép-Európában is jelentősnek számít. Kérdés, hogy 25 év múlva mi lesz a gyűjtemény sorsa, megvalósul-e valamilyen kontinuitás?

1. táblázat. A Savaria Múzeum Természettudományi Tárának gyűjteményei 2009. június 30-án
Table 1. *The Savaria Museum Natural History Collection's items on 30 June 2009*

Gyűjtemény	Mennyisége
Ásvány- és kőzetgyűjtemény	
ásvány és kőzet	198 tétel (268 db) (+ ~700 db indet.)
Növénytani gyűjtemény	
ősnövény	19 638 leltári tétel (20 454 db) (+ ~2000 db indet.)
kriptogám és edényes növények	49 000 db
faminta	299 leltári tétel
mag- és termés	3000 db
Állattani gyűjtemény	
ősállat	373 leltári tétel (1494 db) (+ ~50 db indet.)
puhatestű	1392 leltári tétel (9754 db)
gerinctelen	~235 000 példány
gerinces (incl. tojás és fészek)	1967 leltári tétel (4452 db)
Fényképgyűjtemény	
üvegnegatív, negatív, dia stb.	20 805 leltári tétel (22 682 db)

Az utóbbi időkben ugyancsak jelentős gyarapodást mutató növénytani gyűjtemény – amely a budapesti MTM-é után szintén a második legnagyobb hazánkban – nagy múltra tekint vissza; jelenleg is dolgozik botanikus a múzeumban, így a herbárium sorsa rövidtávon nem ad okot aggodalomra. A nagyságrendekkel kisebb, de jelentős, és tudománytörténeti szempontból értékes példányokat tartalmazó gerinces gyűjtemény sorsa is megnyugtató a jelen pillanatban!

A legtöbb gyűjtemény (így a miénk is!) azonban csak mozaikos képet mutat egy földrajzi terület élő és élettelen természeti értékeiről. Sajnos, a Nyugat-Magyarország átfogó természetrajzi vizsgálatára elkészült kutatási koncepció megvalósulása anyagi források hiányában kérdéses.

A gyűjteményfejlesztés *extenzív* és *intenzív* módon történhet.

Extenzív gyűjteményfejlesztés alatt a gyűjtemény példányszámának növelését értjük. Ennek természetes korlátai vannak, a gyűjtött anyag minden szelekciót nélkülöző preparálása, majd gyűjteménybe helyezése időt, helyet, munkaerőt rabló módon súlyos ballasztanyagot eredményezhet anélkül, hogy a gyűjtemény információtartalma arányosan növekedne. Ezért Nyugat-Magyarországról, illetve egyes csoportok esetében a Kárpát-medencéből, ahonnan sok szempontból kielégítő törzsanyag már rendelkezésre áll, a következő szempontok szerint érdemes a gyűjteményt extenzív módon gyarapítani (a recens élővilág elemeire koncentrálva):

A ritkaságok. Bár egy-egy faj ritka mivoltának megítélése számos szubjektív elemet tartalmaz, azonban a legkülönbözőbb specialisták jobbára ugyanazon fajokat tekintik ritkának. Végigtekintve a gyűjteményen, megállapítható, hogy ritka fajok elsősorban az ízeltlábúak, a növények és a gombák között vannak. (A ritka gerinces fajok természetvédelmi oltalmat élveznek, így ezek gyűjteménybe kerülése más módon valósulhat meg.) A ritka fajokból minden begyűjtött példányt, egyedet érdemes gyűjteménybe helyezni. Természetesen bekövetkezhet olyan anomália, hogy a gyűjtemény ritka fajokból több példányt tartalmaz, mint annak gyakori elterjedésű rokonából. *Alapelvként kell szem előtt tartanunk, hogy egy múzeumi gyűjteményben a fajok példányokkal reprezentált gyakorisága nem tükrözi a fajok természetes előfordulási gyakoriságát.* Ezért kérdéses, hogy olyan taxonok (ásvány-, kőzetféleség, paleobotanikai anyag) esetében szabad-e gyűjteséket végezni, ahol nincs megfelelő szakemberünk, hiszen így megeshet, hogy közönséges fajok tömegét gyűjtjük be. Egy közönséges faj példányának preparálása, előkészítése ugyanannyi energiát, munkaidőt vesz igénybe, mint egy új faj holotípusának a preparálása!

Bizonyító példányok. Nyugat-Magyarország élővilágának feltárása során gyűjtött példányok, egyedek esetében még a közönséges fajokból is célszerű eltenni néhány példányt, különösen akkor, ha adataik publikálásra kerültek. Csak ezek alapján lehet ugyanis eldönteni, hogy az azonosítás az adott időben helyes volt-e. Hogy ez mennyire fontos, jól leszűrhető például a Kőszeghegységben 1936–1937-ben végzett gyűjtések anyagán. A gyilkosfürkészek (Braconidae) esetében az egykori azonosítások jelentős része tévesnek bizonyult, csak a megőrzött példányok újbóli identifikálása adott lehetőséget a revízióra. A napjainkban kapott faunakép jelentősen eltér az 1937-ben publikált faunaképtől! Számos faj esetében gyakori eset (pl. gerincesek, nappali lepkék, növények, védett fajok) hogy a kutatók csak feljegyzéseket készítenek a terepen a megfigyelt fajok előfordulásáról, itt azonban a méretből fakadó biztos azonosítás ezt lehetővé teszi. Ilyen taxonok esetében a bizonyító példányok begyűjtésétől el lehet, esetenként el kell tekinteni. (Természetesen ehhez megbízható szakember kell, aki a terepen is biztosan határoz!) Számos ízeltlábú taxon azonban csak mikroszkóppal azonosítható, itt a gyűjtés elkerülhetetlen. Más kérdés, hogy az azonosítás (=identifikáció) után a gyűjteménybe a közönséges fajok példányaiból már csak kevesebb kerül. Ugyanakkor egy ellenpélda érzékelteti, hogy mennyire körültekintőnek kell lenni a közönségesnek ítélt fajok esetében is. A *Cryptocephalus hypochaeridis* nevű levélbogár faj gyakori, közönséges a Kárpát-medencében. A legújabb vizsgálatok mutatták ki, hogy valójában három, egymáshoz igen közeli fajt rejt a korábban egy fajnak gondolt taxon. A három faj akár csak múlt századi elterjedésére is a múzeumi gyűjtemények vizsgálata szolgáltathat adatokat.

Azon taxonoknál, amelyekről ismereteink hiányosak, illetve a terepen egyetlen szakember sem tudja megfelelően szelektálni a begyűjtött anyagot, célszerű minden példányt eltenni. Vállalni kell olyan példányok tömeges preparálását és gyűjteménybe helyezését (állagmegőrzését), illetve ennek költségeit, melyek majdan, akár évtizedek múltán végrehajtott azonosítás során selejtezésre kerülnek. A múzeumi gyűjtemények, különösen a rovargyűjtemények gyarapításánál paradoxonnak tűnik, de a feladat mindig az, hogyan szabaduljunk meg a terepen begyűjtött anyag jelentős hányadától!

Intenzív gyűjteményfejlesztés. Ez alatt azt a tevékenységet kell érteni, amelynek során a gyűjtemény feldolgozottsága növekedik: más szóval úgy nő információtartalma, hogy a példányszáma nem emelkedik. Ennek megfelelően a meghatározatlan anyagok azonosítására (=identifikációjára) nagy hangsúlyt kell fektetni. Amit tud, azt a muzeológus maga határozza meg, amit nem, azt elküldi megfelelő specialistának. Ez megköveteli a szakirodalom folyamatos figyelését, új specialisták megjelenésének nyomon követését. (Ez a pont kapcsolódik a revíziós folyamathoz!) Erre a tár által szervezett feldolgozóprogramok bíztató példát adnak. (Lásd a *Praenorica Folia historico-naturalia* folyóiratban megjelent publikációkat!)

Intenzíven fejleszthető a gyűjtemény más gyűjteményekkel történő csere során, ilyenkor azonban el kell dönteni, milyen földrajzi területekre érdemes a cserét kiterjeszteni.

Az extenzív és intenzív gyűjteményfejlesztést ötvözi, amikor feldolgozott gyűjteményt vásárolunk meg, hiszen ennek rendezettsége magas, információtartalma könnyebben hozzáférhető és feltehetően rendelkezik a fentebb felsorolt ismérvekkel. A vásárlás eldöntésekor számos tényezőt kell figyelembe venni:

milyen taxonokat tartalmaz a gyűjtemény,
milyen földrajzi területet fog át a gyűjtemény,
típuspéldányok vannak-e gyűjteményben,
a gyűjtő kapcsolódik-e a múzeumhoz?

A gyűjtemény információtartalmát leggyorsabban és leghatékonyabban egy számítógépes adatbázis kifejlesztésével és feltöltésével lehet hozzáférhetővé tenni. Mivel ez csak a közelmúltban indult meg, ezért a lehetséges módozatok a következők:

Maximális program: minden példány adatának rögzítése.

Minimális program: a meghatározott példányok adatának rögzítése és a meghatározatlan anyag összesítése. Most indult el az európai természettudományos gyűjtemények meta-adatbázisának feltöltése. Sajnos, a hazai múzeumokban használt hagyományos adatrögzítési mód (leltárkönyv, leírókarton) és az elektronikus (számítógépes) adatnyilvántartás számos kerülőút, zsákutca után talán elindult abba az irányba, hogy a hazai adatbázisok valamilyen szinten nemzetközi adatbázisokhoz is csatlakozhatnak.

KONKRÉTUMOK

Ősnövénygyűjtemény: extenzív helyett intenzív fejlesztése van napirenden, ami azt jelenti, hogy külső kutatók bevonásával folyamatosan történik feldolgozása, amely noha részben objektív, de belátható időléptékben megtörténhet.

Recens növénygyűjtemény: fejlesztése egyrészt szintén intenzív, amely az elődök által, illetve a jelenkorban gyűjtött, több tízezres herbáriumi anyag revízióját, illetve meghatározását, gyűjteményi rendjének felállítását, adattartalmának feltárását jelenti. E teendőket a gyűjtemény jelentős része – pl. Piers Vilmos herbáriumának több mint tízezer tétele – esetében preparálási (főként herbáriumi lapra történő felragasztási) munkának is meg kell előzni. A fejlesztés extenzív célja pedig a gyűjtemény megfelelő kiegészítése annak érdekében, hogy képviselve legyen a megye, illetve az Alpokalja térségének őshonos és adventív flórája (illetve fajon belüli változatossága), továbbá – a Szenczy-i, Gáyer-i és Horváth Ernő-i hagyományok nyomán – napjaink kerti kultúráját megörökítő anyaggal is bővüljön a gyűjtemény. A Savaria Múzeum herbáriumára – mint Magyarország második legnagyobb (vidéken első) növénygyűjteményére – különös felelősség hárul a tekintetben (illetve biztonsági okokból is szerencsés), hogy ne csak szűkebb pátriánkra, de távolabbi gyűjtési térségekre nézve is őrizzen gyűjteményi anyagokat (vö. a budapesti Természettudományi Múzeum háborús eseményekkor megsérült, illetve megsemmisült gyűjteményrészei).

Ősállatgyűjtemény: helyi specialista hiányában nagyobb léptékű fejlesztésére nem gondolhatunk, így elsősorban szórvány anyaggal gyarapodik. Napjainkban az őslénytani gyűjtések esetében a leletekhez „kapcsolódó” információk begyűjtése legalább olyan fontos, mint magának az ősmaradványnak a gyűjteménybe helyezése. A nem specialista által begyűjtött anyag információtartalma – érthető okokból – csekély. Napjainkban lejárt a „csontvadászat” időszaka.

Gerinces állatok gyűjteménye: főleg a természetvédelmi hatóságok által elkobzott, illetve elhullott ás beszolgáltatott, ajándékozott példányokkal gyarapodik a gyűjtemény. Védett faj begyűjtéséhez és preparálásához külön engedély kell! Ugyanakkor oktatási, kiállítási célra fel kell állítani a még gyakori, közönséges fajok példányaiból – a fajon belüli variabilitás dokumentálására pl. a színváltozatokból – is gyűjteményt,

amelyet szisztematikus terepi gyűjtőmunkával lehet elérni. A kiépített kapcsolatokat folyamatosan kell ápolni a szomszédos nemzeti parkokkal, hogy a területükön elkobzott, beszolgáltatott példányok is a régió egyetlen természettudományi gyűjteményébe kerülhessenek. Hasonló okokból kell a kistestű magyar háziállat fajtákból (baromfiak, galambok, nyulak stb.) is bemutató gyűjteményt felállítani. Jelentős a különféle adatrögzítő eljárások használata (fénykép, mozgóképi rögzítés), illetve a terepi megfigyelések alapján történő adatgyűjtés.

Gerinctelen állatok gyűjteménye: a gyűjtemény fejlesztésére a fenti, általánosságokban megfogalmazott elvek érvényesek, specifikálni a taxonok szerteágazó jellege miatt lehetetlen. Nagy hangsúlyt kell fektetni a gyűjtemények intenzív fejlesztésére, feldolgozására.

Ásvány- és kőzetgyűjtemény: specialista hiányában extenzív gyarapítása nincs tervben, a meglévő gyűjtemény feldolgoztatása csak külső szakember igénybevételével lehetséges.

A GYŰJTEMÉNY FEJLESZTÉSE SEGÍTSÉGÉVEL ELÉRHETŐ CÉL: A TÖRTÉNELMI VAS MEGYE FAUNA- ÉS FLÓRAKATALÓGUSÁNAK MEGJELENTETÉSE

A kutatási program egyetlen mondatban megfogalmazható: A megye (és a régió) élővilágának kutatása, azaz az Alpokalja Természeti Képe kutatási program folytatása.

1976-ban indult el az *Alpokalja Természeti Képe*, majd ennek folytatásaként 1995–1996-ban az *Őrség Természeti Képe* kutatási program. Jelenleg nincs szervezett faunisztikai és florisztikai kutatás a megyében. A megye számos területe „fehér folt", ahonnan semmilyen adatunk nincs az ott élő állat- és növényfajokról, így például a megye keleti része (Kemenesalja, Kemeneshát) szinte teljesen ismeretlen. Ezért indokolt a megye állat- és növényvilágát feltáró kutatóprogram újraindítása. Lényeges, hogy a nyugat-magyarországi régióban csak Szombathelyen van természettudományi gyűjtemény, így ez pozíciónkat jelentősen erősíti ebben a kérdésben.

Végső cél a terület fauna- és flórakatalógusának összeállítása és ennek a megyemonográfia bevezető fejezeteként (köteteként) történő publikálása. (Vas megye vonatkozásában az állattani kutatásokkal kapcsolatos alapokat Vig Károly tudománytörténeti publikációiban /Vig 2000, 2003/ lefektette!) Egy megyényi közigazgatási egység területén előforduló fajok jegyzékének publikálása – eltekintve a *Fauna Regni Hungariae* százéves adatsoraitól – eddig csak Somogy megyében történt meg (Ábrahám 2001). A program tervezett időtartama 5 év.

ÖSSZEGZÉS

A fentiekben megemlíthetett események és tevékenységek sora természetesen távolról sem lehet teljes, éppen csak ízelítőül szolgál a vidéki természettudományi muzeológiai munka kaleidoszkópszerű összetettségének érzékeltetéséhez. Mindezek további részleteit tartalmazzák a Savaria Múzeum adattáraiban fekvő éves (egyéni, osztály- és megyei összesített) jelentések, de jó támpontul szolgálnak a természettudományi tár jelenkori munkatársainak közleményei is, amelyek felől Vig (2005) összeállítása, illetve az intézmény honlapja (www.savariamuseum.hu) nyújt részletesebb tájékoztatást.

A Vasvármegyei, később Savaria Múzeum Természetrajzi/Természettudományi Osztálya/Tára megszületése óta Nyugat-Magyarország növény- és állatvilágának, földtani megismerésének egyik legfontosabb tudományos intézménye. Különösen így volt ez a Soproni Egyetem, majd a Szombathelyi Főiskola megfelelő részlegeinek létrejötte előtt. A nagy intézményekkel szemben ugyan mindig kis műhely maradt, de időről-időre állhatatosan küzdött egyetemes múzeumi hivatása betöltéséért: amely elsősorban a természettörténeti anyagok begyűjtése, megőrzése, tudományos feldolgozása és ismeretterjesztő bemutatása terén ölt testet. Szellemi műhelye egy évszázadon át adott otthont botanikusoknak, zoológusoknak, paleontológusoknak, akik számos esetben voltak a helyi, de akár az országos léptékű természetvédelmi mozgalmak és tudományos törekvések úttörői is. Tisztelegve mindazok előtt, akik – akár csak rövid időre is – a Természettudományi Tár/Osztály kötelékében dolgoztak, közreadjuk munkatársaink névsorát (2., 3. táblázat).

Reméljük, hogy az Alpokalja ölén fekvő szombathelyi Savaria Múzeum s annak Természettudományi Tára a következő száz évben is a legnemesebb hagyományokhoz méltóan tudja majd szolgálni a szűkebb és tágabb hazai föld természetrajzi megismerését, értékeinek megőrzését!

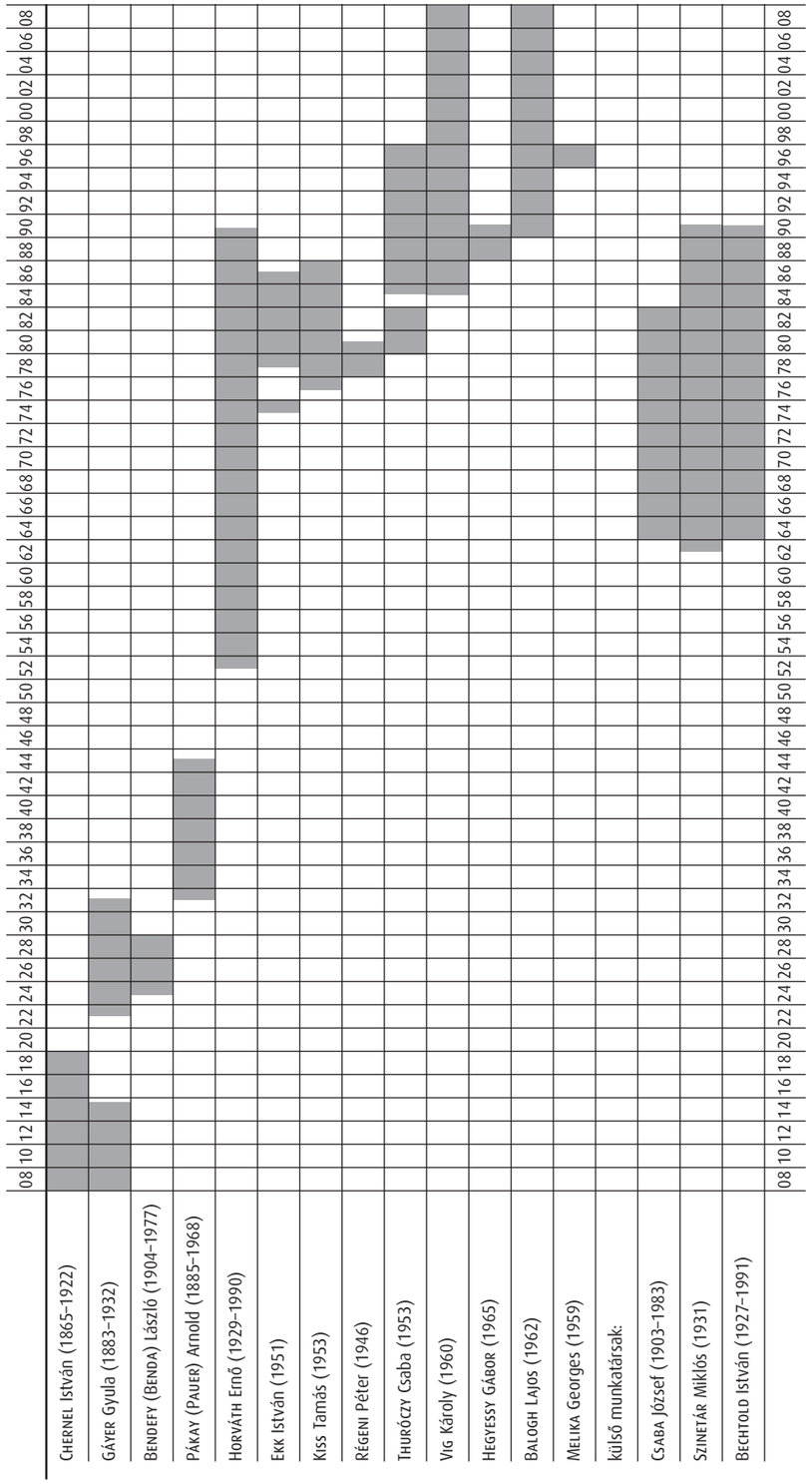

2. táblázat. A Vasvármegyei/Savaria Múzeum Természettudományi Osztályának/Tárának muzeológusai és külső tudományos munkatársai az utóbbi 100 év során
Table 2. *Museologist and external scientific staff of the Vas County/Savaria Museum Natural History Department/Collection in the last 100 years*

3. táblázat. A Vasvármegyei/Savaria Múzeum Természettudományi Osztályának/Tárának munkatársai (1908–2008)
Table 3. *Staff of the Vas County/Savaria Museum Natural History Department/Collection (1908–2008)*

Név	Foglalkozás, beosztás (időszak)
Chernel István	ornitológus, a Vasvármegyei Múzeum (VvM) természetrajzi osztályának (TO) alapítója (1908), az osztály őre (1908–1919)
Csigaházy Ernő	premontrei tanár, a VvM TO segédőre (1911–1912)
Fejér Gyula	a VvM TO segédőre (1919)
Gáyer Gyula	törvényszéki bíró, botanikus, a VvM TO (1923–1924, 1930–32), állat- és növénytárának (1925–1929) őre
Bendefy (Benda) László	geológus, geodéta, a VvM TO ásvány-, kőzet- és őslénytani gyűjteményének megalapítója, őre (1925–1929)
Vizkeleti Vargha Andor	a VvM TO növényábrázolója (1924–19??)
Horváth Margit	a VvM TO segédőre (1928–19??)
Pákay (Pauer) Arnold	premontrei tanár, a VvM természetrajzi tárának őre (1933–1944)
Horváth Ernő	paleobotanikus muzeológus, a Vas Megyei Múzeumok mb. igazgatója (1957–19??, 1964–1965, 1985–1986), a Savaria Múzeum (SM) természettudományi osztályának (TtO) vezetője (1953–1989), főmunkatársa (1989–1990)
Szakonyi Judit, 1969-től Weszter gom Miklósné	a SM teremőre (1962–1963), a TtO részmunkaidős preparátora (1963–1970), a restaurátor csoport (segéd)restaurátora (1963–1997)
Naszádos Mária, 1974-től Kiskéri Lajosné	preparátor-laboráns (utóbbi 1974-től), a SM TtO munkatársa (1970–1988) (1976–1977; 1978–1981 szülési szabadságon)
Tendli Jánosné, Hauzl Mária	a SM munkatársa (1974–), a TtO részmunkaidős preparátora (1976–1977), majd gyűjteménykezelője (1978–1981)
Fatalin Jenő	ny. erdész, a kőszegi Chernel-kert gondozója, őre és kalauza (1965–19??)
Ekk István	entomológus muzeológus, a SM TtO munkatársa (1975, 1979–1986)
Kiss Tamás	botanikus muzeológus, a SM TtO munkatársa (1977–1987; aspirantúrán 1983–1986)
Régeni Péter	entomológus muzeológus, a SM TtO kőszegi állattani gyűjteményének munkatársa (1978–1980)
Bakos Györgyné, Bechtold Mária	preparátor, a SM TtO kőszegi állattani gyűjteményének munkatársa (1978–1983; 1978–1979 szülési szabadságon)
Kiss István	nyugdíjas, a kőszegi Chernel-kert gondnoka (1978–1984), majd őre (1984–1986)
Kiss Istvánné, Kőszeghegyi Margit	a kőszegi Chernel-kert és kiállításának őre (1979–1984), majd gondnoka (1984–1992)
Pomogyi Erzsébet	a kőszegi Chernel-kert és kiállításának őre (1979–1986)
Thuróczy Csaba	entomológus, a Vas Megyei Múzeumok igazgatója (1993–1997), a SM TtO munkatársa (1980–1997), illetve vezetője (1989–1995); aspirantúrán (1983–1987)
özv. Kováts Istvánné, Magyar Piroska	a Sághegyi Múzeum kiállításának őre (1981–19??)
Szélesi Istvánné, Kutasi Terézia	a Sághegyi Múzeum kiállításának őre (1982–1983)
Janzsó Éva	preparátor, a SM TtO munkatársa (1984–1985)
Thuróczy Csabáné, Mezősi Andrea	preparátor, a SM TtO kőszegi állattani gyűjteményének munkatársa (1986–1988)
Molnárné Joó Ágnes Irén	gyűjteménykezelő, a SM TtO munkatársa (1986–1991; 1987–1991 szülési szabadságon)
Koltai Istvánné	a kőszegi Chernel-kert park- és teremőre (1986–19??)
Moldvai Jánosné, Kiss Irén	a kőszegi Chernel-kert park- és teremőre (1986–1987)
Vig Károly	entomológus muzeológus, a Vas Megyei Múzeumok igazgatóhelyettese (1995–1997), a SM TtO munkatársa (1987–), illetve vezetője (1995–2008)
Sztastyik Hajnalka	preparátor, a SM TtO kőszegi állattani gyűjteményének munkatársa (1988–1997)
Foki Éva	preparátor, a SM TtO munkatársa (1988–1989)
Kocsis Zsolt	gyűjteménykezelő, a SM TtO munkatársa (1988–1989)
Marics Marietta	gyűjteménykezelő, a SM TtO munkatársa (1988)
Kocsis József	a kőszegi Chernel-kert park- és teremőre (1988–19??)
Boros Jánosné, Zelkó Zsuzsanna	a kőszegi Chernel-kert gondnoka és őre (1989–1992)
Dankovics Róbert	preparátor, herpetológus, a SM TtO munkatársa (1989–1994, 1998–)
Hegyessy Gábor	entomológus muzeológus, a SM TtO munkatársa (1990–1992)
Szlanyinka Katalin	preparátor, a SM TtO munkatársa (1990–1991)
Vigh Kálmánné	preparátor, a SM TtO munkatársa (1991)
Balogh Lajos	botanikus muzeológus, a SM TtO munkatársa (1991–), illetve tárvezetője (2008–)
Fábos Dianna, 1992-től Vadász Dianna	preparátor, a SM TtO munkatársa (1991–; 1992–1999 szülési szabadságon)
Kőhalmi Pál	a kőszegi Chernel-kert gondnok-kertésze (1992)
Kiss Tamás	a kőszegi Chernel-kert gondnok-kertésze (1992)
Schmidt Ibolya	preparátor-gyűjteménykezelő, a SM TtO munkatársa (1994–2007)
Kóródi Blanka	preparátor, a SM TtO munkatársa (1995)
Melika Georges	entomológus muzeológus, a SM TtO munkatársa (1996–1997)
Nagyné Vecsei Alexandra	preparátor, a SM TtO munkatársa (2007)
	Külső munkatársak
Csaba József	ornitológus, etnográfus, nyelvész, tudománytörténész, bibliográfus, a kőszegi Jurisics Miklós Múzeum munkatársa (19??–1964), valamint a SM természettudományi és néprajzi osztálya (1964–1983) külső munkatársa
Szinetár Miklós	biológiatanár, a körmendi Rába Múzeum (1963–1991), valamint a SM TtO (1954–1990) külső munkatársa
Bechtold István	ornitológus, preparátor, a kőszegi Városi Múzeum részfoglalkozású munkatársa (1964–1978), valamint a SM TtO (1978–1990) külső munkatársa

IRODALOM

Ábrahám, L. (szerk., 2001): *Somogy fauna katalógusa*. – Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága, Kaposvár. 494 pp. (*Natura Somogyiensis*, 1.)

Anonym (1908): Vasvármegye múzeuma. – *Vasvármegye,* **41**(234): 4–6. (1908. október 11.).

Balogh, L. (1992): Horváth Ernő irodalmi munkásságának jegyzéke. – In: Papp, J.: Megemlékezés Horváth Ernőről (1929–1990) (Nekrolog über Ernő Horváth (1929–1990). – *Savaria a Vas Megyei Múzeumok Értesítője* (1991), **20**(2): 19–22.

Balogh, L. (1994): A százéves kőszegi Chernel-kert (Der hundertjährige Chernel-Garten in Güns). – *Vasi Szemle,* **48**(2): 179–204.

Balogh, L. (1996a): Horváth Ernő – Andreánszky-tanítvány – ősnövénytani hagyatéka a szombathelyi Savaria Múzeumban (Paleobotanical legacy of Ernő Horváth – Andreánszky's student – in the Savaria Museum in Szombathely [W-Hungary]). – In: Hably, L. (szerk.): *Andreánszky-emlékkötet*. Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, pp. 49–61. (*Studia Naturalia*, **9.**)

Balogh, L. (összeáll., 1996b): A Vas megyei muzeológia pantheonja. – In: Pukler, E. & Tóth, K. (szerk.): *Vas vármegye kincsei (Savaria Múzeum, Szombathely, 1996. aug. 17 – dec. 31.). Kiállításvezető katalógus.* Savaria Múzeum, Szombathely, pp. 5–6.

Balogh, L. (1997): Horváth Ernő szerepe az Alpokalja florisztikai megismerésében (Ernő Horváth's role in the floristical acquaintance of the Hungarian Foothills of the Alps). – In: A Kárpát-medence flórakutatás-története (szimpózium: Budapest, 1996. nov. 5–6.) *Botanikai Közlemények,* **84**(1–2): 117–122.

Balogh, L. & Köbölkuti, K. (szerk., 1999): *Szenczy Imre emlékezete (Zum Gedenken von Imre Szenczy.) (In remembrance of Imre Szenczy)*. – Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár – Savaria Múzeum, Szombathely, 124 pp.

Balogh, L. (2001a): Szombathely (SAMU): Herbarium, Department of Natural History, Savaria Museum, Szombathely, Hungary. – In: Holmgren P. K. & Holmgren N. H. (eds.): Additions to Index Herbariorum (Herbaria of the World), Edition 8 – Eleventh Series. *Taxon*, **50**, May 2001, p. 609. <http://sweetgum.nybg.org/ih/herbarium.php?irn=125872>

Balogh, L. (2001b): Kövön virág: Horváth Ernőre emlékezünk (In remembrance of Ernő Horváth [1929–1990]). – *Kanitzia,* **8:** 7–11.

Balogh, L. (2002): Gáyer Gyula (1883–1932). – In: Köbölkuti, K. (szerk.): *Szombathelyi tudós tanárok II.* Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, pp. 63–101.

Balogh, L. (2003): Gáyer Gyula – az Alpok növényvilágának kutatója – Savaria Múzeumban őrzött alpesi növénygyűjteménye (Das Alpenherbarium von Gyula Gáyer – Forscher der Pflanzenwelt der Alpen – im Savaria Museum). – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* (2002), **27:** 7–30.

Balogh, L. (2009a): Természettudományos Muzeológusok XXVI. Országos Találkozója. Szombathely, Savaria Múzeum, 2008. augusztus 27–29. – *Vasi Szemle,* **63**(1): 123–124.

Balogh, L. (2009b): *„Az idő a gazda mindenütt..." A Vasi Múzeumfalu etnobiológiai fejlesztésének terve 2009–2011.* Záródolgozat. „Múzeumi vezetői ismeretek" tanfolyam. Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre, 2008. ősz. Kézirat. – Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, Savaria Múzeum, Természettudományi Tár, 2009. február, 26 pp.

Balogh, L. & Kovács I. E. (2002): Pákay (Pauer) Arnold (1885–1968). – In: Köbölkuti, K. (szerk.): *Szombathelyi tudós tanárok II.* Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, pp. 121–145.

Balogh, L., Lőkös, L., Papp, B. & Vasas, G. (2004): Herbarium Waisbeckerianum. 1. Waisbecker Antal herbáriumának Piers Vilmos által összeállított gomba-, zuzmó- és mohagyűjteménye a szombathelyi Savaria Múzeumban (Herbarium Waisbeckerianum. 1. The fungi, lichen and bryophyte collection of Vilmos Piers in the Savaria Museum, Szombathely). – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője,* **28:** 7–47.

Balogh, L., Pintér, I. & Szerdahelyi T. (2005): Herbarium Waisbeckerianum. 2. Waisbecker Antal herbáriumának harasztjai a szombathelyi Savaria Múzeumban (Herbarium Waisbeckerianum. 2. The pteridophyte collection of Antal Waisbecker in the Savaria Museum, Szombathely). – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője,* **29:** 7–43.

Balogh, L. & Vig, K. (2001): Vizkeleti Vargha Andor növényábrázolásai (1924–1926) a szombathelyi Savaria Múzeumban (Plant illustrations [1924–1926] by Andor Vizkeleti Vargha in the Savaria Museum, Szombathely). – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* (2001), **26:** 7–40.

Bándi, G. (1983): 75 éves a Vas megyei Múzeumok központja, a szombathelyi Savaria Múzeum (75 Jahre des Szombathely Savaria Museums, der Zentrale der Museen im Komitat Vas). – *Vasi Szemle,* **37**(2): 257–260, 312.

Benda, L. (1927a): *A baltavári őslénytani ásatások 70 éves története 1856–1926*. – Szombathely, 80 pp.

Benda, L. (1927b): *The History of the Paleontological Excavations at Baltavár in the Course of Seventy Years 1856–1926.* – Szombathely, 64 pp.

Benda, L. (1927c): A baltavári pontuskori csonttelep situsa (Die Lagerung der pontischen Knochenfundstelle von Baltavár). – *Vasvármegye és Szombathely város Kultúregyesülete és a Vasvármegyei Múzeum 2. évkönyve* (1926–1927), pp. 170–178. Szombathely.

Benda, L. (1928): Újabb pikermi-i típusú lelőhelyek Vasvármegyében (Neuere Fundorte vom Pikermi-Typus im Komitate Vas). – *A Vasvármegyei Múzeum ásvány- és őslénytani osztályának munkálatai*, Szombathely, pp. 35–48.

Bodányi, Ö. (1910): A Múzeum gyűjteményei. – In: *Szombathely város fejlődése 1895-1910-ig és műszaki létesítményei. Építő ipar.* Szombathely, pp. 195–199.

Boross, I., ifj. (1947): A szombathelyi múzeum a háború után... – *Nyugati Kis Újság,* 1947. július 5., p. 3.

Botta-Dukát, Z. & Mihály, B. (szerk., 2006): *Biológiai inváziók Magyarországon – Özönnövények*. A KvVM Természetvédelmi Hivatalának tanulmánykötetei 10., Budapest, 394 pp.

Botta-Dukát, Z. & Balogh, L. (eds., 2008): *The most important invasive plants in Hungary.* – Hungarian Academy of Sciences, Institute of Ecology and Botany, Vácrátót, 255 pp.

Chernel, I. (1916): Waisbecker Antal dr. 1835-1916. – *Kőszeg és Vidéke,* **36:** 2 (1916. április 9.).

Csaba, J. (1938): Molnár Lajos (Születésének 85. évfordulójára). – *Vasi Szemle,* **6**(5–6): 350–353.

Csaba, J. (1963): Chernel István. Halálának 40. évfordulójára (István Chernel. Nachruf an seinen vierzigsten Todestag). – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője,* **1:** 49–56.

Csaba, J. (1964): Faunisztikai adatok a szombathelyi múzeum elpusztult madárgyűjteményéből (Faunistische Daten der verfallenen Vogelsammlung des Museums Szombathely). – *Aquila* (1962–1963), **69–70:** 266–267.

Dankovics, R. & Vig, K. (2003): A szombathelyi Savaria Múzeum recens gerinces (Vertebrata) gyűjteménye I. A Kárpát-medencében gyűjtött példányok (Recent Vertebrata collection of the Savaria Museum, Szombathely I. Specimens originated from the Carpathian Basin). **–** *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* (2002), **27:** 31–110.

Fábián, Gy. (1936): A szombathelyi múzeum. – *Búvár,* **1936**(2): 138–140.

Fábián, Gy., Pákay, A., Pável Á. & Smidt, L. (1936): A múzeum. – In: Szepesházi, R. (szerk.): *Szombathely – városismertetés.* A szerkesztő kiadása, Szombathely, pp. 14–17.

Gáyer, Gy. (1916): Dr. Waisbecker Antal (Emlékezés – Ein Nachruf). – *Magyar Botanikai Lapok,* **15**(6–12): 207–213.

Gáyer, Gy. (1925a): Vasvármegye fejlődéstörténeti növényföldrajza és a praenorikumi flórasáv. – *Vasvármegye és Szombathely város Kultúregyesülete és a Vasvármegyei Múzeumok Évkönyve,* **1:** 1–43.

Gáyer, Gy. (1925b): III. Természetrajzi osztály. – In: Miske, K.: A Vasvármegyei Múzeum. – *Vasvármegyei Múzeum Évkönyve (Annales Sabarienses) 1925,* **1:** 57–63.

Gáyer, Gy. (1927a): A Vasvármegyei Múzeum növénytani gyűjteményei I–II. – *Vasvármegye*, **60:** 4 (október 23.), **60:** 5 (október 30.).

Gáyer, Gy. (1927b): A Vasvármegyei Múzeum jelentései. B) Természetrajzi osztály. – *Vasvármegyei Múzeum Évkönyve (Annales Sabarienses) 1926–27,* **2:** 73–74.

Gáyer, Gy. (*mscr.*, 1928): *A Vasvármegyei Kultur-Egyesület Állattárának leltára és növedéknaplója. 1908 évtől kezdve.* Kézirat. – Magyar Természettudományi Múzeum Tudománytörténeti Gyűjteménye, Budapest, II-8/6. sz.

Gáyer, Gy. (1929): A Vasvármegyei Múzeum jelentései. E) Természetrajzi tár. – *Vasvármegyei Múzeum Évkönyve (Annales Sabarienses) 1927-29,* **3:** 40–41.

Hably, L. (1996): Andreánszky professzor után ... makroflórakutatás ma Magyarországon. – In: Hably, L. (ed.): *Emlékkötet Andreánszky Gábor születésének 100. évfordulójára* (Emlékülés: Noszvaj, 1995. június 19–21.) – *Studia Naturalia* **9**: 69–75.

Hargitai, V. (2004): *A szombathelyi Savaria Múzeum természettudományi osztályának története.* Évfolyamdolgozat (kézirat). – ELTE PPK, Budapest, 10 pp.

hes [Horváth, S.] (1989): Élővizet pusztítanak, nyárfát gyomlálnak. A természettudomány az Alpokaljáról. – *Vas Népe,* 1989. december 18.

Horváth, E. (1958): A szombathelyi Savaria Múzeum (Az épület fennállásának 50. évfordulójára). – *Vasi Szemle,* **12**(2): 120–127. (idem in: *Savaria Múzeum Közleményei,* 6.)

Horváth, E. (1962): A Természetvédelmi hétről 1962. május 13–20. – *Vasi Szemle,* **16**(2): 89–91. (idem in: *Savaria Múzeum Közleményei,* 21.)

Horváth, E. (1963): Adatok Chernel István életrajzához (Angaben zu István Chernels Lebensgeschichte). – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője,* **1:** 57–83.

Horváth, E. (szerk., 1963–1989): Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője (természettudományi fejezetek) / Savaria Bulletin der Museen des Komitates Vas (der naturwissenschaftlichen Kapitels) – Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szombathely.

Horváth, E. (1964): Vörös István és múzeumi hagyatéka (István Vörös und sein musealischer Nachlass). – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője,* **2:** 101–107.

Horváth, E. (1964–1984): A Savaria Múzeum Természettudományi Osztályának évi jelentései. / Jahresberichte über die Arbeit des Savaria Museums, Naturwissenschaftliche Abteilung, Szombathely. – *Savaria a Vas Megyei Múzeumok Értesítője.*

Horváth, E. (szerk., 1981a): *Alpokalja Természeti Képe, Közlemények (Das Naturbild des Voralpengebiets, Mitteilungen) 1976–1981,* **1:** 1–109.

Horváth, E. (1981b): Az Alpokalja kutatás hat esztendeje. / Sechs Jahre Forschungen im Voralpengebiet. – *Alpokalja Természeti Képe, Közlemények 1976–1981,* **1:** 15–18, 19–20.

Horváth, E. (1982): Nyugat-Dunántúl föld- és élettörténete. / Geschichte der Erde und des Lebens in Westtransdanubien. – *Vas megyei Múzeumok Katalógusai,* **92**., Szombathely, 26 pp.

Horváth, E., Ekk, I. & Kiss, T. (1982): Nyugat-Dunántúl élővilága. / Die Lebewelt Westtransdanubiens. – *Vas megyei Múzeumok Katalógusai,* **93.**, Szombathely, 28 pp.

Horváth, E. (1983): Gáyer Gyula élete és múzeumi munkássága. – *Vasi Szemle,* **37**(4): 532, 539–542.

Horváth, E. (1984a): Gyászbeszéd Csaba József sírjánál. – *Vasi Honismereti Közlemények 1984,* **10**(1): 69–70.

Horváth, E. (1984b): Dr. Bendefy László emlékünnepség (Gedenkfeier für Dr. László Bendefy). – *Vasi Szemle,* **38**(4): 599–601, 632.

Horváth, E. (1984c): Dr. Bendefy László a muzeológus. – *Vasi Szemle,* **38**(4): 610–613.

Horváth, E. (szerk., 1987a): *Praenorica Folia Historico-Naturalia (Alpokalja Természeti Képe, Közlemények),* **2:** 1–174.

Horváth, E. (1987b): Az Alpokalja-kutatás kilenc esztendeje. (Die neun Jahre der Forschung von Alpokalja /Praenoricum/.) – *Praenorica Folia Historico-Naturalia,* **2:** 11–20.

Horváth, E. (1990): Természettudósaink arcképcsarnoka. – *Vasi Honismereti Közlemények* **1989**(2): 13–20.

Horváth, S. (1993): Az Alpokalja természetrajzáról. Beszélgetés bibliográfia-készítőkkel. – *Vas Népe*, 1993. január 11., p. 6.

Horváth, S. (2004): Ifj. Benda László és a Vasvármegyei Múzeum. – In: Sragner, M. (szerk.): *A 100 éve született Bendefy László és művei.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, pp. 21–27.

Illés, P., Vig, K. & Balogh, L. (2003): A száz éve született vasi nótárius feljegyzései. Csaba József tudósi és képi hagyatéka. Időszaki kiállítás a Savaria Múzeumban, 2003. május 15 – október 3. (Records of a hundred years ago born clerk. The scientist and

the photographer József Csaba's legacy. Temporary exhibition at the Savaria Museum in Szombathely, 15 May – 3 October, 2003) – *Magyar Múzeumok,* **9**(4): 57–58.

Janzsó, F. (1943): *A szombathelyi múzeum. Áttekintés Vasvármegye és Szombathely város Közművelődési Egyesületének működéséről.* – Irottkő, Szombathely, 83 pp.

kőkövi (1990): Geológiai szenzáció!... „Ásványelőhely" Szombathely határában. – *Vas Népe,* **35**(203): 1 (1990. augusztus 30.).

L. F. [Lakatos, F.] (1991): Külföldről is figyelnek rá. Különleges kutatómunka a Savaria Múzeumban. – *Vas Népe,* **36**(268): 5.

Madáchy, K. (1990): In memoriam Horváth Ernő. – *Vasi Szemle,* **44**(3): 463–464.

Merklin, T. (1999): Csapadékos múzeum. Mi folyik itt? – *Vas Népe*, **44**(28): 1, 7. (1999. február 3.)

Mihály, B. & Botta-Dukát, Z. (szerk., 2004): *Biológiai inváziók Magyarországon – Özönnövények.* A KvVM Természetvédelmi Hivatalának tanulmánykötetei 9, TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó, Budapest, 408 pp.

Nagy, Z. (szerk., 1997): *Molnár Lajos madárgyűjteménye.* – Olcsai-Kiss Zoltán Általános Iskola, Körmend, 135 pp.

Pákay, A. *et al.* (~1932–~1940): *Vasvármegyei Múzeum Természetrajzi Tárának leltárkönyve ~1932 – ~1940-ig.* Kézirat. – Savaria Múzeum, Természettudományi Tár, Szombathely.

Papp, J. (1992): Megemlékezés Horváth Ernőről (1929–1990) (Obituary about Ernő Horváth /1929–1990/). – *Savaria a Vas Megyei Múzeumok Értesítője,* **20**(2): 13–22.

Pauer, A. (1932): Vas vármegye természeti emlékei. – *A csornai premontrei kanonokrend Szent Norbert gimnáziumának 1931–32. évi Értesítője*, 66 pp.

Pável, Á. (1931): *A Vasvármegyei Múzeum.* – In: F. Szabó, G. (főszerk.): *Vas vármegye és Szombathely megyei város általános ismertetője és címtára az 1931–32. évre. I–II. kötet.* – Vármegyei Tisztviselők Országos Egyesülete, Budapest, pp. 34–39.

Pődör, Gy. (1990): Fogadd békével, Földanyácska (Horváth Ernő barátomnak – utolsó üdvözlettel). – *Vas Népe* 1990. június 1. Továbbá: A pecsétek feltörése – Versek. – Gazdag Erzsi Kuratórium, Szombathely, 1991, p. 104.

S. Pável, J. (1963): A szombathelyi Savaria Múzeum története. Szombathely első archeológiai gyűjteménye (Die Geschichte des Savaria Museums). – *Savaria a Vas Megyei Múzeumok Értesítője* (Szombathely), **1:** 293–312.

S. Pável, J. (1964): A szombathelyi Savaria Múzeum története, 1919–1945 (Die Geschichte des Savaria Museums, II, 1919–1945). – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője,* **2:** 293–319.

Szabó, T. A. (szerk.), Simon, Gy. (1991): Vas megye természettudósainak arcképcsarnoka. – *Haynaldia, Science History Series of BioTár* **8**: 58.

Szinetár, Cs. (szerk., 2004): *Biológia szakos tanárképzés a Berzsenyi Dániel Főiskolán. Az első húsz év. 1984–2004.* – Savaria University Press, Szombathely, 121 pp.

Szövényi, I. (1973): Évi jelentés a Vas megyei Múzeumok 1965, 1966–70. évi munkájáról – Jurisich Miklós Múzeum, Kőszeg. / Jahresbericht 1965, 1966–1970. über die Arbeit der Museen des Komitat Vas – Das Jurisich Miklós Museum, Kőszeg. – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* (1966–1970), **4:** 597–605, 606–611.

Thirring, G. (1933): *Szombathely és környékének részletes kalauza.* – Turistaság és Alpinizmus Lap-, Könyv- és Térképkiadó Rt., Budapest, 32 pp.

Thuróczy, Cs. & Gráfik, I. (1990): Törmelék volt a szemétben. Válasz a „geológiai szenzációra". – *Vas Népe,* 1990. szeptember 8.

Tóth, G. (2004): 75 éve született Horváth Ernő. – *Folia Anthropologica,* **2:** 73–74.

Tóth, G. (2006): A 75 éve született Horváth Ernő (1929–1990) archeobotanikai munkássága. – *Tatabányi Múzeum Tudományos Füzete,* **8:** 95–96.

Tóth, Gy. (1973): Évi jelentés a Vas megyei Múzeumok 1965, 1966–70. évi munkájáról – Gothárd Jenő Obszervatórium 1965–1970. Szombathely. – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* (1966–1970), **4:** 591–596.

Tóth, K. (1991): Kertépítő természettudósok. – *Vasvármegye*, **2**(21): 4. (1991. május 26.)

Vértesi, P.-né (1983a): *Chernel István*. – Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, 111 pp. (*Vasi életrajzi bibliográfiák* V.)

Vértesi, P.-né (1983b): *Gáyer Gyula*. – Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, 81 pp. (*Vasi életrajzi bibliográfiák* VIII.)

Vértesi, P.-né (1983c): *Bendefy László*. – Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, 133 pp. (*Vasi életrajzi bibliográfiák* IX.)

Vig, K. (szerk., 1995): Az Őrségi Tájvédelmi Körzet Természeti Képe I. – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* (1992-1995), **22**(2): 1–294.

Vig, K. (szerk., 1996): Az Őrségi Tájvédelmi Körzet Természeti Képe II. – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője*, **23**(2): 1–307.

Vig, K. (1997a): A Nyugat-magyarországi-peremvidék állattani kutatásának rövid története. (The brief history of the zoological researches in Western Hungary.) – *Vasi Szemle,* **51**(3): 267–284.

Vig, K. (1997b): Adalékok a Nyugat-magyarországi-peremvidék állattani kutatása történetéhez (Further data to the histrory of zoological survey of Western Hungary). – In: Korsós, Z. (szerk.): *Az állattani kutatások története a Kárpát-medencében (History of the zoological explorations in the Carpathian Basin).* Tudománytörténeti Kollokvium, Abstracts, p. 14.

Vig, K. (1997c): Molnár Lajos madártani munkásságának emlékei a szombathelyi Savaria Múzeumban (Memories of Lajos Molnár's ornithological work in the Savaria Museum Szombathely) (Zur Bewarhrung des ornithologischen Schaffens Lajos Molnárs im Savaria Museum Szombathely). – In: Nagy, Z. (szerk.): *Molnár Lajos madárgyűjteménye.* Olcsai-Kiss Zoltán Általános Iskola, Körmend, pp. 51–60.

Vig, K. (1997d): Molnár Lajos madártojás gyűjteménye (The eggshell collection of Lajos Molnár) (Die Vogeleiersammlung von Lajos Molnár). – In: Nagy, Z. (szerk.): *Molnár Lajos madárgyűjteménye*. Olcsai-Kiss Zoltán Általános Iskola, Körmend, pp. 98–110.

Vig, K. (szerk., 1997e): Az Őrségi Tájvédelmi Körzet Természeti Képe III. – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője,* **24**(2): 1–197.

Vig, K. (1998a): Állattani kutatások az Alpokalján (Zoological researches in Western Hungary). – *Magyar Múzeumok,* **4**(4): 6–9.

Vig, K. (1998b): Szombathely és Kőszeg környéke faunisztikai feltárásának története 1950-ig (History of the faunistic exploration of the Kőszeg and Szombathely region, from the beginning until 1950). – *Állattani Közlemények,* **83:** 135–157.

Vig, K. (1999): Vas megye élővilágának megismerése, jelenkori természeti emlékei (History of the botanical and zoological survey of county Vas /Western Hungary/ and recent natural values of the territory). – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* (1998), **25**(2): 7–82.

Vig, K. (2000): *A Nyugat-magyarországi-peremvidék állattani kutatásának története (History of Zoological Research in Western Hungary).* – Savaria Múzeum, Szombathely, 364 pp. + IV Tábla.

Vig, K. (2003): *Zoological Research in Western Hungary: A History*. – Vas County Museums Directorate, Vas County Body of the Hungarian Academy of Sciences, Szombathely, 356 pp.

Vig, K. (2005): A Savaria Múzeum (Szombathely) Természettudományi Osztálya munkatársainak [Balogh Lajos, Dankovics Róbert, Schmidt Ibolya, Vadász Dianna, Vig Károly] irodalmi munkássága 2005-ig. (Bibliography of writings by staff of the Natural History Department at the Savaria Museum, Szombathely, up to 2005.) – *Praenorica Folia historico-naturalia*, **8:** 137–165.

Vig, K., Balogh, L. & Dankovics, R. (1999): A Savaria Múzeum Természettudományi Osztálya. Department of Natural History, Savaria Museum. – In: *„A Közgyűjtemények és a Tudomány" konferencia. Az UNESCO–ICSU–MTA által szervezett Tudomány Világkonferenciája c. rendezvénysorozat része. Program és előadáskivonatok. Conference on Public Collections and Science. A part of the UNESCO–ICSU–MTA series World Conference on Science. Program and Abstracts. Budapest, 1–2 July 1999*, pp. 74–75.

Vig, K., Varga, A. & Vadász, D. (2002): A szombathelyi Savaria Múzeum recens Mollusca-gyűjteménye (Recent malacological /Mollusca/ collection of the Savaria Museun, Szombathely). – *Praenorica Folia historico-naturalia,* **6:** 111–179.